

สถานการณ์พระพุทธรักษา

๘

พลิกหายใจ เป็นพัฒนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๐๐ กันยายน ๒๕๕๖

สถานการณ์พระพุทธรูป:

พลิกหายนะ เป็นพัฒนา

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-575-264-9

พิมพ์ครั้งแรก (ในระบบ MAC) - มีนาคม ๒๕๓๖

- พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยฯ สภาสังคัมภีร์แห่งประเทศไทย
คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร กองทุนธรรมทาน

พิมพ์ครั้งที่ ๔ (ในระบบ MAC - พิมพ์เดิม) - สนับสนุนพุทธธรรม - ธันวาคม ๒๕๓๖

พิมพ์ครั้งที่ ๖ (ในระบบ MAC) - วัดไทยกรุงวอชิงตันดีซี. สหรัฐอเมริกา มีนาคม ๒๕๓๘

พิมพ์ครั้งที่ ... (จัดพิมพ์ใหม่ในระบบ PC ซัดมาลา-พิมพ์เดิม) - กันยายน ๒๕๕๖ ๐,๐๐๐ เล่ม

- ธรรมทาน

ข้อมูล: พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (อินศร จินตาปญโญ) และคุณศรีมงคล วิเศษสุนทร
พิมพ์ข้อมูลต้นเดิมในระบบ MAC, พ.ศ. ๒๕๓๘ (ต่อมา ข้อมูลสูญหาย)

คุณวีระ สันติบุรณ

แปลงสู่ฐานข้อมูลระบบ PC, พ.ศ. ๒๕๔๓-๔ (=ข้อมูลใช้งานครั้งปัจจุบัน)

ปก: พระชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

หน้าแทรกใหม่

คำอนุโมทนา

สำหรับการพิมพ์ครั้งปัจจุบัน

สารบัญ

อนุโมทนา

ก

สถานการณ์พระพุทธรูปศาสนา: **พลิกทายเป็นพัฒนา** ๑

๑. วงใน-ชั้นใน: สภาวัด และพระสงฆ์ ๒

วัดหลวงตา: เครื่องชี้สภาพที่มาถึงเรา ๒

ภาวะขาดแฉก: เกณฑ์บอกชะตาต่อไป ๔

สัญญาณเดื่อนภัย: ชาวว่าพระทำไมประทุติเสียหาย ๗

สภาพสังคมไทย ภาพสะท้อน-เห็นอะไรจากข่าวสาร ๘

มองพระสงฆ์ให้เป็น ก็เห็นสภาพสังคมไทย ๑๑

คิดดูให้ดี พุทธศาสนานี้เป็นของใคร ๑๓

มัวแต่ด่าว่าเขา ไม่รู้ว่าเรานี้แหละตัวสำคัญ ๑๖

คนสร้างสังคม สังคมสร้างคน ถ้าไม่ตัดวงจร ไม่แปรปัจจัย

คนสร้างสังคมไว้อย่างไร ก็ได้คนอย่างนั้นมาสร้างสังคมต่อไป ๑๙

ฉลาดเชิงกลไก แต่ไม่พัฒนาปัญญา

ท่องไปทั่วหล้า แต่ปัญญาอ้างว้าง ๒๕

ต้องพัฒนาตัวกันทุกคนไม่มีใครหนีพ้นความรับผิดชอบ ๒๘

๒. วงใน-ชั้นนอก: สภาพพุทธศาสนิก ๓๒

ถ้าหลงไหลอย่างเลื่อนลอย ก็จะหล่นผล็อยจากพุทธศาสนา ๓๒

ถ้ายึดหลักไว้ได้ ก็ยังไม่ร่วงหล่นไป ๓๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)	ค
จะสอนอย่างไร ก็ต้องให้เข้าสู่จุดเริ่ม ที่เขาจะก้าวต่อไปได้	๓๗
สอนเอาหลักเพื่อประโยชน์แก่เขา ไม่ใช่สอนเอาแต่ใจของตัวเอง	๓๙
ไม่ใช่สอนเอาใจเขา แต่สอนนำเขาเข้าหาหลัก	๔๒
ถ้ายังเอาความศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องคิดให้ทางเลือกที่ถูกต้องหลัก	๔๕
ไม่ใช่เอาใจเขา แต่เราทำอย่างรู้หลัก	
และไม่ใช้คิดจะเอาจากเขา แล้วมอมเมาให้เขวจากหลัก	๔๗
พัฒนาคนให้มีความสุขประณีตขึ้นไป	
สังคมก็จะได้จริยธรรมที่มั่นคง	๔๘
เมื่อเอาผลทางพลังจิตมาสนองด้านกาม	
พฤติกรรมก็ต้องเกิดความวิปริต	๕๑
๓. วงนอก-ชั้นใน: สภาพสังคมไทย	๕๔
ถ้าเอาอย่างเขา เพื่ออุดหนุนแก่พวกเราด้วยกัน	
ก็คือแสดงความด้อย ให้เขาซ้ำชั้น	๕๔
ด้วยการเป็นผู้ตาม ก็ได้ยอมรับความด้อย	
ด้วยการมองความเจริญแบบนักบริโภคนิยม ก็รักษาความเป็นผู้ตามไว้ได้	๕๘
จะเอาอย่างเขา หรือไม่เอาอย่าง ก็อย่าไปสุดทางสองข้าง	๖๑
จะเอาอย่างเขาถูกต้อง จนเป็นผู้นำเขาได้	
ต้องมีการศึกษาที่ดี มานำทางไป	๖๒
เอาอย่างด้วยปัญญา ถึงแม้เลียนแบบก็ต้องทำให้ดีกว่า	
จึงจะมีคุณค่า ให้เขาขอมนับถือ	๖๕
ตามเป็น เอาอย่างเป็น นับเข้าได้ในองค์ประกอบของการพัฒนา	๖๘
ความผิดเพี้ยนในวัฒนธรรมไทย บทเรียนให้ช่วยกันแก้ไข	๗๒

ไม่อยากก็พลาด แต่พออยากก็ผิด	
จะพัฒนาสัมฤทธิ์ ต้องอยากให้เป็น	๗๕
จากรับ-ตาม ผู้ความเป็นผู้นำ-ผู้ให้	
ก้าวยิ่งใหญ่ที่ทำหายความสำเร็จ	๗๗
๔. วงนอก-ชั้นนอก: สภาวะการณ์ของโลก	๘๑
เปิดตาดูโลกกว้าง จะได้แก้ปัญหาและพัฒนาไม่ผิดทาง	๘๑
มองดูคนที่เดินนำหน้า อย่าให้พาเราเดินหลงทาง	๘๓
คนข้างหน้าติดตัน หันรีหันขวาง	
เพราะเจอเหวดักหน้า ต้องหาทางกันใหม่	๘๕
ความก้าวหน้าที่แสนจะภูมิใจ กลายเป็นการหามั้ยมาทำลายตัว	๘๙
เมื่อรู้ว่าทางตัน แม้จะหันไปหาทางใหม่	
แต่ก็สูญเสียความหวัง ความมั่นใจก็หมดไป	๙๒
เมื่อผู้เดินนำหน้าเกิดอาการหวั่นไหว	
คนมีปัญญาต้องนำหาทางออกใหม่	๙๕
ต้องหยั่งรู้สาเหตุของปัญหา จึงจะมองเห็นทางแก้ไข	๙๗
เมื่อจับจุดปัญหาได้แน่ ก็สืบสาวเพื่อแก้ไขตรงกับเหตุปัจจัย	๙๙
อารยธรรมถึงจุดหักเหแล้ว โลกหันหาทางเลือกใหม่	๑๐๒
ผู้เคยเดินนำ ไม่แน่ว่าจะคลำหาทางไหว	
ผู้ใดเห็นทาง ผู้นั้นควรลุกขึ้นเดินนำไป	๑๐๕
สรุป	๑๑๐

สถานการณ์พระพุทธรูป พลิกขาย: เป็นพัฒนา*

เรื่องสถานการณ์และสภาวะการณ์พระพุทธรูปนี้ เรามีวิธีพูดได้หลายอย่าง อาจแบ่งเป็นส่วนๆ ตามกลุ่มของพุทธบริษัท เพราะสถานการณ์พระพุทธรูปในปัจจุบันนี้ ถ้ามองในแง่ของความรับผิดชอบ เจ้าตัวผู้รับผิดชอบ ก็คือพุทธบริษัท เพราะฉะนั้น จึงจะต้องพูดโดยจับเอาพุทธบริษัทเป็นหลัก หรือเป็นแกนกลาง

พุทธบริษัทมี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิต กับฝ่ายคฤหัสถ์ หรือฝ่ายพระสงฆ์ กับฝ่ายญาติโยม เมื่อแบ่งอย่างนี้แล้ว ก็พูดไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต คือฝ่ายพระสงฆ์ก่อน เพราะถือว่าเป็นจุดศูนย์กลาง หรือเป็นวงในของพระพุทธรูป ได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้ที่สืบต่ออายุพระพุทธรูป

ส่วนพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์นั้น ถึงจะมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างเดียวกัน เพราะพระพุทธรูปเจ้าได้ฝากพระพุทธรูปไว้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ ถือว่าพุทธบริษัททั้ง ๔ มีความรับผิดชอบต่อพระพุทธรูปด้วยกัน แต่เวลาเรามองกันโดยทั่วไป ก็มักจะมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบที่แท้จริง แม้ว่าการมองอย่างนี้บางทีจะทำให้เกิดอันตราย คือทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน แต่อย่างไรก็ตาม ก็มักจะมองตามความเข้าใจของคนทั่วไปก่อน

เอาเป็นว่า เราแบ่งพุทธบริษัทเป็น ๒ ฝ่าย และเริ่มจากฝ่ายบรรพชิต หรือฝ่ายพระสงฆ์ก่อน

* ปาฐกถาธรรม เรื่อง “สถานการณ์พระพุทธรูปในปัจจุบัน” ในการสัมมนาเรื่อง ปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการสอนวิชาพระพุทธรูปในโรงเรียน จัดโดย ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธรูปแห่งประเทศไทย ณ หอประชุมพุทธมณฑล ๒๒ มกราคม ๒๕๓๖

สภาพวัด และพระสงฆ์

วัดหลวงตา: เครื่องชี้สภาพที่มาถึงเรา

ในด้านสถาบันพระสงฆ์นั้น ปัจจุบันนี้ ชาวพุทธทั่วไปเป็นห่วงกันมาก เวลาพูดถึงสภาพการณ์ของพระพุทธรศาสนาในฝ่ายพระสงฆ์ ก็จะไปร่ำร้องทุกข์โศกครวญกันในเรื่องความเสื่อมโทรมต่างๆ

ไม่ต้องดูอะไรมากหรอก วัดในประเทศไทยเรา มีทั้งหมด ๓ หมื่นกว่าวัด ลองมองเข้าไปดูสภาพในวัด

เริ่มตั้งแต่พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส เมื่อสัก ๑๐-๒๐ ปีก่อนนี้ วัดสามหมื่นกว่าวัดนี้ ไม่มีเจ้าอาวาส ว่างเจ้าอาวาสอยู่ประมาณ ๔,๐๐๐ วัด มาปัจจุบันนี้ แทนที่ตัวเลขจะเบาลง แทนที่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสจะมากขึ้น สถิติกลับเป็นไปในทางที่นำวัดกย่งขึ้น

เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาให้ตัวเลขว่า เวลานี้วัด ๓ หมื่นกว่าวัดนั้น ว่างเจ้าอาวาสใกล้หมื่นวัดเข้าไปแล้ว หมายความว่า ไม่มีพระที่มีคุณสมบัติพอที่จะเป็นเจ้าอาวาสได้

เจ้าอาวาสนั้น ต้องมีพรรษา ๕ ขึ้นไป แล้วก็มีคุณสมบัติคือ วุฒิทางด้านการศึกษาบ้าง แต่ปัจจุบันนี้ วัดไม่มีพระที่มีคุณสมบัติที่จะเป็นเจ้าอาวาส ได้แค่รักษาการอยู่ตั้งเกือบหมื่นวัด หมื่นวัดนี้ก็หนึ่งในสาม วัดของเราไม่มีเจ้าอาวาสมากมาย

ขอให้พิจารณาดู เมื่อไม่มีเจ้าอาวาส ความรับผิดชอบต่อวัด และการที่จะทำให่วัดเดินเข้าไปสู่ความก้าวหน้า ก็ไม่หนักแน่น ไม่เต็มที่ แคร์รักษาการก็มีความรับผิดชอบไม่สมบูรณ์ นอกจากนั้นก็บ่งชี้ถึงสภาพที่ขาดคุณสมบัติ ไม่มีภาวะที่จะเป็นผู้นำได้

ในเมื่อไม่มีพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้นำ ที่จะเป็นเจ้าอาวาสได้ ก็จะมีเกิดมีสภาพที่ ๒ ตามมา

ในช่วง ๕-๖ ปีที่แล้วมา จนถึงปัจจุบันนี้ มีการปรารภกันในกลุ่มพระสงฆ์ระดับบริหาร ซึ่งอาจจะเป็นการพูดทำนองขำๆ สนุกๆ แต่ก็แฝงความน่าเป็นห่วงอยู่ด้วย คือการที่ท่านพูดกันว่า เวลานี้ในประเทศไทย ได้มีวัดหลวงเพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่ง

วัดหลวงนี้ เราก็เคยได้ยินได้ฟังกันอยู่แล้วว่า ศัพท์ทางการเรียกว่า “พระอารามหลวง” มีชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก แต่เวลานี้ท่านบอกว่ามีวัดหลวงเพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่ง แล้วก็ให้คิดกันดู ลองฟังคำเฉลยนะ วัดหลวงที่เพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่งนั่นคือ “วัดหลวงตา”

วัดหลวงตานั่น เวลานี้มีมาก ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะว่า ไม่มีพระที่มีคุณสมบัติจะเป็นเจ้าอาวาส ก็เลยมีแต่หลวงตาเฝ้าวัด

“หลวงตา” ก็คือพระที่บวชเมื่อแก่ บางทีก็มุ่งมาหาความสงบ เลิกทำงานทำการ ก็เข้ามาบวช อย่างนี้ก็เป็นประเภทที่นับว่าดี แต่อีกประเภทหนึ่งก็คือ ผู้ที่ไม่มีทางไป ไปไม่ไหวแล้ว หหมดทางทำมาหาเลี้ยงชีพ ก็เข้ามาอาศัยวัดเป็นที่เลี้ยงชีพ โดยมาบวชเป็นหลวงตา

เราไปต่างจังหวัด หรือแม้แต่ในกรุงเทพฯ ปัจจุบันนี้ พบพระที่สูงอายุ แล้วเข้าไปถามดูว่าพรรษาเท่าไร จะเห็นสภาพความเป็นไปของวงการคณะสงฆ์

สมัยก่อนนี้ พระที่มีอายุมากๆ ก็จะมีพรรษามาก อายุเจ็ดสิบ ก็อาจจะพรรษา ๔๐-๕๐ แต่ปัจจุบันนี้ ไปถามดู พระอายุ ๗๐ พรรษาเท่าไร หนึ่งพรรษา สองพรรษา สามพรรษา

อันนี้คือสภาพการณ์ที่น่าเป็นห่วง ท่านเหล่านี้มาบวชเมื่อแก่ สำหรับท่านที่มาบวชหาเลี้ยงชีพแบบไม่มีทางไป ก็ไม่ตั้งใจที่จะศึกษาและปฏิบัติ และอาจจะทำการหาเงินทอง หลอกลวงทำความเสียหาย

ส่วนท่านที่มาบวชหาความสงบ ถึงแม้จะตั้งใจเล่าเรียนศึกษาปฏิบัติ วยกก็ไม่ให้ ไม่มีความแข็งแรง สมอังกก็เสื่อมโทรมลง เวลาในชีวิตที่จะทำงานให้พระศาสนา ก็เหลือน้อย น้อยของค้ที่จะมีความสามารถพิเศษ ซึ่งก็น่ายกย่อง ท่านที่ตั้งใจเล่าเรียนและมีความสามารถจริงๆ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เราก็ต้องยกให้

นี่ด้านหนึ่ง คือด้านพระที่สูงอายุ ก็เป็นอันว่า จะมีพระหลวงตาที่มีพรรษาน้อยๆ นี่มากมาย

ภาวะขาดเณร: เกณฑ์บอกชะตาต่อไป

อีกด้านหนึ่งก็ลงมาถึง เณร คีอ สามเณร ซึ่งตรงกันข้ามกับหลวงตาโดยวัย

“เณร” นี้เป็นส่วนสำคัญของพระพุทธรศาสนา เป็นศาสนทายาท เป็นผู้ที่บวชเข้ามาแล้วมีโอกาสเล่าเรียนมาก และส่วน

ใหญ่จะได้เล่าเรียนพระธรรมวินัย เพราะวัยอยู่ในระยะเวลาที่จะเล่าเรียนศึกษา ช่วงเวลาของการที่จะเล่าเรียนได้ก็เต็มที หลังจากเรียนแล้ว ก็มีเวลาอีกมากที่จะทำงานให้พระศาสนาต่อไป

แต่ปัจจุบันนี้ เราหาเณรได้ยาก สำหรับในภาคกลางนี้หาเณรได้ยากอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเมือง แทบจะไม่มีเด็กบวชเลย จนกระทั่งเราต้องใช้วิธีจัด *บวชสามเณรภาคฤดูร้อน*

อันนี้เป็นทางออกอย่างหนึ่ง ซึ่งแม้จะแก้ไขปัญหาที่แท้จริงไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นตัวผ่อนเบาว่า ให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสรู้จักพระศาสนาบ้าง แต่เราจะหวังให้เณรเหล่านี้มาเป็นผู้ที่รับผิดชอบดูแลการพระศาสนาต่อไป ย่อมเป็นไปได้ยาก

เราอาจจะหวังว่า เมื่อมีเณรบวชภาคฤดูร้อนมากๆ บางส่วนอาจจะเป็นหนึ่งในสิบหรือหนึ่งในร้อย ที่มีศรัทธาแรงกล้าอยากจะศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย อยู่ในพระศาสนา อยู่ในวัดต่อไป (ซึ่งก็มีอยู่จริงด้วย) แต่นี่ก็เป็นเรื่องของการหาทางผ่อนคลายปัญหา

ปัญหาที่แท้จริงก็คือ ไม่มีเด็กจะมาบวชเณร เพราะรัฐขยายการศึกษาตั้งโรงเรียนออกไปในถิ่นไกลๆ ได้มากขึ้น วัดไม่ต้องเป็นช่องทางช่วยผ่อนเบาปัญหาความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษาของรัฐ(โดยไม่ตั้งใจ)มากเหมือนในช่วง ๒๐-๑๐๐ ปีก่อน และการศึกษาของวัดในสภาพปัจจุบัน ก็ไม่จูงใจเด็กให้เข้ามาเรียน หรือจูงใจพ่อแม่ให้ส่งลูกเข้ามาเรียน เด็กก็ไปเข้าเรียนต่อในโรงเรียนของรัฐ

ยิ่งกว่านั้น เวลานี้เด็กออกโรงเรียนโตขึ้นกว่าเก่า ก็ไปเข้าตลาดแรงงานเด็กเสียมาก ในส่วนเมืองและในถิ่นใดที่ยังมีความเจริญมากขึ้น ก็ยังหาเด็กมาบวชเณรได้ยากขึ้น

เพราะฉะนั้น ก็จะไม่มีการที่จะดำรงพระศาสนา ที่เราเรียกว่า เป็นศาสนาทายาทต่อไป อันนี้ก็เป็นที่น่าเป็นห่วงในระยะยาว

เมื่อ ๒๐-๒๕ ปีที่แล้วมา ครั้งที่สามแฉกยังมีจำนวนมาก และเริ่มเข้าสู่หัวต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงของจำนวนสามแฉกที่อยู่วัดเล่าเรียนพระธรรมวินัย ในภาคกลาง มีสามแฉกในอัตราส่วนประมาณ ๑ รูป ต่อพระภิกษุ ๖-๗ รูป ในภาคใต้ สามแฉก ๑ รูป ต่อพระภิกษุ ประมาณ ๒-๓ รูป ในภาคอีสาน สามแฉก ๑ รูป ต่อพระภิกษุจำนวนเท่าๆ กัน คือ ๑ รูป หรือแฉกมากกว่าพระเล็กน้อย และในภาคเหนือ สามแฉกประมาณ ๒ รูป ต่อพระภิกษุ ๑ รูป (ตัวเลขนี้ ว่าตามที่นี่ๆ ได้จากความจำ อย่าเพิ่งถือเอาเป็นแน่นอนทีเดียว เมื่อมีเวลาจะตรวจสอบหลักฐานอีกที)

ต่อจากนั้น อัตราส่วนของสามแฉกที่อยู่เล่าเรียนมีน้อยลงเรื่อยๆ จากภาคกลางที่ลดลงก่อน ภาคอื่นๆ ก็พลอยเป็นไปด้วย จนปัจจุบัน แม้แต่ภาคอีสาน และภาคเหนือ ก็หาเด็กบวชแฉกยาก ในภาคเหนือที่เคยมีแฉกในอัตราส่วนสูงสุด คือมากกว่าพระราว ๒ ต่อ ๑ เวลานี้ก็แทบไม่มีเด็กบวชแฉก หาแฉกเรียน หาแฉกใช้ยาก

เมื่อแฉกลดน้อยลงนั้น ก็หมดไปจากในกรุง ในเมือง ภาคกลาง และจากถิ่นเจริญก่อน

ดังนั้น ตั้งแต่รัฐเริ่มจัดการศึกษาแบบตะวันตกในศตวรรษที่ แล้วมา ที่ใดการศึกษาของรัฐไปไม่ถึง เด็กก็มาบวชแฉกเรียนหนังสือ แฉกในกรุงเทพฯ เป็นผู้ที่มาจากต่างจังหวัด ต่อมา แฉกในเมืองใหญ่แต่ละเมือง ก็เป็นผู้ที่มาจากถิ่นห่างไกลนอกเมือง จนมา ระยะเมื่อเร็วๆ นี้ แฉกในโรงเรียนปริยัติธรรมที่อยู่ในวัดภาคกลาง ก็มาจากภาคอีสาน และภาคเหนือ

ครั้นถึงขณะนี้ เมื่อเนรกำลังจะหมดไปจากภาคเหนือ เณรที่อยู่ในวัดภาคเหนือ ก็กำลังกลายเป็นเด็กที่มาจากถิ่นห่างไกลในต่างแดนที่ไกลความเจริญ โดยเฉพาะที่เด่นขณะนี้ ก็คือเนรจากสิบสองปันนา ที่เข้ามาแสวงหาช่องทางแห่งความเจริญก้าวหน้า (ลองนึกถึงจิตใจของโรบินฮูดไทยในอเมริกา)

ยิ่งมาถึงปัจจุบันนี้ ทางการได้มีนโยบายที่มุ่งมั่นจะขยายการศึกษาที่เคยเรียกว่าภาคบังคับเดิมออกไป ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยขยายชั้นประถมขึ้นไปอีก ๓ ชั้น ถึงมัธยม ๓ หรืออาจจะเรียกว่าประถมปีที่เก้า ก็ทำให้เด็กต้องอยู่ในโรงเรียนยาวนานมากขึ้น ถ้าไม่มีนโยบายทางการคณะสงฆ์มารับกันให้พอเหมาะพอเจาะ ก็จะทำให้ยิ่งขาดแคลนเณรที่จะมาบวช และขาดแคลนศาสนทายาทยิ่งขึ้น

อันนี้เป็นปัญหาระยะยาว ที่จะต้องมาคิดกันว่า การพระศาสนาข้างหน้าจะเป็นอย่างไร

สัญญาเตือนภัย: ข่าว่าพระทำไมประพตติเสียหาย

เมื่อมองดูที่ตัวพระสงฆ์แล้ว อีกด้านหนึ่งก็มองไปที่ภาพของพระสงฆ์ที่ปรากฏในสังคม

เวลานี้ เราได้ยินข่าวร้ายเกี่ยวกับความเสียหายของพระสงฆ์มากมาย

ในช่วง ๓-๔ ปีนี้ มีข่าวต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย ขึ้นพาดหัวหนังสือพิมพ์เรื่อย พระสงฆ์มีปัญหาความประพตติเสียหายทางเพศบ้าง ทางเรื่องความโหดร้ายฆ่ากันบ้าง เป็นปัญหาที่ทำให้เกิด

ความเป็นห่วงในหมู่พุทธศาสนิกชน พร้อมทั้งสร้างภาพที่ไม่ดีไม่งาม แก่สังคม ทำให้ภาพลักษณ์หรือภาพพจน์ของพระสงฆ์เสื่อมเสียไปมาก ซึ่งหมายถึงสถานะในแวดวงนับถือศรัทธาต่างๆ ด้วย

ไม่ต้องบ่นไม่ต้องเล่าให้ยืดยาวมากมาย แม้แต่เมื่อวานนี้ ก็มีข่าวอีก คือ เรื่องที่ว่า มีพระจิตวิปริตไปชมขี้นศพ เป็นข่าวหนังสือพิมพ์ที่เพิ่มเข้ามาอีกระลอก แต่อย่างไรก็ตาม อีกด้านหนึ่ง เมื่อมองไป ก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาด้วยว่า สื่อมวลชนนั้นมีความเที่ยงตรง แล้วก็มีควมรับผิดชอบในการเสนอข่าวแค่ไหน

อย่างข่าวที่ว่า มีพระจิตวิปริตไปชมขี้นศพนั้น เข้านี้ก็มีญาติโยมมาที่วัด พูดถึงเรื่องนี้แล้วก็วิจารณ์ว่า ผู้ที่อ่านเนื้อหาคำบรรยายข่าวที่เขาเสนอนั้น ถ้าใช้ปัญญาพิจารณาก็จะเห็นว่า มันเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะเป็นไปได้อย่างนั้น อาจจะมีแง่มุมที่คลาดเคลื่อนไป เช่น อาจจะเป็นการลองใส่ยศศาสตราจารย์อะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องไม่เหมือน หรือไม่ตรงกับคำบรรยายข่าวนั้น

อันนี้ก็เป็นเรื่องของความเป็นไปในการพระศาสนาที่อยู่ในสังคมไทย และภาพที่เกิดขึ้น

สภาพสังคมไทย ภาพสะท้อน-เห็นอะไรจากข่าวสาร

จะอย่างไรก็ตาม ข่าวสารที่ออกมาอย่างนี้ ก็เป็นเครื่องแสดงถึงสภาพ ๓ ด้าน ที่เราจะต้องพิจารณา คือ

๑. สภาพการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา
๒. สภาพของสื่อมวลชน
๓. สภาพของประชาชน ผู้รับฟังข่าวสาร

ทั้งสามด้านนี้สัมพันธ์กันทั้งหมด สำหรับในแง่ของสภาพ
คณะสงฆ์ ขาวนั้นจะจริงหรือไม่จริง หรือจะมีส่วนจริงแค่ไหน
อย่างไรก็ตาม ก็ต้องมีเค้าอยู่ เมื่อมีเค้าอยู่ ก็แสดงถึงสภาพความ
เสื่อมโทรมโดยทั่วไป

ที่นี้ ในแง่ของการเสนอข่าว ในยุคข่าวสารข้อมูลนี้ ลักษณะ
ของข่าวสารก็ขึ้นกับสภาพสังคมด้วย

ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ เราจะเห็นว่า ข่าวร้ายได้รับการ
เผยแพร่กันมาก แต่ข่าวดีไม่ค่อยได้รับการเผยแพร่ อันนี้ก็เป็นเรื่อง
หนึ่งที่สื่อแสดงถึงความเป็นไปของสังคมว่า การเข้าสู่ยุคข่าวสาร
ข้อมูลของเรานั้นดำเนินไปด้วยดีหรือไม่เพียงใด และสถาบันที่
รับผิดชอบในการเสนอข่าวสาร ที่เรียกว่าสื่อมวลชนนั้น มีความ
รับผิดชอบต่อสังคมแค่ไหน

ข่าวความสำเร็จในการประดิษฐ์คิดค้น หรือความสำเร็จทาง
ปัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นความก้าวหน้าใหม่ ซึ่งจะเป็น
เครื่องกระตุ้นและส่งเสริมแนวโน้มและพลังที่ดีงาม พร้อมทั้งเป็น
เกียรติแก่ประเทศชาติ และเป็นการร่วมสร้างสรรค์อารยธรรมของ
มนุษยชาติ และข่าวการเสียสละปากเพียรบำเพ็ญคุณความดีอัน
ยิ่งใหญ่ หรือก่อประโยชน์สุขแก่มหาชน แทนที่จะขึ้นพาดหัวข่าว
หน้าหนึ่ง กลับไปซุกซ่อนอยู่ในคอลัมน์เล็กๆ ข้างใน ที่แทบไม่มีใคร
มองเห็น

แต่หน้าแรกที่สำคัญนั้น กลับเป็นที่ชุมนุมของข่าวการฆ่าฟัน
สังหาร และอาชญากรรมเฉพาะราย ที่ทำจิตใจและปัญญาให้
อับเฉามีดมัว

ต่อจากนั้น ประการที่สามก็คือ ตัวประชาชนผู้รับฟังข่าวสาร ซึ่งมีปัญหาว่า มีการใช้ปัญญาหรือวิจรรณญาณไตร่ตรองหรือไม่ หรือเพียงแต่ตื่นเต้นตามกันไป แล้วก็ไปเป็นเหยื่อของข่าวที่หละหลวม คลุมเครือ หรือการโฆษณา ไม่สามารถจะทันต่อความเป็นไปที่สำคัญและเป็นสาระ หรือรู้เท่าทันต่อข่าวสารที่ถูกนำเสนอ แล้วก็ไม่สามารถจะถือเอาประโยชน์ที่แท้จริงจากข่าวสารเหล่านั้นได้

คนที่อ่านข่าวตื่นเต้นร้ายแรงหน้าหนึ่ง น้อยคนจะรู้จักอ่านให้ ได้คิด หรือได้แรงกระตุ้นร้ำในการที่จะคิดแก้ไขปัญหา หรือแม้แต่ที่จะให้เกิดความไม่ประมาท

หนังสือพิมพ์ลงข่าวพระภิกษุอายุ ๗๐ ปี หรือแม้กระทั่ง ๘๐ ปี ประกอบกรรมชั่ว ผู้อ่านซึ่งขาดความตระหนักรู้ต่อสภาพสังคมของตน มองภาพเป็นพระภิกษุที่บวชมานาน คิดว่า ทำไมพระที่อยู่ ในพระศาสนามาถึงเพียงนี้ ยังมีกิเลสชั่วร้ายนักหนา

ผู้อ่านหาว่าไม่รู้ ว่า บุคคลผู้นั้น ก็คือชาวบ้านแก่เฒ่าผู้อาศัย ช่างว่าง ขณะที่วัดในชนบทมากมายกำลังจะกลายเป็นวัดร้าง และ ขณะที่สังคมทั่วไปไม่ใส่ใจดูแลสมบัติของตน เขาก็แฝงตัวผ่านเข้าสู่ช่องทางการบวชที่หละหลวม บวชเข้ามาเป็นพระแก่พระหลงตา เพื่อจะทำกรที่ตนปรารถนาได้โดยสะดวก

ด้านผู้อ่าน ก็ขาดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพวัดและ พระสงฆ์ในปัจจุบันที่จะวิเคราะห์ความจริง ด้านสื่อมวลชน ก็เสนอข่าวโดยไม่ให้ข้อมูลเพียงพอที่จะให้เกิดปัญญา

นี่ก็เป็นเรื่องของข่าวความเสียหาย นอกจากข่าวความเสียหายแบบนี้แล้ว ก็มีอีกด้านหนึ่งคือ เรื่องที่ประชาชนวิจรรณกัน

ในแง่ว่า พระแข่งกันทำกิจกรรมในแง่หาเงินหาทอง มุ่งแต่จะหาเงินหาทองกันเหลือเกิน และทำด้วยวิธีการต่างๆ

แล้วก็อวดกันในเรื่องสิ่งก่อสร้าง เช่นการสร้างพระที่ใหญ่ที่สุดในโลกบ้าง ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยบ้าง อะไรทำนองนี้ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ในการใช้สอย หรือประโยชน์ต่อพระศาสนา ระยะยาว ไม่อ้างอิงไปถึงเหตุถึงผลว่า วัตถุประสงค์ การสร้างนั้นจะช่วยนำคนให้รู้เข้าใจธรรม ให้ประพาศติมีศีลมีธรรมอย่างไร

มองพระสงฆ์ให้เป็น ก็เห็นสภาพสังคมไทย

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องที่เราได้ยินได้ฟัง และบางท่านได้วิพากษ์วิจารณ์กัน แต่ข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การวางท่าที่ต่อความเป็นไปเหล่านี้ พร้อมทั้งในฐานะที่เป็นครูอาจารย์ สิ่งสำคัญก็คือ การสอนให้นักเรียนหรือคนที่เราเกี่ยวข้อง รู้จักวางท่าที่ถูกต้อง

ท่าทีอย่างไร เป็นท่าที่ถูกต้อง แ่งที่หนึ่ง คือการใช้ปัญญา รู้จักพิจารณา และมีความรู้เท่าทันต่อเรื่องราวความเป็นไปที่เกิดขึ้น แล้วก็มองให้ได้ประโยชน์

ไม่ใช่มองแต่เพียงว่า เป็นชาวต้นเต็น แล้วก็ร้องทุกข์ โอดครวญ หรือได้แต่วิพากษ์วิจารณ์ แล้วก็มีความรู้สึกไม่ดีเกิดขึ้นในทำนองว่า พระสงฆ์ทำไมเสื่อมทรามอย่างนี้ ไม่น่านับถือ เล็กนับถือดีกว่า

บางทีไม่นับถือ พระสงฆ์ แล้วพาลจะไม่นับถือพระพุทธศาสนาอีกด้วย อันนี้เป็นเรื่องที่อันตราย ซึ่งเกิดจากการวางท่าที่ไม่ถูกต้อง และขาดปัญญา

ประการที่หนึ่ง มองโดยภาพรวมก่อน ในแง่ที่ข่าวเหล่านี้เป็นเรื่องของความเป็นไปในสังคมไทย

ถ้ามองในแง่นี้ ข่าวคราวเหล่านี้ นอกจากเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสภาพความเสื่อมโทรมในวงการพระศาสนา หรือในหมู่พระสงฆ์แล้ว ในฐานะที่พระสงฆ์นั้นเป็นสถาบันที่สำคัญในสังคมไทย มันก็เป็นเครื่องชี้บ่งถึงสภาพความเป็นไปของสังคมไทยด้วย

เราถือกันว่า พระสงฆ์เป็นสถาบันทางจริยธรรม เป็นสถาบันของผู้นำทางด้านจิตใจของสังคมนี้ เราอาจพูดได้ว่า โดยทั่วไปในสังคมไทยนี้ พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ถือได้ว่ามีศีลธรรมและจริยธรรมมากที่สุด

จากเกณฑ์มาตรฐาน หรือพื้นฐานความเข้าใจอย่างนี้ เมื่อเรามองสังคมไทย ก็จะได้ข้อคิดต่อไปว่า อันนี้ ขนาดบุคคลที่ถือว่าเป็นแบบอย่างทางศีลธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจของสังคมไทย ก็ยังมีความเสื่อมโทรมขนาดนี้ แล้วสังคมไทยส่วนรวมทั่วๆ ไป จะเลวทรามขนาดไหน

ถ้ามองในแง่นี้ เราก็จะได้ข้อเตือนใจให้ระลึกว่า ถ้าหากว่าพระสงฆ์ของเราเสื่อมขนาดนี้แล้ว สังคมไทยส่วนรวมจะยิ่งเสื่อมโทรมกว่านั้นอีกมากมาย

แล้วขอให้ท่านพิจารณาดูสภาพทั่วไปของสังคมของเราว่า คำที่ว่านี้จริงหรือไม่

ฉะนั้น เราจะต้องวางท่าทีที่ถือว่า สภาพของคณะสงฆ์นี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสภาพของสังคมไทย ซึ่งเตือนให้เรารีบตื่นตัวขึ้นมาแล้วแก้ไขปรับปรุงสังคม

เมื่อได้เห็นได้ยินข่าวเสียหายเหล่านี้ในวงการพระสงฆ์ เราจะต้องรู้ตระหนักว่า มันไม่ใช่ปัญหาเฉพาะของพระสงฆ์เท่านั้น แต่
นี่คือปัญหาของสังคมไทยทั้งหมด ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนภัยให้รู้ว่า
เวลานี้ แม้แต่ส่วนที่ละเอียดอ่อนที่สุด ส่วนที่ถือว่าดีที่สุดของเรา
ยังเลวทรามขนาดนี้ แล้วสังคมไทยส่วนรวมจะเลวทรามเสื่อมโทรม
ขนาดไหนแล้ว เราจะนั่งนอนใจอยู่ไม่ได้ จะต้องรีบลุกขึ้นมา
ช่วยกันปรับปรุงแก้ไข

แล้วอันนี้ก็จะเป็นสำนึกที่เป็นประโยชน์ ช่วยนำไปสู่การ
แก้ไขปัญหา ไม่ใช่เป็นเพียงการมาต่อว่าตำหนิหรือปรับทุกข์กัน
แล้วก็จบไป ไม่ได้อะไรขึ้นมา

ถ้าเราคิดพิจารณาโดยใช้ปัญญาอย่างนี้ ก็จะเป็นประโยชน์
โดยเห็นทางที่จะใช้สถานการณ์เหล่านี้ให้เกิดคุณค่าขึ้นมา คือทำ
ให้มีการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาสังคมโดยส่วนรวม รวมทั้งการแก้ไข
ปรับปรุงการพระศาสนาด้วย

คิดดูให้ดี พุทธศาสนานี้เป็นของใคร

ต่อแต่นั้นก็มองถึงหน้าที่รับผิดชอบ ที่ใกล้ตัวเข้ามาอีก คือใน
หมู่พุทธศาสนิกชนเอง โดยเฉพาะในฝ่ายคฤหัสถ์ เมื่อมีภาพความ
เป็นไปในแง่ความเสื่อมโทรมของพระสงฆ์เกิดขึ้นอย่างนี้ พุทธ
บริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ควรมีท่าทีของจิตใจอย่างไร

ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท มีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระศาสนา
พุทธศาสนิกชนทุกคน ไม่ว่าจะพระหรือคฤหัสถ์ ทุกคนมีส่วนร่วมเป็น
เจ้าของพระพุทธศาสนาาร่วมกัน จะต้องสร้างจิตสำนึกในความเป็น

เจ้าของของพระศาสนาให้เกิดขึ้น จะต้องมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมว่า นี่เป็นพุทธศาสนาของเรา เรามีส่วนร่วมรับผิดชอบในพุทธศาสนานี้ ไม่ใช่มองอย่างคนนอก

ขณะนี้เราเป็นพุทธศาสนิกชน เราสังกัดอยู่ในพุทธบริษัท ๔ เราเป็นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบเป็นเจ้าของพระศาสนาด้วย เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้น เราต้องมองในฐานะผู้เป็นเจ้าของ และผู้รับผิดชอบ ไม่ใช่มองอย่างคนนอก

เมื่อมองอย่างเป็นเจ้าของแล้ว เราจะเห็นว่าพระพุทธรูปค้ำเสา เป็นของของเรา หรือเป็นทรัพย์สินสมบัติของเรา

ถ้าเรามองว่าพระพุทธรูปค้ำเสาเป็นสมบัติที่มีค่าของเรา ในเวลาที่มีคนหรือพระก็ตาม ทำความเสียหายต่อพระพุทธรูปค้ำเสา เราจะเกิดความรู้สึกว่า สมบัติที่มีค่าของเรากำลังจะถูกทำลาย เมื่อสมบัติที่มีค่าของเรจะถูกทำลาย หน้าที่ของเราคืออะไร ก็คือ การที่จะต้องลุกขึ้นมาช่วยกันแก้ไขป้องกัน

ถ้าพระที่ไม่ดีเหล่านั้นมาทำลาย ก็คือมาทำความเสียหายต่อศาสนา เมื่อพระเหล่านั้นทำความเสียหายต่อพระศาสนา ก็คือเป็นคนที่เข้ามาทำลายสมบัติของเรา ถ้ามองในแง่หนึ่งก็คือ เป็นโจรหรือเป็นผู้ร้าย ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม เมื่อเข้ามาทำลายสมบัติอันมีค่านี้ ก็เป็นโจรหรือเป็นผู้ร้าย

เมื่อเขาเป็นโจรหรือเป็นผู้ร้าย เราในฐานะเป็นเจ้าของหรือมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของด้วย เราจะทำอย่างไร เราก็ต้องช่วยกันป้องกันแก้ไขไล่โจรออกไป ไม่ใช่ยกสมบัติให้แก่โจร

ท่าทีของพุทธศาสนิกชนในเวลานี้ ส่วนมากเป็นท่าทีแบบว่า
โจรมาปล้นบ้าน ก็ยกบ้านให้แก่โจร โจรมาลักขโมยหรือทำลาย
สมบัติ ก็ยกสมบัติให้แก่โจร เป็นอย่างนั้นไป โจรก็ยิ่งชอบใจ

แทนที่จะลุกขึ้นมาแก้ไขป้องกันทรัพย์สินสมบัติของตน ก็ไม่ทำ
กลับไปรู้สึกว้า โอ! นี่ พระประพตติไม่ดี พระศาสนาไม่ดี เลยพาล
จะเลิกนับถือ อะไรทำนองนั้น อันนี้แสดงถึงการขาดจิตสำนึกใน
ความเป็นพุทธบริษัท ไม่มีจิตสำนึกในควมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ
ไม่มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบ และขาดความรู้เข้าใจที่เป็น
ปัญญาด้วย

ฉะนั้น ถ้าตนเป็นพุทธบริษัท เป็นพุทธศาสนิกชน จะต้อง
สำนึกในควมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของนี้ และถ้ามีเหตุการณ์ร้ายขึ้น
ในพระศาสนา จะต้องรีบลุกขึ้นมาช่วยกันป้องกันแก้ไขกำจัดภัย
อันตราย และรักษาสมบัติที่มีค่าของตนและของประเทศชาติ
ประชาชนไว้ จึงจะเป็นท่าทีและเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง

ต้องมองให้ถูกต้องว่า พระภิกษุทั้งหลาย หรือที่เราชอบเรียก
กันว่าพระสงฆ์นั้น ท่านก็คนอย่างเราๆ ทั้งหลายนี้แหละ ทั้งเราและ
ท่านก็เป็นเจ้าของพระพุทศาสนา ซึ่งเป็นสมบัติที่มีค่านั้นร่วมกัน
ต่างก็มีสิทธิใช้ประโยชน์จากพระศาสนาทั้งนั้น

แต่ท่านที่บวชเป็นพระนั้น ท่านบอกว่าท่านจะเข้าไปอยู่วงใน
จะเข้าไปเอาประโยชน์จากพระศาสนาให้ได้มากๆ หรือเต็มที่ คือ
เข้าไปรับการศึกษาอบรมที่เรียกว่าไตรสิกขา ชนิดเต็มเวลา พวก
เราก็อนุโมทนา

เรายกย่องความตั้งใจดีและความเข้มแข็งเสียสละของท่าน และเราก็ถวายนามเคารพท่านอย่างจริงใจ เพราะชาวพุทธเคารพท่านผู้ศึกษาพัฒนาตน และเคารพในฐานะที่ท่านทำหน้าที่ดำรงรักษาสืบทอดธรรมในนามของสงฆ์ คือเป็นสมาชิกของภิกษุสงฆ์ที่เป็นตัวแทนของสาวกสงฆ์ หรือเป็นสัญลักษณ์ซึ่งไปถึงอริยสงฆ์

แต่ถ้าท่านเข้าไปแล้ว คือบวชแล้ว ไม่ปฏิบัติตามที่บอกไว้ หรือปฏิบัติไม่ไหว ท่านก็กลายเป็นผู้พ่ายแพ้ ซึ่งจะต้องถอนตัวกลับออกมาอยู่อย่างพวกเราตามเดิม หรือถ้าท่านตั้งใจทำความเสียหาย ท่านก็กลายเป็นผู้ร้าย หรือเป็นโจรที่ประทุษร้ายพระพุทธศาสนา ทำลายสมบัติอันมีค่าของพวกเรา

ถึงตอนนี้ พวกเราก็มีสิทธิเรียกร้องเอาตัวท่านออกมา เพื่อรักษาสมบัติร่วมกันนั้นไว้ให้คนอื่นได้ใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องต่อไป

แม้แต่ที่ว่าเขา ไม่รู้ว่าเรานี้แหละตัวสำคัญ

สำหรับรัฐ ซึ่งมีรัฐบาลเป็นตัวแทน รวมทั้งผู้บริหารประเทศ และองค์กรของรัฐโดยทั่วไป ก็ต้องวางท่าทีในเรื่องนี้ให้ถูกต้อง

รัฐเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของประชาชน มีหน้าที่ส่งเสริมและทำประโยชน์แก่ประชาชน พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นแหล่งอำนวยความสะดวกธรรมจริยธรรมของประชาชน และยิ่งกว่านั้น ยังเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ตลอดจนจนเป็นอะไรต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ จนเรียกว่าเป็นศาสนาประจำชาติ รัฐและผู้บริหารประเทศจึงต้องรับผิดชอบที่จะคุ้มครองดูแลรักษาทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ที่บวชเข้าไปจากพลเมืองไทย คือเป็นคนของรัฐนี้เอง ที่เข้าไปรับประโยชน์จากพระศาสนา

ถ้ามีพระประพตฺติชั่วร้าย หรือเข้าไปบวชหาผลประโยชน์ ก็คือพลเมืองของรัฐเข้าไปทำอันตรายต่อพระศาสนา จึงเป็นความรับผิดชอบของรัฐ ที่จะร่วมกับผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในฝ่ายพระศาสนา ที่จะเอาคนของตนกลับออกมา มิใช่จะปิดไปว่า เป็นเรื่องของพระ ซึ่งจะกลายเป็นว่า รัฐมีส่วนร่วมเป็นใจ หรือให้ท้ายให้คนของตนเข้าไปทำลายพระศาสนา

สภาพปัญหาเวลานี้ก็คือ เราพากันปล่อยให้คนที่ขาดคุณภาพจำนวนมากมาย อพยพหรือย้ายตัวเข้าไปอยู่ข้างในพระศาสนา จะโดยเข้าไปหลบลิ้นหนี้ยกก็ตาม อาศัยพักพิง พักผ่อน ทัศนาศจร หรือแม้โดยตั้งใจดีก็ตาม ไม่ได้ค้าจุนหรือทำประโยชน์อะไรให้แก่พระศาสนา แต่ตรงข้าม ถ่วงดึงหนักแฉ่แก่พระศาสนา

ในขณะที่เดียวกัน คนที่อยู่ข้างในแล้ว ก็ไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพ เนื่องจากคนที่เกี่ยวข้องควรจะรับผิดชอบต่างก็ไม่เอาใจใส่ที่จะจัดดำเนินการ

ฝ่ายคนมีคุณภาพที่อยู่ข้างนอก แทนที่จะเข้าไปช่วยรวมแก้ไขสถานการณ์ ก็ได้แต่นิ่งด่าทอต่อว่าคนอื่นอยู่ข้างนอก โดยไม่ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตัวเอง

พระพุทธศาสนาถูกทอดทิ้งอย่างนี้ ก็ย่อมจะต้องทรุดโทรมลงไปเป็นธรรมดา

มองอีกแง่หนึ่ง การที่คนผู้ด้อยคุณภาพทั้งหลายเข้าไปอยู่ข้างใน ดีๆ ชั่วๆ ก็ยังช่วยให้พระศาสนาหรือสมบัติส่วนรวมนี้อาจมี

อยู่มาถึงปัจจุบันได้ แม้จะมีสภาพโทรมหรือกะปลกกะเปลิย เพียงใด บ้านยังมีคนอยู่ ถึงจะง่อย ก็ยังช่วยให้อยู่อาศัยมาได้

คนที่มีคุณภาพทั้งหลาย ซึ่งตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา มัวแต่ ออกไปหลงเพลิดเพลินกับผลประโยชน์และการเล่นสนุกกับคนต่าง ถิ่นภายนอก ละเลิกไปเสียนาน ควรจะสำนึกรู้ตัวและขอขอบคุณคน พวกที่ด้อยคุณภาพเหล่านั้น และบัดนี้ก็ถึงเวลาแล้วที่พวกคนผู้มี คุณภาพจะต้องหันกลับมาเอาใจใส่แสดงความรับผิดชอบของตน

มองอีกแง่หนึ่ง ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้คนในสังคมนี้ต่าง ก็มุ่งแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนด้วยกันทั้งนั้น

สำหรับคนที่มีโอกาสเหนือกว่า มีความได้เปรียบ ก็หันไป สนุกกับผลประโยชน์ที่เข้ามาใหม่ๆ จากแหล่ง่างไกลภายนอก ส่วนคนพวกที่ด้อยโอกาส ไม่มีทางไป ก็เข้าไปอาศัยช่องทางเก่าที่ ถูกทอดทิ้ง คือพระศาสนา พออาศัยหยิบๆ เกิบๆ ผลประโยชน์ เล็กๆ น้อยๆ ได้บ้าง ตามแต่จะได้

บัดนี้ ถึงเวลาแล้วที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องรู้สำนึกถึงการกระทำ ของตน แล้วหันมาปฏิบัติตัวให้ถูกต้องตามหน้าที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะผู้มีโอกาสเหนือกว่า หรือผู้ได้เปรียบ ย่อมควรจะต้องเป็นผู้นำ ในเรื่องนี้ เพื่อไม่ให้ผู้ที่ด้อยโอกาสต้องถูกบีบให้หาช่องทางต่อไป

ความที่ว่ามานี้ น่าจะเป็นเครื่องเตือนสติรัฐและคณะสงฆ์ ในฐานะผู้มีหน้าที่โดยตรง และโดยเฉพาะคนที่มีคุณภาพและมี โอกาสเหนือกว่า ในฐานะที่ได้เป็นผู้ละเลยความรับผิดชอบต่อตน ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ว่าจะต้องแสดงจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อ ให้ปรากฏ

คนสร้างสังคม สังคมสร้างคน ถ้าไม่ตัดวงจร ไม่แปรปัจจัย
คนสร้างสังคมไว้อย่างไร ก็ได้คนอย่างนั้นมาสร้างสังคมต่อไป

เมื่อคืนนี้ ได้พูดไว้ว่า “มองพระสงฆ์ให้เป็น ก็แลเห็นสังคมไทย”

คำที่พูดนี้ มิใช่มีความหมายแค่ที่ได้พูดไปเท่านั้น แต่โยงไป
หาหลักความจริงที่ใหญ่กว้างด้วยว่า คนสร้างสังคม สังคมสร้างคน
สังคมเกิดจากคน แล้วคนก็เป็นผลผลิตของสังคม คนกระแสนี้ใหญ่
สร้างสังคมไว้อย่างไร สังคมก็สร้างคนส่วนใหญ่ขึ้นมาได้อย่างนั้น

ที่ว่าเป็นวงจรตามปกติ ถ้าไม่มีปัจจัยข้างนอกข้างในมาแปร
วงจรถัดไป ยากที่จะแตกผันหรือพลิกให้เป็นไปได้อย่างอื่น

เมื่อสังคมนิยมนับถือคนอย่างไร เช่นอย่างง่าย ๆ ที่พูดกัน
บ่อยว่า นับถือคนมีศีลมีธรรม หรือเทิดทูนคนมีสินมีทอง เชิดชูคนมี
ยศมีอำนาจ สังคมก็ส่งเสริมสนับสนุน โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง
ให้คนอย่างนั้นเด่นขึ้นมา มีกำลังมาก จนกระทั่งได้เป็นใหญ่

อนุชนคือคนรุ่นที่ตามมา ก็เพียรพยายามหรือตะเกียก
ตะกายที่จะเป็นคนแบบนั้น อย่างน้อยก็มีโอกาสมากขึ้นสำหรับคน
ที่จะไปทางนั้น พร้อมกับปิดกั้นลดทอนโอกาสของคนพวกที่ตรงข้าม

แม้แต่ในคนเดียวกัน แต่ละคนนั้นๆ บางคนมีธาตุดีกับธาตุ
ร้ายแรงพอกัน เมื่อสังคมนิยมส่งเสริมธาตุดี ธาตุดีของเขาก็ได้
กำลังหนุน เขาก็ได้โอกาสที่จะพัฒนาธาตุดี บางคนมีธาตุร้ายเข้ม
แรงกว่าธาตุดี แต่สังคมนิยมส่งเสริมเชิดชูธาตุดี ธาตุร้ายของเขาก็
ไม่ได้โอกาส เขาก็กำราบมันลงไปได้ง่ายขึ้น

แต่ถึงอย่างนี้ ในบางราย (แม้จะน้อย) คนมีธาตุร้ายเข้มขึ้นแรง
กล้า ถึงสังคมนิยมธาตุดี เขาก็ยังไปในทางของธาตุร้ายจนได้

ดังนั้น แม้แต่เมื่อสังคมดี ก็ยังมีรายยกเว้น ที่คนร้ายก็เกิดขึ้นมา และในทำนองเดียวกัน ถึงแม้เมื่อสังคมนิยมธำตุร้าย ก็ยังมีคนที่ยื่นหยัดในทางของธำตุดีเติบโตขึ้นมาได้เช่นกัน

นี่คือปัจจัยตัวแปร ที่อาจจะมาตัดหรือมาหักเหวงจรการ สร้างคนสร้างสังคม แต่ตัวแปรนี้น้อยนัก และยากที่จะมีกำลังพอ

โดยทั่วไป สังคมก็ไปตามทางของมัน สังคมขึ้นชนนิยมคนอย่างไร สังคมก็สร้างคนอย่างนั้นขึ้นมา เป็นไปตามคุณภาพของคน ที่ร่วมกันสร้างสังคมนั้นเอง

บางที่ต้องรอนานหลาย ๆ ศตวรรษ จนกระทั่งเจอกับปัจจัยกระทบกระเทือนเข้ามาจากข้างนอกของสังคมอื่น ที่มีกำลังเหนือกว่า วงจรที่วุ่นนั้นจึงขาดหรือสะดุดลงไป

แต่ถึงอย่างนั้น พอปัจจัยนอกปัจจัยในกลบหรือกลืนกันไม่ลงตัว ผลก็แปรไปอีก ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ ในที่สุดก็อยู่ที่ว่าจะพัฒนาคนให้มีปัญญาขึ้นมาแก้ปัญหาได้หรือไม่ ถ้าเป็นสังคมที่ขาดหรือหย่อนสติปัญญา ก็หวังอะไรดีได้ยาก

พระทั้งหลาย ก็เช่นกับคนทั่วไป พื้นเพก็คือเป็นคนของสังคมนั้น เกิดในสังคมนั้น และเป็นผลิตผลของสังคมนั้นนั่นเอง เราให้คนไปบวชเป็นพระ ก็เพื่อให้พุทธศาสนาช่วยเอาปัจจัยดีที่เลือกคัดจัดสรรไว้ มาหลอมมาแปรให้เขาเป็นผลิตผลที่ดีอย่างที่นำจะมั่นใจ

ถึงตอนนี้ เรื่องก็อยู่ที่ว่า ในสังคมนั้น คนทั่วไป หรือคนส่วนใหญ่รู้จักพุทธศาสนาแค่ไหน มองเห็นพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร

แล้วก็ไปถึงตัวคนที่มาเป็นพระว่า พระเณรที่แท่นำนับถือคือผู้ที่มีคุณภาพ มีคุณสมบัติอย่างไร เป็นอยู่ ประพฤติตนอย่างไร พุดอะไร ไม่พุดอะไร พุดอย่างไร ไม่พุดอย่างไร ทำอะไร และไม่ทำอะไร

ถึงตรงนี้ก็อยู่ที่ว่า สังคมที่คนสร้างกันมานั้น มีศีล มีจิตใจ เฉพาะอย่างยิ่ง มีปัญญาหรือมีโมหะแค่ไหน เขามองเห็น พระพุทธศาสนาอยู่ตรงไหน เขานิยมชมชอบส่งเสริมสนับสนุนพระ ที่มีอะไร เป็นอย่างไร อยู่อย่างไร พุด-ไม่พุด ทำ-ไม่ทำอะไร

จากนั้น ตามหลักของการส่งเสริมสนับสนุน ให้โอกาส ปิด กั้นโอกาส ดังที่ว่า สังคมของเขานี้แหละ ก็สร้างพระอย่างนั้นๆ ขึ้นมา และกำจัดหรือบั่นรอนพระอีกแบบหนึ่งให้เจียบหรือหายไป

ในสังคมนี้ หลายปีแล้ว ชาวฉาวใหญ่อื้ออึงมาเป็นระลอก พระองค์นั้นโด่ง ก่อสร้างสิ่งสถานใหญ่โตมโหฬาร แต่แล้ว เรื่อง อุกุศลเบื้องหลังโผล่ขึ้นมา ก็เฉาอับไป พระองค์นี้ตั้ง เก่งอิทธิฤทธิ์ มีลูกศิษย์บริวารห้อมล้อมเต็มไปทุกที่ แต่แล้วเรื่องเสียหายไม่ บริสุทธิ์เผยออกมา เกิดคดีมีเรื่องเปราะอะซื่อเสียดเออะ ก็เหี่ยวโรยไป เวลาผันผ่าน กรณีใหม่ๆ ก็เรียงแถวทยอยมาให้ดูต่อๆ ไป

พอมีเรื่องดังขึ้นมาทีหนึ่ง คนพวกหนึ่งก็ตำว่าพระไม่ดี ศาสนาไม่ดี คนอีกพวกหนึ่งไม่ว่าอะไร ก็อยู่ก็ทำต่อไปอย่างที่เคย อยู่เคยทำกันมา ความรู้เข้าใจปัญหา การแก้ไข การพัฒนา ไม่มี กระแสข้างล่างไหลอยู่อย่างนั้น ระลอกก็ผุดโผล่ข้างบนอย่างนี้ วงจรคนสร้างสังคมอย่างไร สังคมสร้างคนอย่างนั้น ก็หมุนต่อไป

ถ้าจะไม่ให้เจอปัญหาซ้ำซาก ถ้าจะให้สังคมของตนดีขึ้น มี การเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนา ก็ต้องรู้จักทำกรรมดีกันบ้าง ไม่ใช่ หนึ่งเฉยจมกันอยู่ในความประมาท

แทนที่จะเอาแต่ตำว่าผลงานที่พวกตัวทำขึ้นมา ก็ใช้ปัญญา หาความรู้ความเข้าใจ สืบตรวจตรวจสอบตัวเองและสังคม แก้ไข

พัฒนาตนและเพื่อนร่วมสังคมของตัวเอง แล้วผลักดันสังคมให้สร้างคนสร้างพระที่มีคุณสมบัติถูกต้อง มีคุณภาพที่พึงต้องการ

ในยามสังคมแตกสลาย หรือบ้านเมืองเกิดวิกฤต เช่นมีสงครามใหญ่ อาจถึงขั้นเสียบ้านเสียเมือง เกิดภาวะไร้ชื่อแป่ อย่างเมื่อครั้งกรุงแตก อยุธยาล่ม สถาบันและกิจการที่เป็นระบบระเบียบแบบแผนแหลกลาญ

ในยามที่ผู้คนไม่มีหลัก ไร้ที่พึ่ง เคว้งคว้าง อ้างว่างอย่างนี้ ก็จจะหันไปแอบอิงพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หวังพึ่งอิทธิฤทธิ์ ไสยศาสตร์

ดังที่ปรากฏว่า เมื่ออยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ก่อนพระเจ้าตากสินมหาราชจะกู้ชาติกู้เมืองได้ เรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ การพึ่งพาสังค์ดิ์สิทธิ์เกลื่อนกลาดไปทั่ว พระปลอมบ้าง พระจริงบวชเข้ามาไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยบ้าง พวกกันช่วยปลอบชาวบ้านบ้าง หลอกหลวงหากินบ้าง ด้วยเวทมนตร์คาถาไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์เหล่านี้

พอกู้ชาติได้แล้ว จะฟื้นฟูบ้านเมือง พระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงตั้งพระศาสนาให้เป็นหลัก ค้นหานิมนต์พระหลักๆ ที่ทรงธรรมวินัยมาสถาปนาเป็นพระสังฆราช และครองวัดสำคัญๆ พร้อมกับให้หัวเมืองต่างๆ รวบรวมส่งพระไตรปิฎกมาที่กรุงธนบุรี (ที่อยุธยา คัมภีร์ ตำราถูกเผาทั้งเมือง)

ต่อด้วยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แม้ยังมีศึกลงครามมากมาย ก็ทรงจัดการบ้านเมืองให้เรียบร้อยมั่นคง ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทำสังคายนา แล้วทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้นประดิษฐานไว้ในหอพระมณเฑียรธรรม เพื่อ “เป็นหลักของแผ่นดิน”

สภาพสังคมเวลานั้น ยังไม่พ้นภาวะบ้านแตกสาแหรกขาด ผู้คนระส่ำระสาย ยากแค้นลำเค็ญ ข้างนอกยังมีภัยสงครามจาก ท้าพม่า ข้างในเต็มไปด้วยการปล้นฆ่าแย่งชิง พระสงฆ์เป็นอยู่ยาก ต้องลาสิกขาไปมากมาย การบวชเรียนแทบจะไม่สืบต่อ

แต่คนพวกหนึ่งกลับบวชเข้ามาอาศัยผ้าเหลืองหาเลี้ยงชีพ มีเพศเป็นพระ แต่ไม่รู้ธรรม ไม่รู้วินัย แลไม่มีธรรม ไม่มีวินัยอีกด้วย พระพวกนี้ใช้ความเชื่อเหลวไหลไสยศาสตร์ล่อหลอกหลาลากจาก ประชาชนด้วยเวทมนตร์อิทธิฤทธิ์ เท่ากับซ้ำเติมสังคมให้ยิ่งโถม ยิ่งทรมาน ดังนั้น กู้บ้านกู้เมืองไม่พอ ต้องกู้พระศาสนาอีกด้วย

ในรัชกาลที่ ๑ ทรงแสดงพระบรมราชาบายว่า “ฝ่ายพระพุทธรักษา พระราชาอาณาจักรย่อมพร้อมกันทั้งสองฝ่ายชวณกันชำระพระศาสนา” ทรงตรา *กฎพระสงฆ์* รวม ๑๐ ฉบับ ทรงเน้นการชำระสะสางทั้งฝ่าย พระสงฆ์ และชาวบ้าน ให้หมดจดพ้นไปจากลัทธิเหลวไหลไสย ศาสตร์ ทั้งทางความเชื่อถือและการประพฤติปฏิบัติ

โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นองค์ยืนด้านนี้ นอกจากให้พ้นจาก เวทจากไสยอันเป็นลัทธิข้างนอกแล้ว ก็ให้เข้ามาตั้งอยู่ในหลักของ ตัวข้างใน คือ ให้รู้ธรรมรู้วินัย ให้มีธรรมมีวินัย จึงทรงเน้นหนักให้ พระมีการศึกษาที่เป็นฐานะในพระศาสนา ขอให้ดูตัวอย่างความที่ แสดงถึงพระบรมราชาบาย เช่นว่า

กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๒: ถ้าสามเณรรูปใดมีอายุสมควร จะอุปประสมบทแล้ว ก็ให้บวดเข้าจำเรียนคัมภีร์พระ วิปัสสนา ธุระ อย่าให้เที่ยวไปมาเรียนความรู้อิทธิฤทธิ์ให้ผิดทุระทั้ง สองไป...ถ้าแลสามเณรรูปใดอายุสมควรถึงอุปประสมบทแล้ว มิ ใ้บวด เที่ยวเล่นไว้เว้อยู่ จับได้ จะเอาตัวสามเณรแลษีตัน อาจารย์ญาติโยมเปนโทษจงหนัก

กฎพระสงฆ์ ฉบับที่ ๔: แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้มีภิกษุโกลเลาะวิญญะประณีต...มิได้รำเรียนธุระทั้งสองฝ่าย อย่าให้มีได้เป็นอันชาติทีเดียว

พร้อมกันนั้น ก็ทรงจัดให้มีการบอกพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณร ในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนจวนวังเจ้านาย และบ้านข้าราชการผู้ใหญ่

การที่ในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้มีการบอกพระปริยัติธรรม แก่พระเณร ในพระบรมมหาราชวัง เท่ากับถือเป็นการสำคัญถึงขั้นเป็นการแผ่นดินนี้ นอกจากเป็นการเอาจริงเอาจังในการส่งเสริมพระเณรให้อยู่ในหลัก ให้ทำกิจหน้าที่ที่แท้เข้าในทางของตน ให้ได้พระเณรที่มีคุณภาพตามหลักพระศาสนาแล้ว ก็เป็นแบบอย่างที่จะนำประชาชนให้สนใจที่จะทำบุญแบบที่เข้าในทางอย่างนี้ด้วย เฉพาะอย่างยิ่ง เป็นภาพเด่นชัดที่จะคอยเตือนสำนึกของประชาชนให้ตระหนักรู้อยู่เสมอว่า พระคือผู้ทำอะไร พุทธศาสนาอยู่ตรงไหน

ในประวัติศาสตร์ ได้เห็นกันว่า ยามใดบ้านเมืองวิฤตสังคมวิปริต หลักหาย ไม่มีระบบแบบแผนที่จะมั่นใจ ประชาชนมีจิตใจเคืองคว้าง อ้างว้าง ก็จะเป็นช่องว่างและช่องทาง ให้เรื่องอิทธิฤทธิ์ เวทมนตร์ ไสยศาสตร์ อันเป็นที่พึ่งแบบลูปโลเล็อนลอย ขึ้นมาแพร่ระบาดเกลื่อนกลาดทั่วไป

เวลานี้ สังคมไทยมีสภาพวิฤตงานองนั้นไหม ผู้คนมีความอ้างว้างทางจิตใจ หรือเคืองคว้างทางปัญญาหรือไม่ ลองพิจารณา

แล้วถ้าใครคิดจะฟื้นฟูพระพุทธศาสนา จะกู้สังคม อาจะหันไปดูการกู้ชาติ ฟื้นฟูสังคม ในยุคกรุงธนบุรี จนถึงตั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นี้บ้าง เผื่อจะพบคติหรือข้อซึ่งบางบางอย่างให้เห็นแนวทาง

ฉลาดเชิงกลไก แต่ไม่พัฒนาปัญญา ท่องไปทั่วหล้า แต่ปัญญาอ้างอ้าง

ดูลึกลงไปหน่อย พระพุทธศาสนาที่สืบๆ มาถึงเรานั้น ก็อยู่มาในสังคมไทย เป็นพุทธศาสนาของคนไทย ที่ไปๆ มาๆ ก็เป็นมรดกสืบทอดของสังคมไทย บางทีที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาแบบไทยๆ ก็เป็นพระพุทธศาสนาที่บางส่วนกลาย หรือหลายส่วนเพี้ยนไปแล้ว

จึงได้กำชับกันมานักหนา ให้ใช้มาตรการที่จะรักษาตัวพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักแท้ของจริงไว้ให้ได้

เดชะบุญเราพอจะรักษาของจริงไว้ได้ แต่เดชะบาปอะไร ถึงของจริงจะยังอยู่ยังมี แต่คนไทยบางทีก็ (หรือก็มักจะ) ไม่มีแก้ไขจะไปดูไปหาไปศึกษาของแท้ ไม่เอาไม่เข้าไปให้ถึงให้แน่ ก็เลยอยู่กันแค่ปรัมปรา เป็นสังคมแบบตามเขาทำกันมา ตามเรว่ากันไป

ที่นี้ ในสังคมไทยนั้น ความพรั่นพรึงนิยมนับถือในเรื่องอำนาจ ดลบันดาลและความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นกระแสที่แผ่ซ่านไหลแรงตลอดมา เป็นช่องให้ลัทธิเทวฤทธิ์พรหมพราหมณ์ผีสงฆ์ไสยศาสตร์เข้ามาอาศัยและคงอยู่ได้ทนนาน อีกทั้งเมื่อได้โอกาสยามสังคมมืดมัวมีเมฆเปิดช่องให้ ก็เข้ามาสนองหนุนโลภะโทสะของคน แพ้ระบอบแรงเข้ม นับว่าเป็นพลังแอบแฝงซึ่งคอยแย่งที่กำบังตัว แม้กระทั่งซึ่มแทรกปนไปกับพุทธศาสตร์เรื่อยมา

เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์นั้น ในพระพุทธศาสนาท่านก็ให้เกียรติ และถึงกับให้ความสำคัญในระดับหนึ่ง ดังที่ตรัสว่าพระมหาโมคคัลลานะเป็นเอกตคคะในบรรดาภิกษุสาวกผู้มีฤทธิ์ (เอตทคคํ ภิกขเว ...อิทธิมนฺตาน ยทฺท มหาโมคคัลลาน, อง.เอก.๒๐/๑๔๖/๓๑; อิทธิมน=มีฤทธิ์นี้ มินยด้วยว่า เป็นผู้เก่งกล้าสามารถทำการสำเร็จ เป็นนักบุกฝ่า หรือผู้บุกเบิก) แม้ว่าลำพังตัวอิทธิ-

ปาฏิหาริย์เอง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าไม่โปรดพระทัย ทรงระอา ทรงรังเกียจ (อิทธิปาฏิหาริยน อภิญญามี ทรายามี ชิดจนามิ, ที.สี.๘/๓๓๘/๒๗๕)

อิทธิปาฏิหาริย์นั้น ชัดเจนอยู่แล้วว่าไม่เข้าในจุดหมายของพระพุทธศาสนา แต่ก็ เป็นความสามารถพิเศษ ในพวกอภิญญาชั้นโลกีย์ บุญคนที่เก่งกาจก็มี แต่ถ้าเป็นคนไม่ดี ก็จะไม่เหิมเกริม เอาไปใช้หาลาภ เสริมยศ เพื่อผลประโยชน์และความยิ่งใหญ่ กลายเป็นเครื่องมือก่อการร้ายของคนเลว ดังที่มีพระเทวทัตเป็นตัวอย่างเด่น

ถ้าผู้มีอิทธิปาฏิหาริย์เป็นคนดี มีใจสะอาดบริสุทธิ์ เฉพาะอย่างยิ่งเป็นพระอรหันต์ อิทธิปาฏิหาริย์ก็เป็นประโยชน์ ที่ท่านใช้เป็นเครื่องมือของปัญญา เพื่อช่วยพัฒนาคนให้เขาพ้นภัยจนถึงได้ปัญญา

ที่ว่าเป็นเครื่องมือของปัญญา เพื่อจุดหมายที่จะให้ได้ปัญญานั้น ก็คือ ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในพุทธกิจ อิทธิปาฏิหาริย์มีคุณค่าต่อเมื่อไปประสานบรรจบกับอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือ ใช้อิทธิฤทธิ์เป็นเครื่องหักหันนำคนเข้ามาหาคำสอนธรรมที่เป็นอนุศาสน์ แล้วอิทธิฤทธิ์ก็จบลงที่อนุศาสน์ โดยให้เกิดมีปัญญาเป็นจุดหมาย

ถ้าเข้าทางและพาให้ถึงจุดจบลงอย่างนี้ อิทธิปาฏิหาริย์ก็ลงทะเลเบียนมีชื่อในพระพุทธศาสนาได้ (แต่ถ้าเพื่อลาภ ยศ ความยิ่งใหญ่ ก็เข้าทางไปหาพระเทวทัต)

ที่พูดมาเสียยาว ก็เพื่อให้จับตัวได้ว่า พระพุทธศาสนาคืออะไร อยู่ตรงไหน หรืออยู่แถบข้างไหน เรื่องฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ มีความหมายมีส่วนมีแง่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแค่ไหน อย่างไร

อนึ่ง อิทธิปาฏิหาริย์ แปลง่ายๆ ว่า ความสำเร็จที่จัดความติดขัดเสียได้ จะไปในอากาศ ที่ตามปกติติดขัด ก็เหาะไปได้ จะไปบนน้ำ ที่ตามปกติติดขัด ก็เดินบนน้ำไปได้ ฯลฯ

เมื่อมองเข้ากับยุคสมัย เทคโนโลยีก็เป็นอิทธิฤทธิ์ทางวัตถุอะไรก็ตามปกติติดขัด ทำไม่ได้ เทคโนโลยีก็ทำให้สำเร็จได้ จะไปในอากาศ ไปบนน้ำ ไปใต้น้ำ ไปต่างดาว ฯลฯ ได้ (แทบ) ทั้งนั้น

เทคโนโลยี นอกจากให้สำเร็จกิจจำเพาะในเรื่องนั้นๆ แล้ว ที่สำคัญคือโยงกับปัญญาที่รู้ทั่วชัดในแดนวัตถุ ที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เทคโนโลยีไม่เพียงอาศัยวิทยาศาสตร์เป็นฐาน แต่เป็นเครื่องนำพาในการพัฒนาปัญญาแห่งวิทยาศาสตร์นั้น

ยิ่งมาถึงเวลานี้ คนเข้าสู่ยุคไอที มีไฮเทค กำลังบุกฝ่าแผ่ขยาย digital frontier ในยุคนี้ เทคโนโลยีเข้ามาจัดมาสื่อข่าวสารข้อมูล ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญา โดยปัญญา เพื่อปัญญาตรงตัวเต็มที่ และปัญญานั้นกว้างใหญ่ไกลกว่าเพียงวิทยาศาสตร์อีกด้วย

อย่างไรก็ดี ในยุคไอทีที่ประชิดปัญญานี้เอง กลายเป็นว่า คนใช้เทคโนโลยีนั้นอย่างแปลกแยกห่างเหินจากปัญญา ยิ่งกว่าในยุคอื่นแต่ก่อนมา ซ้ำร้ายยังใช้ในทางที่บังหรือทอนปัญญาเสียมากด้วย

สภาพทั่วไปในสังคมก็คือ คนตื่นติดความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ของไอทีในเชิงสนองตัณหา ทั้งโลภะและโทสะออกศกตาเต็มที่ เห็นแก่ความสนุกวาบวาบฉาบฉวย ไล่เสพบันเทิงก็ไม่ทัน เลยไม่มีเวลาจะศึกษา ได้ข้อมูลข่าวสารถึงทันทั่วโลกา แต่ไม่ถึงความรู้ไม่เป็นปัญญา

ไอทีมา คนมัวเพลินงมึกับความเฉียบฉลาดเชิงกลไก ละทิ้งปัญญา ถูกโมหะล่อพาไป เมื่อเพลินกับอิทธิฤทธิ์ของเทคโนโลยี ก็เป็นเหยื่อของอิทธิฤทธิ์แห่งไสยศาสตร์ได้ง่ายด้วย

เป็นอันว่า อย่างมองแค่พระเณร ต้องมองให้กว้างที่จะกู่ทั้งสังคม ไม่ใช่แก้แต่ปัญหาพระเณร ต้องแก้ปัญหาคคนไทย ให้ไอทีมากับปัญญาให้อิทธิฤทธิ์ของไอทีเป็นสื่อ นำเข้าหาปัญญา เป็นเครื่องมือพัฒนาปัญญา ไปให้ถึงปัญญา สังคมไทยจึงจะศรีวิไลเป็นอารยะขึ้นมา

ต้องพัฒนาตัวกันทุกคน

ไม่มีใครหนีพ้นความรับผิดชอบ

พระพุทธรูปเจ้าก่อนจะปรินิพพานได้ตรัสไว้แล้วว่า พุทธบริษัททั้ง ๔ จะต้องมีความรับผิดชอบ พระองค์จึงจะปรินิพพาน เราคงได้อ่านพุทธประวัติกัน

ในพุทธประวัตินั้น ท่านเล่าถึงเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่ง ก่อนพุทธปรินิพพาน ๓ เดือนว่า พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือทรงปลงพระทัยว่าต่อจากนั้นอีก ๓ เดือน พระองค์จะปรินิพพาน

เรามักจะมองกันแต่เหตุการณ์ที่ว่าจะมีการปรินิพพาน โดยมีการมาทูลอาราธนา แล้วพระพุทธรูปเจ้ารับอาราธนา แต่เหตุผลในการรับอาราธนาของมารที่เป็นสิ่งสำคัญเรากลับไม่ค่อยได้มองดู

พระพุทธรูปเจ้ารับอาราธนาของมารให้ปรินิพพานนั้น พระองค์รับด้วยเหตุผลอะไร มารมาทวงว่าอย่างไร

มารมาทวงว่า พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า ถ้าพุทธบริษัททั้ง ๔ มีความรับผิดชอบดีดังต่อไปนี้ ซึ่งรวมแล้วได้ ๓ ประการ พระองค์จะปรินิพพาน หมายความว่า แต่ก่อนนั้นมารก็เคยมาอาราธนาพระพุทธรูปเจ้า

มารในที่นี่ จะเป็นขันธมาร หรือจะเป็นเทวบุตรมาร ก็แล้วแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะมาถกเถียงกันในที่นี้ แต่รวมความก็คือว่า มารได้อาราธนาพระพุทธรูปเจ้าให้ปรินิพพานก่อนหน้านั้นแล้ว แต่พระพุทธรูปเจ้าไม่ทรงรับปรินิพพาน จนกระทั่งมาถึง ๓ เดือนก่อนปรินิพพานนั้น มารมาอาราธนาใหม่ พระพุทธรูปเจ้าจึงทรงรับอาราธนา เรื่องนี้ก็เกี่ยวกับเงื่อนไขที่พระองค์ได้ทรงตั้งไว้

เงื่อนไขก็คือ พระองค์ได้ตรัสว่า ถ้าพุทธบริษัททั้ง ๔ — ขอให้สังเกตว่า พระองค์ไม่ได้ตรัสเฉพาะภิกษุ พระองค์ตรัสรวมหมด ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ว่าทั้ง ๔ บริษัท — มีคุณสมบัติ ๓ ประการนี้แล้ว พระองค์จึงจะปรินิพพาน คือจะต้องวางพระทัยได้ว่าพระศาสนามีความเจริญมั่นคงพอ โดยที่ว่าพุทธบริษัททั้ง ๔ มีความสามารถที่จะรับผิดชอบต่อพระศาสนาได้แล้ว พระองค์จึงจะปรินิพพาน ถ้ามีขณะนั้นแล้ว พระองค์จะไม่ปรินิพพาน

คุณสมบัติที่เป็นเงื่อนไข ๓ ประการนี้ คืออะไร กล่าวโดยย่อ (ดูพุทธพจน์ที่ ที.ม.๑๐/๙๕/๑๒๒)

ประการที่ ๑ พุทธบริษัททั้ง ๔ จะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ที่รู้หลักธรรมคำสอนของพระองค์ มีความเข้าใจถูกต้องและปฏิบัติได้ถูกต้อง โดยสาระคือ **ตนเองรู้เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง**

ประการที่ ๒ พุทธบริษัททั้ง ๔ นั้น นอกจากจะรู้เข้าใจและปฏิบัติถูกต้องด้วยตนเองแล้ว ก็ **นำเอาธรรมหลักคำสอนนั้นไปบอกกล่าวสั่งสอนแนะนำชี้แจงแก่ผู้อื่นด้วย**

ที่จะไปบอกกล่าวชี้แจงแนะนำสั่งสอนผู้อื่นนั้น ก็โดยที่ว่าหนึ่ง มีความสามารถที่จะสอนหรือแนะนำแจ่มแจ้งอธิบายสอง มีจิตเมตตากรุณา หวังประโยชน์แก่เขา เมื่อมีทั้งสองประการนี้ จึงเอาธรรมไปสั่งสอนหรืออธิบายแก่ผู้อื่นอย่างได้ผล

ประการที่ ๓ พุทธบริษัททั้ง ๔ นั้น นอกจากบอกกล่าวแนะนำคำสอนของพระองค์ได้แล้ว ก็ **สามารถชี้แจงการปฏิบัติด้วย**

ข้อนี้หมายความว่า ถ้ามีคำกล่าวร้ายต่อพระศาสนา มีการเผยแพร่คำสอนที่ผิด เอาคำสอนที่ผิดนอกพระศาสนาใส่ในพระศาสนา หรือใส่ในพระโอษฐ์ ก็สามารรถชี้แจงกล่าวแก้ได้ ทำให้เข้าใจถูกต้อง เรียกว่ากำราบปรึบวาทได้

พุทธบริษัททั้ง ๔ จะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม จะต้องมียุคุณสมบัติครบ ๓ ประการนี้ พระพุทธเจ้าจึงจะปรินิพพาน

เพราะฉะนั้น เมื่อมารมาทูลอาราธนาให้ปรินิพพานครั้งก่อนๆ พระองค์ได้ทรงเห็นว่า พุทธบริษัท ๔ ยังมีคุณสมบัติไม่ครบตามนี้ พระศาสนายังไม่มีหลักประกันความมั่นคง พระองค์จึงไม่ทรงรับอาราธนา และได้ตรัสคุณสมบัติ ๓ ข้อนี้ไว้เป็นเงื่อนไข

จนกระทั่งเมื่อก่อนหน้าปรินิพพาน ๓ เดือนนั้น มารได้มาทวงให้พระองค์ปรินิพพาน แล้วก็อ้างว่า เงื่อนไขเกี่ยวกับพุทธบริษัททั้ง ๔ ทั้ง ๓ ข้อนี้ครบถ้วนแล้ว

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้ว ก็ทรงเห็นว่า เวลานั้นพุทธบริษัททั้ง ๔ มีคุณสมบัติ ๓ ประการนี้ครบแล้ว จึงได้ทรงรับอาราธนาของมาร แล้วก็ตรัสวาจาที่เราเรียกว่า “ปลงพระชนมายุสังขาร” ว่าต่อจากนั้น ๓ เดือนจะปรินิพพาน

เหตุผลที่เป็นเงื่อนไขเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่า เหตุการณ์เสียอีก แต่เรามักจะมองเพียงแค่ตัวเหตุการณ์ ไม่ได้ดูว่าเนื้อหาสาระของการที่จะปลงพระชนมายุสังขารนั้น คืออะไร

สาระสำคัญอยู่ที่นี้ คือเงื่อนไข ๓ ประการนี้ ที่ทรงฝากไว้กับพุทธบริษัทว่าจะสามารถรับผิดชอบพระพุทธรูปศาสนาได้หรือไม่ ซึ่ง

ใช้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน และจะต้องใช้เป็นเครื่องตรวจสอบ
คุณสมบัติของพุทธศาสนิกชนที่รวมกันเป็นพุทธบริษัท ๔ เรื่อยไป

ขอพูดขยายออกไปทางด้านพุทธศาสนิกชนที่รายล้อม
ในวงกว้างขึ้น

เรื่องพุทธบริษัทในฝ่ายพระสงฆ์ที่พูดมาแล้วนี้ เอาเพียง
เล็กน้อย พอให้เห็นภาพสถานการณ์ ถ้าจะเจาะใน ก็ต้องบรรยาย
กันอีกมากมาย จะต้องแยกแยะหลายอย่าง เช่นว่า สภาพ
การศึกษาเป็นอย่างไร สภาพการปกครองเป็นอย่างไร สภาพการ
เผยแผ่เป็นอย่างไร สภาพการพัฒนาและกิจการทั่วไปเป็นอย่างไร
ในที่นี่เราจะไม่พูดถึง

พูดแค่ที่ผ่านมาก็พอเห็นภาพแล้ว

สภาพพุทธศาสนิก

ถ้าหลงใหลอย่างเลือนลอย
ก็จะหล่นผล็อยจากพุทธศาสนา

ต่อไปนี้มองกว้างออกไปในแง่ของพุทธบริษัทด้านวงนอก คือรวมทั้งคฤหัสถ์ด้วย หรือมุ่งเน้นพุ่งเป้าไปที่คฤหัสถ์เป็นพิเศษ

ลองมาดูสภาพทั่วไปในขณะนี้ว่า ประชาชนทั่วไปที่ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย ที่ถือว่ามีชาวพุทธอยู่ ๘๕ เปอร์เซ็นต์ หรือปัจจุบันนี้ว่า ๘๓ เปอร์เซ็นต์นี้ มีสภาพเป็นอย่างไร

ภาพที่เด่นอย่างหนึ่ง ก็คือ การที่ประชาชนทั้งหลายส่วนใหญ่มุ่งหาความสำเร็จจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาล ภาพของการหลงใหลในไสยศาสตร์นี้ เป็นไปอย่างแพร่หลายมาก แล้วควบคู่กับความเชื่อ ความหลงใหลในไสยศาสตร์ ในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ในเครื่องรางของขลัง ก็คือเรื่องการพนัน และสุรา

คนไทยจำนวนมากมีปัญหาในเรื่องการพนัน มองอะไรต่ออะไรในแง่การพนันไปหมด

หลวงพ่อกำลังมรณภาพวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ แล้วมาปลงศพ พระราชทานเพลิงศพวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๖ ประชาชนก็มุ่งมองไปที่ตัวเลข ปรากฏว่าตัวเลขของท่านวันมรณภาพ และวันเผาเป็นวันที่ ๑๖ มกราคม ก็แหงนหน้าเลข ๑๖ หนังสือพิมพ์ก็ขึ้นพาดหัวเลย บอกว่าเจ้ามือแย่งไปตามๆ กัน ไม่มีเงินจ่าย ๕๐ ล้านบาท คนแหงนหน้าถูกกันมาก

คนจำนวนมาก เมื่อมองไปที่หลวงพ่อก็มองไปที่เลข มองที่หอย มองไปที่การพนัน แทนที่จะมองไปที่คำสอนของท่านสอนอะไร ปฏิปทาของท่านเป็นอย่างไร ไม่มองอย่างนั้น ไม่มองไปที่ธรรม แต่มองไปที่เรื่องการพนัน

การพนันในที่นี้ มีความสัมพันธ์กับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์หรือไสยศาสตร์ ที่จะเอามาแหงนหน้ากัน หวังผลร้ายแบบลาลอย

นอกจากการพนัน ก็มียาเสพติด เช่นสุราเป็นต้น ซึ่งแพร่หลายเกลื่อนกล่นไปหมด

สภาพอย่างนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ก็ตาม เรื่องของสุราและการพนันก็ตาม ย่อมเป็นเครื่องแสดงถึงสภาพจิตใจที่หวังผลจากลาลอย อยู่ด้วยความหวังอันเลื่อนลอย ไม่มีความมั่นใจ ขาดความเข้มแข็งอดทนและขาดความเพียรพยายามในการดำเนินชีวิต อันนี้เป็นสภาพจิตใจของสังคมที่มองแล้วน่าเป็นห่วง แล้วก็ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

ถ้าประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ มีความเป็นไปอย่างนี้ ก็เป็นการสวนกระแสธรรม ในขณะที่ธรรมของพระพุทธเจ้าสอนหลักกรรม ให้คนหวังผลจากการกระทำ แต่ประชาชนกลับหวังผล

จากการดลบันดาลด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันนี้มันตรงกันข้าม
ขัดหลักกรรม

เมื่อขัดหลักกรรม ก็ถือว่าหลุดออกจากพระศาสนา และ
สูญเสียความเป็นชาวพุทธ

หลักกรรมนี้ เป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ชาว
พุทธจะต้องพิจารณา โดยเฉพาะท่านที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการ
สั่งสอนธรรม การที่ประชาชนหวังผลเลื่อนลอยจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ต่างๆ นั้น เป็นการขัดต่อหลักกรรม และหลักกรรมนี้เป็นหลักการ
พื้นฐาน ถ้าขัดหลักกรรมแล้วก็อย่างที่บอกเมื่อกี้ คือ หลุดออกจาก
พระศาสนา

หลักกรรมมีสาระสำคัญ คือการหวังผลจากการกระทำ เรา
จะเอาอย่างไร เราจะวางท่าที่ต่อสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร วันนี้เราควรจะ
ยอมเสียเวลากันบ้างในการพิจารณาเรื่องนี้

ถ้ายึดหลักไว้ได้ ก็ยังไม่ร่วงหลุดไป

ในการพิจารณาเรื่องนี้ ตอนแรกก็ต้องมองหาเกณฑ์
มาตรฐานก่อน มาตรฐานที่จะใช้วัดความเป็นชาวพุทธ อย่างง่ายๆ
ที่เป็นหลักทั่วไป เอา ๒ อย่าง ก็พอ คือ

๑. มาตรฐานด้านความเชื่อ คือ ความเชื่อกรรม เชื่อการกระทำ
หวังผลสำเร็จจากการทำเหตุ คือลงมือกระทำด้วยความ
เพียรพยายามตามหลักการแห่งเหตุและผล ให้กรรมโยง
กับความเพียร (กรรมวาที วิริยวาที)

๒. **มาตรฐานด้านการปฏิบัติ** คือ การที่จะต้องทำการต่างๆ ตามหลักกรรม ให้เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปในศีล ในสมาธิ ในปัญญา (ไตรสิกขา หรือเอาอย่างง่าย คือ บุญกิริยา ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา)

เอาเป็นว่า ถ้าประชาชนไปหวังผลจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้แต่เครื่องรางของขลัง ไม่หวังผลจากการกระทำ ไม่เพียรพยายามในการกระทำเพื่อผลสำเร็จที่ดั่งาม ก็ถือว่าผิดหลักกรรม พลาดจากหลักกรรม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล หรือกฎแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ (กรรมนิยาม)

เมื่อผิดหลักกรรม หรือหลักเหตุผลแห่งการกระทำนี้ ก็อาจจะหมดความเป็นชาวพุทธไปเลย นี่คือข้อพิจารณาที่ ๑

ข้อพิจารณาที่ ๒ เราจะเอาอย่างไรกับเรื่องนี้ ในเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ยังมุ่งหวังผลจากอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังมีความรู้สึกไม่มั่นใจในตัวเอง

เราก็พิจารณาต่อไปว่า พระพุทธศาสนานั้นมีหลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับหลักกรรมว่า ชาวพุทธจะต้องเป็นคนพัฒนาตน โดยถือว่ามนุษย์เป็นทัมมะ เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และเมื่อฝึกแล้ว ก็ประเสริฐ โดยประเสริฐด้วยการฝึก

หมายความว่า มนุษย์นั้นมีศักยภาพในการที่จะพัฒนาตน โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างให้เห็นแล้วว่า ทั้งๆ ที่เป็นมนุษย์นี้แหละ พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญบารมีพัฒนาพระองค์เองไป จนกระทั่ง

เป็นบุคคลผู้ประเสริฐสูงสุด ที่เรียกว่าพุทธะ ซึ่งอย่าว่าแต่มนุษย์ด้วยกันเลย แม้แต่เทวดา ตลอดจนพระพรหม ก็บูชานมัสการ

การนับถือพระรัตนตรัยที่เริ่มด้วยพระพุทธเจ้า

ประการแรก เป็นเครื่อง*เตือนใจ* บอกชาวพุทธอยู่ตลอดเวลา ให้ระลึกถึงหน้าที่ในการพัฒนาตน และพร้อมกันนั้น

ประการที่สอง ก็เป็นเครื่อง*ปลุกใจ* ให้เกิดมีกำลังใจว่า เรามีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง que แสดงให้เห็นว่า คนเรานั้นพัฒนาได้จนสูงสุด การพัฒนาตนนั้นสำเร็จได้จริง

การระลึกถึงพระพุทธเจ้า นั้น มีความมุ่งหมายอย่างนี้ คือเตือนใจให้พัฒนาตนเอง ไม่ใช่ให้มาหวังผลจากการอ่อนน้อมพระองค์

แต่สภาพทั่วไปในขณะนี้ก็คือ คนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นใจในตนเอง ไม่มีความมั่นใจในศักยภาพของตน และไม่ตระหนักในหน้าที่ที่จะพัฒนาและฝึกฝนตน แล้วเราจะทำอย่างไร เราจะเอาอย่างไรกับการเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์เครื่องรางของขลัง

พอถึงจุดนี้ เราก็วินิจฉัยได้ คือก็ต้องหันไปเอาเกณฑ์มาตรฐานข้างต้นขึ้นมาตั้งว่า เอาละ จะทำอย่างไรก็ตามให้เขาเข้าสู่แนวทางของเกณฑ์มาตรฐานนี้ ก็นับว่าใช้ได้ คือให้มนุษย์ตระหนักถึงความมีศักยภาพในการพัฒนาตน และฝึกฝนตนขึ้นไป แล้วก็หวังผลจากการกระทำ

ถ้าได้อย่างนี้ ถึงเขาจะมีความผิดพลาดไขว่เขวอะไรบ้าง ก็ยังไม่หลุดลอยหรือหล่นออกไปจากความเป็นชาวพุทธ และยังมีทางที่จะเดินหน้าต่อไปได้ เพราะยังเข้าสู่หลักนี้ คือ ความ*เชื่อกรรณ* และการ*พัฒนาตน*

จะสอนอย่างไร ก็ต้องให้เข้าสู่จุดเริ่ม ที่เขาจะก้าวต่อไปได้

ถ้ามนุษย์หวังผลจากการกระทำ เขาก็จะทำการด้วยตนเอง และการฝึกฝนตนเองก็จะเกิดขึ้นด้วย แล้วอันนี้ก็จะสอดคล้องกับ หลักกรรม และหลักการศึกษาค้นคว้าพัฒนาตน ซึ่งเข้าสู่แนวทางของ พระพุทธศาสนา

แต่ในสภาพสังคมที่เป็นอยู่นี้ การที่จะให้ได้ผลตาม เป้าหมาย คือให้คนฝึกตน และหวังผลจากการกระทำให้สำเร็จ ด้วยความเพียรพยายามของตนนั้น เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยปัจจัย หลายอย่าง โดยเฉพาะการสั่งสอน

การสั่งสอนที่จะสำเร็จผลถึงจุดหมายอย่างนี้ ต้องขึ้นกับ องค์ประกอบอย่างน้อย ๒ ประการ คือ

๑. ความสามารถของผู้สอน

๒. ความหลากหลายในระดับการพัฒนาของผู้ฟัง

พูดง่าย ๆ ก็คือ ขึ้นกับผู้สอนฝ่ายหนึ่ง และขึ้นต่อผู้ฟังฝ่าย หนึ่ง

ผู้สอนก็มีความสามารถต่างกัน ผู้ฟังก็มีระดับการพัฒนา ต่างกัน มีความหลากหลายมาก

ถ้าผู้สอนมีความสามารถสูงอย่างพระพุทธเจ้า ก็ไม่เป็นไร พระองค์สอนครั้งเดียว นิดเดียว ก็อาจจะทำให้หลายคนก้าวพร้อม เดียว ข้ามจากความเป็นคนที่ยึดมั่นอกศานาเข้ามาเป็นผู้ที่มีความ มั่นคงในธรรมโดยทันที

แต่ผู้สอนในปัจจุบัน ยากที่จะมีความสามารถใกล้เคียงขึ้นไป

เราก็ต้องบอกว่า ถ้าท่านผู้สอนมีความสามารถ ก็เอาเลย สอนยกระดับเขาจากความเป็นอยู่ด้วยการหวังผลจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้เข้าสู่การอยู่ด้วยหลักกรรม อยู่ด้วยการหวังผลจากการกระทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแบบบริสุทธิ์แท้ๆ ทันทีเลย

แต่ผู้สอนที่มีความสามารถนั้น จะต้องประกอบด้วยเมตตา กรุณา สอนด้วยหวังประโยชน์แก่เขา คือเพื่อให้ชีวิตของเขาพัฒนาดีขึ้น ไม่ใช่สอนเพียงเพื่อจะข่มขู่ หรือเพื่อจะดูถูกทำลายน้ำใจกัน หรือเพื่อจะอวดตัวแสดงกล้าเท่านั้น ไม่ใช่อย่างนั้น

อีกอย่างหนึ่งก็ไม่ใช่สอนชนิดที่ทำให้เขาเสียหลัก เลิกสิ่งที่เคยเชื่อถืออยู่ แล้วก็ไม่มีอะไรเป็นหลัก เทียบลอยคว้างคว้าง จะให้เข้ามาสู่หลักพระพุทธศาสนา ก็ไม่เข้า ก็เลยเสียทั้งหมด ยิ่งไกลออกไป

นี่ทางด้านผู้สอนก็เป็นเรื่องสำคัญ จะต้องมั่งทั้งความสามารถ และเมตตากรุณา

อีกฝ่ายหนึ่ง ก็คือผู้ฟัง ซึ่งมีระดับการพัฒนาต่างๆ กัน บางคนอยู่ไกลสุดๆ ไม่มีการพัฒนาเลย ไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร ไม่รู้คำสอนอะไรแม้แต่นิดหน่อย เช่น เป็นพุทธศาสนิกชนแค่โดยชื่อ แต่มีความเชื่อชนิดหวังผลจากสิ่งที่เลื่อนลอย อย่างที่เรียกว่าลาภลอยมาก ถ้าเป็นแบบนี้เราจะเอาอย่างไร

ในฐานะผู้สอนที่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้ฟังหรือนักเรียนที่มีระดับการพัฒนาต่างๆ กัน โดยเฉพาะในที่นี้เราไม่ได้หมายถึง

นักเรียนเท่านั้น แต่รวมถึงประชาชนหรือผู้ปกครองทั่วไปด้วย นี่เป็นจุดสำคัญที่เราจะต้องพิจารณาอย่างเอาจริงเอจัง

ในกรณีอย่างนี้ จุดยืนของเราก็คือ ต้องตระหนักในเป้าหมายอย่างที่สุดเมื่อไหร่ เป้าหมายของเราก็คือ การเดินเข้าสู่หลักกรรม ที่ให้หวังผลจากการกระทำ แล้วก็ให้พัฒนาตนเอง โดยให้คนทุกคนมีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองที่จะก้าวเดินต่อไปข้างหน้า

ถ้าได้แค่นี้ เราก็อพอใจ ในส่วนอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ก็เป็นเรื่องปลีกย่อย ไม่ต้องกังวล

ในกรณีนี้ ถ้าเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเครื่องรางของขลัง ก้าวแรกก็คือ เราต้องโน้มนำเขาเข้ามาจากการเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกแบบหวังอำนาจดลบันดาล ให้เข้ามาสู่ความเชื่อในพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำเข้าสู่การฝึกฝนพัฒนาตน

สอนเอาหลักเพื่อประโยชน์แก่เขา ไม่ใช่สอนเอาแต่ใจของตัวเอง

ถ้าความเชื่อถือในพระรัตนตรัยมีเรื่องของความเข้าใจในแง่ศักดิ์สิทธิ์อยู่บ้าง เราจะทำอย่างไร

เมื่อก็ได้พูดแล้วถึงเกณฑ์มาตรฐาน คือ หลักการมีอยู่แล้วว่า ให้หวังผลจากการกระทำ จุดตัดสินอยู่ที่นี้

ตรงนี้ก็ทำให้เรามีความชัดเจนว่า ถ้าหากความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นแบบที่เสริมการกระทำ คือทำให้เขามีเรี่ยวแรงกำลังใจในการทำมากขึ้น อย่างนี้พอรับได้

แต่ถ้าเขาเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วทำให้เขาอนคอยโชค ได้แต่หวังผลจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ งอมืองอเท้าไม่ทำอะไร อันนี้ผิดหลักกรรมร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยสิ้นเชิง *อย่างนี้ใช้ไม่ได้*

เป็นอันว่า ถ้าความเชื่อใดทำให้ผู้เชื่อยังมีความสำนึก รับผิดชอบในการกระทำของตน และเพียรพยายามกระทำการ เพื่อให้สำเร็จผลที่ต้องการอยู่ เพียงแต่เอาความเชื่อนั้นมาเสริมให้มีกำลังใจที่จะทำการนั้นให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น อย่างนี้ เราพูดได้ว่ายังไม่ผิดหลักกรรม และบุคคลนั้นยังพึ่งตน เขาจึงยังมีหลักในการที่จะก้าวหน้าในแนวทางของการฝึกฝนพัฒนาตนต่อไป

เพราะฉะนั้น ถ้าผู้สอนไม่มีความสามารถเพียงพอ และผู้ฟังยังมีระดับต่ำมาก แนวทางที่จะปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ และไม่ผิด ก็คือ

หนึ่ง ดึงจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เข้ามาสู่พระพุทธรูป โดยมองไปที่พระรัตนตรัย ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นให้เขาฝึกฝนพัฒนาตนสูงขึ้นได้ต่อไป

สอง แม้เขาจะมองพระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ก็ให้เขาเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัยนั้น ในทำนองที่สนับสนุนหลักกรรม คือให้เกิดกำลังใจที่จะเพียรพยายามทำการให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น ไม่ใช่เชื่อแล้ว เลยกยกชะตากรรมไปให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็หวังผลจากการดลบันดาล ซึ่งผิดหลักกรรมดังที่ว่าเมื่อกี้

ถึงเขาจะยังเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ แต่ถ้าความศักดิ์สิทธิ์นั้นย้ายมาอยู่ที่พระรัตนตรัยแล้ว ก็จะโยงเขาเข้ามาหาหลักกรรม และหลักการฝึกฝนพัฒนาตน ซึ่งจะมีผลพลิกกลับให้เขาหลุดพ้นจาก

ความหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ต่อไป แต่จะต้องเข้าใจความหมายและ
เชื่อพระรัตนตรัยอย่างถูกต้อง

เป็นอันว่า การก้าวเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ก็อาจจะต้องมี
ขั้นมีตอন্দ้าย

- สำหรับคนที่กระโดดไม่ไหว ก็อาจจะต้องมีบันไดให้ก้าวเป็นขั้นๆ
- สำหรับคนที่ก้าวไกลไม่ได้ ก็อาจจะต้องมีไม้พาดให้ค่อยๆ เดิน

แต่ข้อสำคัญจะต้องให้เขาเดินหน้ามา ไม่ใช่หยุดนิ่ง หรือ
ถอยหลัง หรือไปเหยียบซ้ำให้เขาจมหายไปเลย

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติต่อเรื่องราวเหล่านี้จึงเป็นเรื่อง
ละเอียดอ่อนอยู่ และต้องจับหลักให้ได้

ที่ว่าจับหลักให้ได้ หมายความว่า หลักกรรมที่สอนให้กระทำ
ความเพียรเพื่อผลสำเร็จที่ต้องการ จะต้องยืนเป็นหลักอยู่

ไม่ว่าเขาจะนับถืออะไรก็ตาม ถ้าตรวจใดความเชื่อนั้นยังมา
เสริมให้เขากระทำการเพื่อผลสำเร็จ และยังเป็นจุดเริ่มต้น หรือเป็น
จุดเชื่อมต่อให้ก้าวหน้าไปได้ ในวิถีแห่งการพัฒนาตน สู่อิสรภาพที่
สมบูรณ์ข้างหน้าต่อไป ก็ยังไม่ผิดหลักการ ถือเป็นจุดเริ่มต้นได้

แต่ถ้าเมื่อใดเขายกชะตากรรมไปให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อ
แล้วได้แต่หวังผลจากการดลบันดาล และนั่งนอนคอยโชค อย่าง
นั้นถือว่าเป็นการผิดหลักกรรมโดยสิ้นเชิง

ฉะนั้น ในฐานะที่ครูต้องสัมผัสกับคนที่อยู่ในระดับการพัฒนา
ต่างกันมาก อย่างสอนชนิดที่ทำให้เขาเสียหลักแล้วลอยเตลิดไปเลย
และแว้งคว้างยิ่งขึ้น ควรสอนอย่างมีขั้นมีตอন্দ้าย โดยสัมพันธ์กับ
ความสามารถของตน สิ่งสำคัญที่สุดคือ จะต้องจับหลักไว้ให้ได้

ขอเน้นว่า ตัวเราก็ต้องยอมรับด้วยว่า เรานั้นมีความสามารถในการสอนแค่ไหน สอนแล้วจะทำให้เขามีความมั่นใจในการกระทำของตนเองได้แค่ไหน จะต้องสอนเพื่อประโยชน์แก่เขา ให้เขาพัฒนา ไม่ใช่ว่าสอนเอาแต่ใจตนเอง ไปด่าไปว่าทำลายแล้วทำให้เขาหมดหลัก เลยยิ่งร้ายหนักเข้าไปอีก แล้วแทนที่ตัวเองจะทำสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ กลับทำสิ่งที่ เป็นโทษ นี่เป็นเรื่องหนึ่ง

ตกลงว่า ในเรื่องพระศาสนานี้ สิ่งที่สำคัญคือ จับหลักให้ได้ ว่าอยู่ที่ไหน ในการสอนนั้นเราควรรู้ว่า จะผ่อนปรนอะไรได้แค่ไหน เพียงไร แต่หลักการจะต้องยืนตัวแน่นอน ไม่ว่าจะนับถืออะไรก็ตาม ที่จะถือว่าศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ ก็ต้องให้เป็นสิ่งที่มาเสริมการกระทำ และความรับผิดชอบต่อการกระทำ อย่าให้มาเป็นตัวลดหย่อนการกระทำและเสียความเชื่อกรรม

ส่วนการหวังผลจากการดลบันดาลและลาภผลที่เลื่อนลอยอะไรต่างๆ นั้น จะต้องให้หมดไปจากชาวพุทธ เพราะไม่ใช่หลักของพระศาสนา และผิดหลักการของพระศาสนาด้วย

ไม่ใช่สอนเอาใจเขา แต่สอนนำเขาเข้าหาหลัก

ปัจจุบันนี้ น่าเป็นห่วงว่า การสอนตัวหลักกรรมเองมีน้อย แม้จะสอน ก็มักสอนออกไปในเรื่องลึกลับไกลตัว ไม่สอนให้ถึงหลัก

บางทีก็ไปสอนในแง่ที่ชักชวนออกไปหาการเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนกระทั่งการสอนที่สนองและเสริมย้ำความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กับการสอนที่ชวนให้หวังผลเลื่อนลอยมากกว่าผลจากการกระทำ เป็นไปอย่างแพร่หลาย

ยิ่งกว่านั้น ยังชักนำให้ถอยห่างออกไปจากพระพุทธศาสนา ด้วย แทนที่จะดึงจากเทวดาและพระพรหมข้างนอกให้เข้ามาสู่ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

อย่างโบราณที่ท่านดึงมาสู่พระเครื่อง ก็ยิ่งดีกว่าสมัยนี้ที่ดึง ออกจากพระเครื่องไปหาพระพรหม เพราะถ้ายังอยู่ที่พระเครื่อง ก็ ยังอยู่ในจุดที่จะเดินขึ้นมาได้ แต่ถ้าไปหาเทพเจ้าข้างนอกแล้ว ก็มี แต่เดินลง แล้วก็ออกไปเลย

เมื่อยังเชื่อพระ ก็ยังโยงเข้ามาหาหลักกรรมและการพัฒนา ตนได้ แต่ถ้าไปหาเทพเจ้าข้างนอกแล้ว ก็ขาดลอยออกไปสู่การหวัง ผลจากการดลบันดาลและการสนองกิเลส เติลิดไปเลย

ปัจจุบันนี้ แทนที่จะดึงจากสิ่งเคารพบูชาข้างนอกเข้ามาหา พระรัตนตรัย กลับไปส่งเสริมพระพรหมและเทวดาข้างนอก

เดี๋ยวนี้นับถือพระพรหมกันมาก เมื่อครั้งอาตมาไปสิงคโปร์ ปรากฏว่า พระพรหมเข้าไปอยู่ในวัด ศาลพระพรหมได้รับการ เคารพนับถือยิ่งกว่าพระพุทธรูปอีก ชาวสิงคโปร์เขาเรียกรูปพระ พรหมว่า four-faced Buddha เขาไม่รู้เรื่องรู้ราว นี่ก็ว่าเป็น พระพุทธเจ้าสี่หน้า แต่ต่อไป พอรู้ ก็ออกไปแล้ว ต่อไปนี้ ถ้าทำไม่ดี ไม่รีบแก้ไข พระจะกลายเป็นคนเฝ้าศาลพระพรหมไป นี่ก็คือการ ดึงห่างออกไป แทนที่จะดึงเข้ามาสู่พระรัตนตรัย

คนไทยทั้งหลาย โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชน น่าจะรู้บทเรียน ของอินเดียว่าเป็นอย่างไร อินเดียแดนเทวดา ที่เทพเจ้าเต็มฟ้า แต่ ปวงประชาชนหน้าแห้ง

พระพรหม พระศิวัะ พระนารายณ์ ล้วนแต่ยิ่งใหญ่ คนอินเดียเขาเช่นสรวงบุชากันนักหนา จนถึงขั้นมีพิธีบูชายัญญูจิตรพิสดาร ถ้าจะพูดให้ได้คิด ก็คงต้องแก้งว่า เช่นสรวงสังเวยกันไปกันมา จนเครื่องเช่นจะหมด อินเดียเลยแห้งแล้งทั่วกัน

ถ้าขึ้นอยู่กับความลุ่มหลงกันอย่างนี้ ไม่ทำการตามเหตุตามผล พระพรหมท่านก็คงทำกับประเทศไทย เหมือนกับที่ท่านทำมาแล้วกับประเทศอินเดีย เรื่องนี้เคยพูดไว้ที่อื่นแล้ว (“คนไทย หลงทางหรือไร”) ไม่ต้องพูดให้มาก

ในวิถีของการพัฒนาตน ที่ดึงคนขึ้นมาจากการเชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในสมัยโบราณนั้น ท่านทำให้คนที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อถือฤทธิอำนาจเปลี่ยนมาเห็นว่า พระรัตนตรัยนี้แหละ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจยิ่งกว่าสิ่งที่เขาเคยเชื่อถือภายนอก ยิ่งกว่าเทพเจ้าที่เขา นับถือ หลักการเดิมเป็นอย่างนั้น

ท่านดึงจากพระพรหม ดึงจากพระนารายณ์ ดึงจากพระอิศวรเข้ามา พอเขาเข้ามาสู่พระรัตนตรัยแล้ว เขาก็จะมีหลักกรรม เขาจะไม่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแบบที่จะยกชะตากรรมไปให้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกพระพุทธศาสนานั้น เป็นประเภทนักดลบันดาล มีฤทธิ์ที่จะนิรมิตให้ หรือสาปแช่ง เมื่อไปเชื่อแล้ว ก็รอคอยการดลบันดาล ได้แต่อ่อนวอนให้ท่านดลบันดาลให้

แต่พอเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาแล้ว ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัย จะเป็นเครื่องส่งเสริมการกระทำ เพราะเข้ามาสู่หลักกรรม

ถ้ายิ่งเอาความศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องคิดให้ทางเลือกที่ถูกต้อง

ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ก็ต่างกัน การจะเข้าสู่หลักกรรมและหลักไตรสิกขาพัฒนาตน ต้องเปลี่ยนจากความศักดิ์สิทธิ์แบบฤทธิ์กิเลส มาเป็นฤทธิ์ของธรรม

ท่านที่รู้หลักบอกว่า เอละ เอนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ เป็นไร พระพุทธเจ้าศักดิ์สิทธิ์กว่า

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่นพวกเทพเจ้าต่างๆ นั้น เขาศักดิ์สิทธิ์โดยฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ ที่เป็นไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง

เทวดาโกรธกัน โลกแย่งกามกัน หึงหวงคู่ครองกัน จะทำลายกัน ก็แสดงฤทธิ์กัน ต้องมีลิบมือ พันมือ มีคทา มีอาวูร มีจักร อะไรต่างๆ มากมาย แสดงฤทธิ์เดชกัน เต็มไปด้วยความโกรธ เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ แย่งอำนาจกัน อวดความยิ่งใหญ่ แสดงหน้าตาท่าทางให้ดูร้าย คุกคาม ผาดโผนโจนทะยาน นำตีนแต้นหวาดกลัว

แต่พอเข้ามาในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ตลอดทั้งพระรัตนตรัยทั้งหมด เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าเทพเจ้าเหล่านั้น แต่ไม่มีกิเลส พระพุทธรูปของเรานี้ นั่งสงบ แยมยิ้มอย่างสดชื่น ร่มเย็น มีแต่เมตตา มีแต่ความบริสุทธิ์ นี่คือความศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริง

นี่คือการพัฒนามนุษย จากความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เต็มไปด้วยกิเลสมาสู่ความบริสุทธิ์ เพราะในที่สุดแล้ว ความศักดิ์สิทธิ์นั้น อยู่ที่ความบริสุทธิ์ อยู่ที่ปัญญา อยู่ที่ความไร้ทุกข์ ไร้กิเลส

พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ มีพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ จึงมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าเทพเจ้าที่มีฤทธิ์เดชแห่งกิเลสเหล่านั้น ความศักดิ์สิทธิ์นี้พัฒนาขึ้นมาสู่ความบริสุทธิ์ พัฒนาจากกิเลสมาสู่แนวทางที่เป็นจริยธรรมมากขึ้น

ชาวพุทธกราบไหว้พระพุทธรูปด้วยความรู้สึกรำลึกคุณความดี และมีความร่มเย็นชื่นบาน ไม่ใช่กราบไหว้เพราะกลัวฤทธิ์เดช การสาปแช่งดลบันดาล หรือหวังผลลาภลอย

พร้อมกับความศักดิ์สิทธิ์ที่เต็มไปด้วยความบริสุทธิ์นั้น ก็คือความเชื่อมั่นในการทำความดี โดยหวังผลจากการกระทำด้วยความเพียรพยายาม โดยมีความมั่นใจและมีกำลังใจในการกระทำมากขึ้น ไม่ใช่หวังผลจากการดลบันดาล ได้แต่คอยอ่อนวอนขอผลประโยชน์จากเทพเจ้า

ถ้ามองเห็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์อย่างนี้ ก็จะจับหลักได้ แม้แต่จะเชื่อเครื่องรางของขลัง ก็ขอให้มีหลักและเห็นทางที่จะเดินหน้า แล้วเราจะเห็นความแตกต่าง ระหว่างความศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธรูปศาสนา กับความศักดิ์สิทธิ์ภายนอก

แต่รวมความแล้ว มันก็คือขั้นตอนในการชักจูงมนุษย์ขึ้นไปในวิถีของการพัฒนาให้ดีขึ้น เราจะชักคนพรวดเดียวขึ้นมาให้ถึงสวรรค์และจุดหมายสูงสุดของพระพุทธรูปศาสนาโดยสมบูรณ์นั้น ไม่ไหว เราทำไม่ได้

ไม่ใช่เอาใจเขา แต่เราทำอย่างรู้หลัก และไม่ใช้คิดจะเอาจากเขา แล้วมอมเมาให้เขวจากหลัก

อย่างที่ว่าแล้ว เรื่องนี้ก็สัมพันธ์กับคุณภาพของคนสอนด้วย คนสอนสมัยนี้มีความสามารถอย่างพระพุทธรเจ้าใหม่ ก็ตอบได้ว่าไม่ แล้วท่านจะสอนพรวดเดียวสำเร็จเลยหรือ หรือถ้าท่านทำได้ ผู้สอนอื่นๆ ทำได้หรือ

ไม่ควรเอาแต่ใจตนเองผู้เดียวมาเป็นมาตรฐาน ต้องให้แนวทางแก่ส่วนรวมด้วย ขอให้รู้หลักกลางที่ชัดเจน

เพราะฉะนั้น เราต้องรู้หลัก และรู้กำลังของเรา จับหลักให้ถูก ถ้าท่านจะใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธรศาสนา ท่านต้องใช้ด้วยความเข้าใจในหลักนี้ และจับหลักไว้ให้มั่น แล้วใช้วิธีนำทางที่เหมาะสม กำลังของตน อย่าไปหวังผลลามาสักการะ หรือผลประโยชน์ส่วนตน

ถ้าไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตน ไม่หวังลามาสักการะแล้ว ก็ไม่เป็นไร สบายใจไปครั้งก่อนแล้ว ขออีกอย่างหนึ่งคือ ให้มีปัญญาเข้าใจในหลัก แล้วก็มีความรู้สึกไว้ว่าเราจะเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นอุปกรณ์ในวิถีของการพัฒนา ที่จะชักจูงประชาชนขึ้นไปในวิถีของการฝึกอบรมตนให้เขามีการศึกษาที่ดีขึ้น

เอาละ อันนี้เป็นเรื่องของการที่ต้องรู้หลักการให้ชัดเจน คือหลักพระพุทธรศาสนา ที่ว่า *เชื่อในหลักกรรม และปฏิบัติในการพัฒนาตน* ให้เดินไปในวิถีของการพัฒนาตน หรือศึกษา หรือการศึกษา

แล้วก็ถือคุณธรรมเป็นหลักของความศักดิ์สิทธิ์ ให้คนหวังผลจากการกระทำ ถ้าจะมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องให้มาเสริมการกระทำ อย่ายกชะตากรรมของตนให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น

เพราะฉะนั้น ในสภาพปัจจุบันที่ทำกันอยู่ จึงน่าเป็นห่วง เพราะทำโดยไม่รู้หลักเลย เมื่อไม่รู้หลัก ก็เสียหลัก หรือซ้ำร้ายทำ โดยตั้งใจให้ผิดหลักด้วย

หนึ่ง คือ มีการชักจูงล่อเร้าให้เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์กันมาก ที่ร้าย ที่สุดก็คือ การกระทำโดยหวังลาภสักการะ หวังผลประโยชน์ แล้ว เลยมอมเมาให้เขากลุ่มหลงหนักยิ่งขึ้น

สอง คือ ทำแบบนอกศาสนา ให้คนยกชะตากรรมให้แก่สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาล หวังผลลอยๆ จากการดลบันดาลหรือฤทธิ์ อำนาจเหล่านั้น ที่อยู่นอกตัว

สาม คือ แทนที่จะดึงเข้าสู่พระศาสนายิ่งขึ้น กลับดึงให้หลุด ออกไปจากพระพุทธศาสนา จากพระรัตนตรัยออกไปหาพระพรหม เทพเจ้า และสิ่งลึกลับต่างๆ

พัฒนาคนให้มีความสุขประณีตขึ้นไป สังคมก็จะได้จริยธรรมที่มั่นคง

อีกอย่างหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตก็คือ ในการฝึกตนหรือพัฒนา ตนตามหลักพระพุทธศาสนานั้น เรามีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ซึ่งทำ ให้คนมีการพัฒนาในขั้นและด้านต่างๆ

คนที่อยู่ในระดับต้น พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่าอยู่ในระดับของ กาม เป็นพวกกามาวจร และหวังผลในแง่ของกามสุข อันนี้เป็น ธรรมดา พระพุทธเจ้าทรงยอมรับความจริงของมนุษย์ พระองค์ ไม่ได้ปฏิเสธ

ธรรมตามนุษย์ก็หวังในกามสุข ยิ่งหวังรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสกายที่เอร็ดอร่อยขึ้นชอบ ยิ่งปรนเปรอความสุขแก่ตา หู จมูก ลิ้น และกายอยู่ ยิ่งหวังดูของสวยงาม ดูทีวีเรื่องสนุกๆ ฟังเสียงดนตรีไพเราะ ยิ่งอยากกินอะไรอร่อยๆ ยิ่งอยากสัมผัสสิ่งที้อ่อนละมุนนุ่มนวลอะไรต่างๆ ซึ่งเรียกว่า กามสุข

พระพุทธศาสนา ก็ยอมรับให้เขามีความสุข แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่ไม่เบียดเบียนกัน เพื่อให้ทุกคนพอจะได้สมหวังบ้างตัวกัน ไม่ใช่แย่งชิงจนอดขาดไปด้วยกัน ท่านจึงให้มีกรอบ ได้แก่ *ศีลห้า*

ต่อไป เมื่อเขาพัฒนาตนเองขึ้นไป เขาจะสามารถมีความสุขที่ประณีตเพิ่มขึ้น ในระดับของจิตใจ จะมีความสุขอย่างอิสระ ที่เรียกว่านิรามิสสุขมากขึ้น

กามสุขนั้นเป็นพวงสามิสสุข เป็นความสุขที่อิงอาศัยอามิส คือต้องอาศัยวัตถุมาเป็นเครื่องปรนเปรอ พอเราพัฒนามากขึ้น เราก็มีนิรามิสสุขมากขึ้น คือสามารถมีความสุขได้ตามลำพังตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยอามิส ไม่ต้องพึ่งพาวัตถุบำรุงบำเรอภายนอก ไม่ต้องอาศัย รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสกายที่ขึ้นชอบมาสนอง ก็มีมีความสุขมาก

อย่างคนที่บำเพ็ญสมาธิภาวนา เมื่อเขาก้าวหน้าไปในการเจริญภาวนานั้น เขาก็ได้นิรามิสสุข จิตใจสงบ สดชื่น ผ่อนคลาย เิบอิม ผ่องใส ไม่เครียด ไม่ขุ่นมัว ไม่มีความเร่าร้อนกระวนกระวาย มีสุขได้แม้แต่เมื่ออยู่ลำพังคนเดียวโดยไม่มีวัตถุบำรุงบำเรอ เหนือกว่านั้น เมื่อพัฒนาต่อไปอีก ก็เข้าสู่ขั้นของปัญญา

สำหรับในขั้นจิตหรือในขั้นสมาธิ นิรามิสสุขยังเป็นประเภทที่เรียกว่าสามายิกะ คือเป็นของชั่วคราว

ขณะอยู่ในสมาธิ ก็มีความสุขนั้น แต่พอออกมาจากสมาธิแล้ว รับประทานการณ์ต่างๆ กระทบโน่นกระทบนี้ ก็เลสก็รบกวนตามเดิม ท่านจึงเรียกว่าเป็นนิรามิสสุขประเภทสมาธิกะ คือชั่วสมัย

ทีนี้ พอพัฒนาปัญญาหรือวิปัสสนาไปจนกระทั่งถึงที่สุดแล้ว จิตหลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลสสิ้นเชิง เพราะมีความรู้เท่าทันต่อความจริงของโลกและชีวิต เห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นอยู่ และทำการด้วยปัญญา

ปัญญามาแล้ว ก็ไม่ปรุงแต่งกระแสความอยากแห่งตัณหา ของตนขึ้นมาฝืนทวนสวนขัดกับกระแสความเป็นไปตามเหตุปัจจัย แห่งธรรมชาติของธรรมชาติ ไม่ถูกกระแสความเป็นไปที่ไม่เที่ยงเป็น ทุกข์ไร้ตัวตนของธรรมชาติมาบีบคั้น จิตใจเป็นอิสระลอยตัว

ถึงตอนนั้นก็มีความเบิกบานผ่องใสสงบสบายที่เป็น ปัจจุบันทุกขณะ ก็จะมีความสุขที่เป็นนิรามิสสุข ประเภทที่เรียกว่า อสมาธิกะ หรือ อสมัย แปลว่า นิรามิสสุข ประเภทที่ไม่ขึ้นต่อสมัย เป็นสุขที่ไม่จำกัดกาลเวลา

รวมความว่า มีความสุขที่จำแนกได้เป็น ๓ ชั้น การพัฒนา มนุษย์จะทำให้คนมีความสุขที่ประณีตยิ่งขึ้น

จากกามสุขที่หยาบคายร้ายแรงเต็มไปด้วยการเบียดเบียน ช่มเหงแย่งชิง ก็มีกามสุขที่อยู่ในกรอบของศีลธรรม มีการเอื้อเพื่อ เกื้อกูลชุมชนด้วยไมตรี

ต่อจากนั้นก็พัฒนาด้านจิตใจให้มีนิรามิสสุข ที่ไม่ขึ้นต่อวัตถุ บำรุงบำเรอภายนอก

แล้วทำยสุด จากนิรามิสสุขชั่วคราวด้วยกำลังจิต ก็พัฒนา ต่อไปสู่นิรามิสสุขที่ปลอดโปร่งสว่างโล่งเป็นอิสระด้วยปัญญา

เมื่อคนรู้จักนิรามิสสุข หรือสุขด้วยลำพังตัวเองแล้ว ก็เป็นอิสระจากวัตถุ เขามีความเป็นอิสระมากขึ้น เพราะอยู่ลำพังตัวเองก็สุขได้

แล้วเพราะเหตุที่เขามีความสุขที่ประณีตนี้แหละ มันก็กลายเป็นตัวกำกับพฤติกรรมของเขาไปในตัว ไม่ให้ทำอะไรที่ชั่วร้าย เพราะว่าเขาสามารถมีความสุขได้แล้ว โดยไม่ต้องดิ้นรนไปเที่ยวแย่งชิงวัตถุของผู้อื่น และความสุขแบบนั้นก็เกิดขึ้นได้ต่อเมื่อจิตใจสงบดีงาม ไม่มีความงุ่นง่านเร่าร้อน

ฉะนั้น ในการพัฒนาทางจิตใจ การที่มีความสุขมากขึ้น จึงกลับกลายเป็นการลดการเบียดเบียนลง ทำให้มีจริยธรรมดีขึ้นเอง โดยอัตโนมัติ

เมื่อเอาผลทางพลังจิตมาสนองด้านกาม พฤติกรรมก็ต้องเกิดความวิปริต

ตามวิถีของธรรมที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง จะเป็นไปตามแนวทางและขั้นตอนที่ว่ามานี้

แต่ปัจจุบันนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า กลับมีการเอาความสามารถทางจิต คือผลสำเร็จจากการบำเพ็ญกรรมฐานหรือทำสมาธิ ไปใช้เป็นเครื่องดลบันดาลผลสำเร็จทางลาภ ยศ หรือทรัพย์สินเงินทอง และฐานะตำแหน่งอำนาจ

อันนี้กลายเป็นการนำเอาอำนาจพลังจิตมาผนวกเข้ากับ ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ที่จะช่วยให้คนไปหาวัตถุบำรุงบำเรอมากขึ้น กลับเอาผลสำเร็จทางจิตมาสนองการแสวงหากามสุข

อันนี้เป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ซึ่งเป็นการตรงข้ามกับหลักการของพระพุทธศาสนา

การที่เชื่อพระศักดิ์สิทธิ์ ไปหาพระมีสมาธิ บำรุงอุดหนุนพระที่เจริญสมณะเก่งได้ฉานกันไป สรุปลแล้วหวังผลสำเร็จทางจิตนั้นเพื่ออะไร ก็เพื่อจะเอามาช่วยให้แสงหากามได้ดียิ่งขึ้น หาเงินหาทองได้ดียิ่งขึ้น ทำธุรกิจขายที่ดินเล่นหุ้นได้เงินทองมากมาย อะไรทำนองนี้ มุ่งแต่จะเอาผลสำเร็จทางจิตมาสนองกาม เอามาสนับสนุนการถือโชคกลางและการพนัน เป็นการตรงข้ามกับวิถีของธรรม

แทนที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาทางจิตสูงขึ้นไป แทนที่จะเอามาใช้เป็นเครื่องชำระจิตจากกิเลสและเจริญคุณธรรมให้มากขึ้น กลับเอาผลสำเร็จทางจิตมาสนองกามในขั้นต้น เรียกได้ว่ากลับตาลปัตร พลิกไปเลย นี่เป็นเรื่องที่ชาวพุทธต้องมีความเข้าใจ

วันนี้ แม้จะไม่ได้พูดเรื่องการปรับปรุงการเรียนการสอนโดยตรง แต่ถ้าดูให้ดี เรื่องที่พูดนี้จะเป็นรากฐานของการเรียนการสอน คือการที่จะต้องจับหลักให้ได้ว่าตัวพระพุทธรูปศาสนาอยู่ที่ไหน เพื่อให้การเรียนการสอนไม่คลาดเคลื่อนผิดพลาดไป และได้จุดเน้นที่สัมพันธ์กับสภาพปัจจุบัน ทั้งที่เป็นปัญหาและความจริง

เรื่องนี้ก็ต้องขอผ่านไป เป็นอันว่าจะต้องระวังให้ดี ถ้าจับหลักไม่ดี พุทธศาสตร์จะกลายเป็นไสยศาสตร์ แล้วจะเหินห่างจากพระรัตนตรัยไปหาเทพเจ้านอกพระศาสนา แล้ววิถีของการชักนำให้เข้าสู่การพัฒนามากขึ้น ก็จะกลับกลายเป็นการทำให้คนเสื่อมทรามลงไปจากการพัฒนา

แทนที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อความสุขแก่ประชาชน ก็กลับกลายเป็นการมาดึงประชาชนให้ลดระดับลงไป

แต่ถ้าท่านเข้าใจแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้องแล้ว ท่านก็จะสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องได้ทั้งหมด หวังว่าเรื่องนี้คงจะชัดเจนพอสมควร ถ้าไม่ชัดเจน ก็มาคุยกันหรือถกเถียงกันได้อีก

นอกจากการมุ่งหวังผลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลแล้ว ก็ยังมีหวังผลจากลาภลอย และการปลอบใจตัวให้ผ่านเวลาไปคราวหนึ่งๆ อีก ซึ่งมีทั้งการพนัน สุรา และยาเสพติดต่างๆ เป็นการแสดงถึงการขาดความมั่นใจในการกระทำของตนเอง

นอกจากขาดความมั่นใจแล้ว ยังขาดความอดทนในการที่จะทำความเพียรพยายามเพื่อผลสำเร็จที่ต้องการอีกด้วย

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่แสดงถึงการพลัดตกจากหลักกรรมทั้งสิ้น แต่เรื่องพวกนี้ จะขอข้ามไปก่อน

- ๓ -

วงนอก - ขึ้นใน

สภาพสังคมไทย

ถ้าเอาอย่างเขา เพื่ออวดโก้แก่พวกเราด้วยกัน
ก็คือแสดงความด้อย ให้เขาขำขัน

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่แพร่หลายในสังคมไทย ซึ่งเป็นปัญหาของสังคมไทยทั้งหมด ไม่เฉพาะในวงการชาวพุทธเท่านั้น ได้แก่สภาพความหลงใหลคลั่งไคล้ เลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งบางทีพระเถรเราเอง ถ้าไม่มีหลัก ก็เป็นไปด้วย ครูก็พลอยเป็นไป

บางทีครูก็แนะนำชักจูงนักเรียนให้หลงคลั่งไคล้ในวัฒนธรรมตะวันตกไปด้วย โดยที่ตัวครูเองก็ไม่มีความรู้ความเข้าใจอะไรจริงในสิ่งที่ตนชักจูงนั้น

เดี๋ยวนี้ เรามีความนิยมที่จะตั้งชื่ออะไรต่ออะไรเป็นภาษาอังกฤษกันมาก ร้านค้า ก็ตั้งเป็นภาษาอังกฤษ สถานที่อะไรต่างๆ มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษเกลื่อนไปหมด หมู่บ้านใหม่ๆ พากันลงท้ายว่าวิลล่า ถ้าไม่วิลล่า ก็วิลด์ อาจจะมีเรียกว่า สุขใจวิลล่า หรือสบายใจวิลด์ หรืออาจจะเป็น บลู เวิร์ลด์ (Blue World) ซีไซด์ไวด์วิว (Seaside Wide View) อะไรทำนองนี้

ไปไหนก็มีแต่ชื่อภาษาอังกฤษ แม้แต่อาหารก็จะหมุนไปทางอาหารตะวันตกมากยิ่งขึ้น ผ่านไปในถิ่นที่หรูหราทันสมัยก็มี เคนตั๊กกี้ ฟรายด์ ชิกเก้น (Kentucky Fried Chicken) มีแมคโดนัลด์ (MacDonald) อะไรทำนองนี้

ร้านค้าตั้งชื่อแบบฝรั่ง อาหารก็นิยมอย่างฝรั่ง ทั้งๆ ที่อาหารเหล่านี้ฝรั่งเขาเรียกว่า จังก์ ฟู้ด (junk food) คืออาหารขยะ เป็นอาหารที่ทำให้เสียสุขภาพ พวกฝรั่งกำลังกลัวกัน แต่ที่กินก็เพราะชีวิตรีบร้อน ต้องเร่งให้มันผ่านไป แล้วก็ประหยัด แต่ในเมืองไทยกลายเป็นหมูและฟุ่มเฟือย

อาหารพวกนี้ ฝรั่งกินง่าย แต่คนไทยหลายคนกินยาก เพราะกินแล้วผิวดก วันสองวันพอได้ เจอเข้า ๗ วัน ก็ชักจะไม่ไหว มือสองมือพอไหว สักเจ็ดมือทำท่าจะไปไม่รอด ต้องเรียกหาอาหารไทย

บางคนอาจลองกินหรือกินเพราะชีวิตไทยชักจะกลายเป็นเร่งรีบอย่างฝรั่ง แต่หลายคนกินโก้ไปนั่นเอง เป็นเรื่องของค่านิยม เพียงข้อความโก้ และอร่อยในความโก้ ไม่ได้อร่อยในตัวอาหารแท้จริงเท่าไร

การโฆษณาอะไรต่างๆ ก็ต้องเป็นไปแบบตะวันตก แม้กระทั่งวันปีใหม่นี้ ผ่านไปตามห้างสรรพสินค้า เห็นโฆษณา ก็เป็นแบบตะวันตก บางร้านมีแม้กระทั่งซานตาครอส และมีคนเล่นสกี เอ เมืองไทยมีหิมะมาให้เล่นด้วยหรือ ตอนนี้เป็นฤดูหนาว เมืองไทยก็ราวจะมีหิมะให้เล่นสกี อันนี้อะไรกัน

มันเป็นเรื่องของค่านิยมที่เห็นว่าฝรั่งเจริญ แล้วก็ทำตามๆ เจริญให้เหมือนฝรั่ง แล้วก็เห็นการกระทำนั้นเป็นการโก้ แต่มองดูให้ชัดเจน เป็นการโก้อะไร อ้อ ก็โก้เพื่อมาอวดตัวกันเอง

เรารู้สึกโก้เมื่อได้ทำอย่างนั้น เราหลง เราสนุก เราเพลิดเพลินว่าทำอย่างนั้นโก้ แต่ลองหยุดทวนคิดสักนิดว่า ถ้าฝรั่งดูเรา ฝรั่งจะรู้สึกอย่างไร ถ้าฝรั่งมาเห็นคนไทย กำลังมีอาการแสดงออกอวดโก้ อย่างนั้น เขาจะรู้สึกน่าหัวเราะหรือสมเพชไหม เขาสมเพชเพราะเราทำแบบเขา แต่ก็ไม่ได้อย่างเขา และที่สำคัญ มันไม่สมจริง

รวมแล้ว ความรู้สึกของฝรั่งเป็นไปได้ ๒ ประการ คือ
หนึ่ง ความรู้สึกหยาบหยัน และ

สอง ความรู้สึกว่าดีแล้วที่ชาวโลกที่สาม มีประเทศไทยเป็นต้น จะเป็นทาสทางวัฒนธรรมของเขาไปเรื่อยๆ ไม่ยอมโง่ศิโรตนะ

อันนี้เป็นเรื่องที่เราน่าจะใช้ปัญญาพิจารณากันให้มาก อย่ามองแค่ว่าสนุกสนานโก้เก๋ เราทำตามอย่างเขา เพื่อจะอวดโก้กับพวกเรด้วยกันเท่านั้นไซ้ใหม่ นี่เป็นการยอมรับความด้อยของเรา หรือเปล่า เราต้องเอาอย่างเขามาอวดพวกเรากันเอง เราไม่มีอะไรดีที่จะให้เขาเห็นคุณค่าของเราอย่างนั้นหรือ

ในเรื่องนี้ ครู หรือผู้นำทางสังคม จะต้องเป็นผู้นำที่ถูกต้อง อย่านำอย่างมอมเมานักเรียนให้ลุ่มหลงจนเกิดความรู้สึกโก้เก๋ ภายใต้อำนาจด้อยหรือล้าหลัง เพราะการที่เราเพลิดเพลินกับวัฒนธรรมตะวันตกด้วยความรู้สึกว่าโก้ ก็คือการยอมรับความด้อย และความล้าหลังของเราเอง คือยอมรับว่าตัวเรานี้มีความด้อย เรามองเห็นว่าเขาเจริญกว่า การเอาอย่างเขามาอวดโก้กันเองนั้น เป็นการลุ่มหลงอยู่กับความด้อยและความล้าหลังนั้น

โดยเฉพาะครูวิชาพุทธศาสนา ต้องเป็นผู้นำทางปัญญา นอกจากนำในทางความประพฤติแล้ว ต้องนำในทางปัญญาด้วย

สองอย่างนี้สัมพันธ์กัน การที่จะนำความประพจน์ได้ จะต้องนำทางปัญญาด้วย เพราะถ้าเราไม่นำทางปัญญา เขาจะไม่เชื่อถือ

คนสมัยนี้เห็นครูพระพุทธศาสนาประพจน์ดี ดีไม่ดีเขาอาจจะดูถูกว่าโง่ แต่ถ้าครูพระพุทธศาสนามีปัญญาเหนือกว่าเขาแล้วยังประพจน์ดีปฏิบัติดีด้วย ก็น้อมหัวเขาได้ เขาพร้อมที่จะเชื่อ

คนแม้ประพจน์ดี แต่ค่านิยมในยุคปัจจุบันนี้ ก็ไม่ยอมรับ คนสมัยนี้มีค่านิยมทางวัตถุสูง วัดกันด้วยวัตถุหรือทรัพย์สินเงินทอง แต่เราไม่เห็นด้วยกับการวัดคนด้วยวัตถุ

เพราะฉะนั้น ครูเราจะไม่เอาดีเด่นด้านวัตถุ แต่มีอีกทางหนึ่งที่จะทำให้เขาต้องยอมรับ คือ ปัญญา

ครูไม่มีวัตถุที่จะให้เขานิยม ถึงจะประพจน์ดี เขาก็ไม่ชื่นชม ถ้าไม่มีปัญญานำเขา เพราะฉะนั้น ต้องนำทางปัญญาด้วย

ในยุคก่อนไม่นานนี้ ครูเป็นที่นับถือโดดเด่นของสังคม เพราะครูเป็นผู้นำ เป็นแบบอย่าง ทั้งทางปัญญา และความประพจน์ คือ ทั้งวิชา และจรรยา

สองอย่างนี้ต้องสัมพันธ์กัน เพื่อให้การนำทางความประพจน์ได้ผลดี จะต้องนำทางปัญญาด้วย ให้เขารู้ว่า เรายังรู้เท่าทัน หรือรู้ดีกว่าเขา แล้วการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงจะได้ผล

ด้วยการเป็นผู้ตาม ก็ได้ยอมรับความด้อย

ด้วยการมองความเจริญแบบนักบริโภคนิยม ก็รักษาความเป็นผู้ตามไว้ได้

อีกอย่างหนึ่งที่ขอฟุดกันไว้ในที่นี้ ก็คือ สภาพสังคมไทยที่คลั่งไคล้วัฒนธรรมตะวันตกนั้น เกิดมาจากการสั่งสมสภาพจิตที่เป็นความเคยชินมาตลอดเวลาราวศตวรรษหนึ่งแล้ว

คนไทยเรานี้มีสภาพจิตที่เรียกได้ว่าเป็นสภาพจิตของผู้ตามและผู้รับ ที่ได้สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลยว่าเรามีสภาพจิตอย่างไร

เพราะฉะนั้น เมื่อมองอะไร ในเวลาที่มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก เช่นในเวลาที่มีการสัมผัสข่าวสารข้อมูล เป็นต้น สภาพจิตนี้จะขึ้นมาทันที โดยไม่รู้ตัวเลย คือสภาพจิตของความเป็นผู้ตามและเป็นผู้รับ ซึ่งมองในแง่ที่คอยแต่จะรับจากเขา คิดแต่ว่าเขาทำอะไรจะให้เรารับ เมื่อจะเป็นผู้รับ ก็ต้องเป็นผู้ตาม

เมื่อคอยรอรับเอา ก็ต้องคอยตามเขาอยู่เรื่อยๆ เขาจะมีอะไรให้ สภาพจิตนี้ฝังลึกลงไปจนกระทั่งไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลย เวลาปฏิบัติกริยาตอบสนองต่อสิ่งที่เข้ามาใหม่ สภาพจิตนี้ก็แสดงอิทธิพลครอบงำขึ้นมาทางพฤติกรรมทันที

ถ้ายังไม่มีอะไรเข้ามาให้รับให้เอา ก็คอยมองรอว่าเขาจะมีอะไรใหม่ๆ มาให้ สภาพจิตนี้เกิดขึ้นมาในราวหนึ่งศตวรรษ

ตอนแรกนั้น สังคมไทยก็สัมผัสกับอารยธรรมตะวันตกในทางลบแบบเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย คือถูกคุกคามจากลัทธิอาณานิคม

ขยายความว่า เมื่อศตวรรษก่อน ประเทศไทยถูกคุกคามจากประเทศตะวันตกที่เป็นนักล่าอาณานิคม เช่นเดียวกับประเทศพม่า ลังกา ลาว เขมร จีน อินเดีย แต่ประเทศไทยนี้รอดมาได้

สภาพจิตที่เกิดขึ้นในการถูกคุกคามเป็นอย่างไร ก็พูดได้ว่าเป็นการฮึดขึ้นมาต่อสู้ รวมทั้งความรู้สึกที่จะต้องเร่งรัดพัฒนาตนเองขึ้นมาให้เทียมทันเขา เพื่อจะยืนหยัดรักษาตัวให้ได้

สภาพจิตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ในยุคแรก ที่อารยธรรมตะวันตกเข้ามาพร้อมกับลัทธิอาณานิคมใหม่ๆ นั้น ก็คือการที่คนไทยมีจิตสำนึกอันแรงกล้า ที่จะเร่งรัดพัฒนาตัวเองให้เจริญเทียมทันเขา อย่างที่เรียกว่าสร้างความเจริญให้เทียมทันอารยประเทศ จึงทำให้เกิดมีกำลังใจ เกิดเป็นศูนย์รวมและเป็นแกนนำจิตใจในการที่จะเร่งรัดตัวเองขึ้นไป

แต่ประเทศไทยนั้น โชคไม่ดี เรามองว่าโชคดี โชคดีก็คือ พ้นจากการตกเป็นประเทศอาณานิคม แล้วทำไมจึงว่าโชคไม่ดี แต่โชคไม่ดีก็คือถูกภัยคุกคามสั้นไป ไม่นานเลย ไม่กี่สิบปี คนไทยก็พ้นภัยคุกคาม

พอไม่มีภัยคุกคาม คนไทยก็เลิกเร่งรัดตัวเอง หันมามองว่าประเทศตะวันตกเจริญแล้ว ก็อยากเจริญอย่างเขา เห็นเขามีของใช้ของบริโภคใหม่ๆ แปลกๆ สะดวกสบาย ก็อยากจะมีอะไรอย่างเขามองความเจริญของฝรั่งในแง่ที่จะมีของใช้ของบริโภคอย่างเขา จนกระทั่งเกิดความหมายของความเจริญแบบใหม่ขึ้นมา

ความเจริญนั้น มีความหมายสองแบบ คนไทยนึกถึงความเจริญอย่างตะวันตก หรืออย่างฝรั่งแล้ว เข้าใจความหมายอย่างไร ลองวิเคราะห์กันดู

คนมองความเจริญในความหมายที่หนึ่ง ก็จะได้คิดว่า “เจริญอย่างฝรั่ง คือมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง”

คนที่มองความเจริญในความหมายที่สอง บอกว่า “เจริญอย่างฝรั่ง คือทำได้อย่างฝรั่ง”

ทีนี้ คนไทยนั้นอยากเจริญอย่างฝรั่ง ขอให้พิจารณาวิเคราะห์ความหมายว่า คนไทยนี้มองความหมายของความเจริญอย่างฝรั่งว่าอย่างไร เจริญอย่างฝรั่ง คือมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง หรือเจริญอย่างฝรั่ง คือทำได้อย่างฝรั่ง ขอทิ้งไว้ให้วิเคราะห์กันดู

แต่เท่าที่เอาตมาสัมผัสได้ คิดว่า คนไทยเรามองความหมายของความเจริญอย่างฝรั่ง ในแง่ที่ว่าเป็นการมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง ฝรั่งมีอะไร ใช้อะไร ฉันทึมีกินมีใช้อย่างนั้น ฝรั่งมีรถเก๋งอะไรอย่างไร ฉันทึมีอย่างนั้น อย่างนี้แหละเรียกว่าฉันทึเจริญอย่างฝรั่ง

แต่ประเทศที่เป็นนักผลิต เขาไม่มองอย่างนั้น เขามองว่าเจริญอย่างฝรั่ง คือทำได้อย่างฝรั่ง ฝรั่งทำอะไรได้ ฉันทึทำได้ และจะต้องทำให้ดีกว่านั้นด้วย

สองแบบนี้เรียกว่า *มองความหมายของความเจริญแบบนักผลิต* กับ *มองความหมายของความเจริญแบบนักบริโภค*

ถ้าคนไทยมองความเจริญแบบนักบริโภค คือมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง ก็จะนำไปสู่การรักษาสถานะของความเป็นผู้ด้อยและล้าหลังต่อไป และจะมีสภาพจิตของความเป็นผู้ตามและเป็นผู้บอยุ่เรื่อยไป

เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะพัฒนาประเทศให้สำเร็จ ก็จะต้องจัดการกันให้ลึกลงไปถึงพื้นฐานของความคิดจิตใจทีเดียว ไม่ใช่มองแต่สภาพภายนอกแค่วัตถุ

การที่จะพัฒนาอะไรต่อไป ถ้าพื้นฐานไม่ไปแล้ว มันก็ไม่รอด แม้แต่การมองความหมาย มันก็พลาดไปแล้ว ผิดแล้ว

เพราะฉะนั้น จะต้องพัฒนาจิตใจ โดยเฉพาะนักเรียนของเรา นี้ จะต้องมองความหมายของความเจริญใหม่ ต้องมองว่า *เจริญ* อย่างฝรั่ง คือ ทำได้อย่างฝรั่ง ไม่ใช่แค่มีกินมีใช้อย่างฝรั่ง

จะเอาอย่างเขา หรือไม่เอาอย่าง ก็อย่าไปสุดทางสองข้าง

ประเทศที่รักษาแบบแผนวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ก็เพราะถูกฝรั่งคุกคามหนัก เพราะถูกลัทธิอาณานิคมคุกคามนานพอ ทำให้ความรู้สึกที่จะต้องพยายามดิ้นรนต่อสู้ นั้น ผังแน่นลงในจิตใจ

แต่น่าเสียดายที่น้อยชาติหนึ่งจะพยายามเร่งรัดตัวเองให้เจริญแบบทำได้อย่างฝรั่ง หรือเหนือฝรั่ง ส่วนมากดูเหมือนจะได้แค่ปฏิกริยาในทางลบ ที่เป็นสุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง

ที่เป็นอย่างนั้น คงเป็นเพราะแพ้ฝรั่ง กลายเป็นเมืองขึ้นหรืออาณานิคมของฝรั่งไป เลยเกิดความรู้สึกต่อต้านแบบผู้อยู่ใต้อำนาจของเขา ถูกเขากดขี่ข่มเหงแล้ว เกิดความรู้สึกแข็งขึ้น พยายามจะเป็นผู้ไม่ตาม และไม่รับ กลายเป็นปฏิกริยาสุดโต่งไป

อย่างที่บางประเทศมีพฤติกรรมที่เป็นปฏิกริยาว่า ฝรั่งทำอะไร ฉันต้องไม่ทำอย่างนั้น ฝรั่งแต่งตัวของเขาอย่างนี้ ฉันก็ต้องแต่งตัวของฉันอย่างนั้น ก็โน้มไปสู่การรักษาประเพณีและวัฒนธรรมได้มาก แต่ไม่ค่อยได้พัฒนาอะไร พวกที่ถูกคุกคามและครอบงำบีบบังคับระยะยาวหลายชาติเกิดปฏิกริยาแบบนี้

อย่างไรก็ตาม ที่พูดนี้เป็นมุมมองแบบง่ายๆ ที่จริงมีปัจจัย
 อย่างอื่นซ้อนอยู่อีก แต่เรามองเพียงในแง่ที่จะเอาคติมาใช้ประโยชน์

รวมความแล้ว ปฏิบัติทั้งสองแบบนี้ ไม่พึงปรารถนา ถ้า
 เพียงแต่รักษาวัฒนธรรมของตัวไว้ได้อย่างเดียว มุ่งแต่จะต่อต้าน
 เขา ไม่ยอมรับของเขาเลย ไม่เอาของดีของเขามาพัฒนา และไม่
 ยอมพัฒนาเปลี่ยนแปลงของตัวเอง ก็เป็นเพียงปฏิบัติสุดโต่งใน
 ทางตรงข้าม ก็ไม่เจริญ

แต่ของไทยเรา ที่ไม่มีปฏิกริยาเพราะถูกคุกคามระยะสั้น แล้ว
 พอสบาย ก็เลยมองฝรั่งด้วยความรู้สึกชื่นชม อยากจะมีอยากจะมี
 บริโภคอย่างฝรั่ง ก็นำไปสู่การเป็นนักตามและนักรับ จนกระทั่งมี
 สภาพจิตแบบเป็นผู้ตามและผู้รับฝั่งมานานจนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างที่บอกเมื่อที่แล้วว่า เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งที่เข้า
 มาจากประเทศตะวันตก สภาพจิตแบบผู้ตามและผู้รับนี้จะขึ้นมา
 แสดงอาการทันที

ปัจจุบันนี้ ถึงเวลาที่เราจะต้องสร้างความรู้ตัว และความเท่า
 ทันขึ้นมา แล้วแก้ไขปรับปรุงกันใหม่

จะเอาอย่างเขาถูกต้อง จนเป็นผู้นำเขาได้

ต้องมีการศึกษาที่ดี มานำทางไป

การศึกษาเป็นแกนสำคัญในการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม
 การศึกษานั้นมีสองแบบ คือ การศึกษาแบบตามสนองสังคม กับ
 การศึกษาแบบนำทางสังคม

การศึกษาที่แท้ ต้องเป็นการศึกษาที่นำทางสังคม ไม่ใช่เป็น
 แค่การศึกษาที่ตามสนองสังคม

ปัจจุบันนี้ การศึกษาเป็นไปในลักษณะของการตามสนองสังคมมาก อย่างน้อยก็มุ่งเพียงจะทำหน้าที่ผลิตกำลังคนให้แก่ประเทศชาติ เพื่อสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจ

เขายกบอกว่า ขณะนี้ ประเทศกำลังพัฒนา ต้องการกำลังคนด้านนี้มาก ฝ่ายการศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็ผลิตคนในด้านนั้นด้านนี้ให้เพียงพอตามความประสงค์ของรัฐ หรือตามความต้องการของตลาดแรงงาน เป็นต้น

ถ้าทำได้แค่นี้ ก็เรียกว่าเป็นการศึกษาเพื่อตามสนองสังคม

จริงอยู่ การสนองความต้องการอย่างนี้ ก็เป็นภาระด้านหนึ่งของการศึกษา แต่มันไม่ใช่เนื้อแท้ของการศึกษา มันเป็นส่วนนอกหรือส่วนวงนอกของการศึกษา และเป็นส่วนปลีกย่อย แค่นั้นยังไม่ถึงเนื้อแท้ของการศึกษา

การศึกษาที่แท้ ต้องเป็นตัวนำสังคม เพราะฉะนั้น เราจะต้องเป็นผู้นำสังคม ถ้าสังคมเดินทางผิด การศึกษาก็ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้มันเดินทางให้ถูก

ขณะนี้ ถึงเวลาที่เราต้องการความเปลี่ยนแปลงทางสังคมแล้ว และการเปลี่ยนแปลงนี้ จะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นรากฐาน ถึงขั้นความคิดจิตใจ ถึงขั้นค่านิยม ถึงขั้นภูมิปัญญา แล้วครูอาจารย์อะไรที่จะทำงานนี้ได้

ครูอาจารย์วิชาทั่วไป โดยมากก็ทำได้แค่ตามสนองสังคมเท่านั้น วิชาต่างๆ มักเป็นวิชาชีพ แม้แต่วิทยาศาสตร์ และวิชาทั้งหลายที่เป็นเนื้อหาแท้ๆ โดยมากก็ทำงานกันแค่เป็นวิชาตามสนองสังคม

แต่วิชาประเภทจริยธรรม โดยเฉพาะวิชาพุทธศาสนานี้ เป็นวิชาที่มีหน้าที่โดยตรงที่จะนำทางสังคม แต่มีข้อแม้ว่า ต้องจับหลักของตัวเองให้ได้ เข้าถึงจุดแล้ว จึงจะเป็นการศึกษาที่แท้จริง

จริยธรรม ที่ว่ามีหน้าที่นำทางสังคม และเป็นการศึกษาที่แท้จริง นั้น หมายถึงจริยธรรมที่มีความหมายครอบคลุมถึงปัญญาด้วย

โดยเฉพาะพระพุทธรูปศาสนาถือว่าปัญญาเป็นส่วนสำคัญที่สุดของจริยธรรม เพราะต้องรู้ จึงจะทำหรือประพฤติได้ถูกต้อง ไม่ใช่เพียงทำไปตามคำสั่งที่ต้องเชื่อ

ถ้าจริยธรรมไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็พิการ ไม่ใช่เป็นการศึกษา และนำทางสังคมไม่ได้

ขณะนี้ เราต้องการเปลี่ยนแม้กระทั่งสภาพจิตของคนไทย จากความเป็นผู้ตามและเป็นผู้รับ ให้ขึ้นมาสู่ความเป็นผู้นำและผู้ให้

จะต้องตั้งใจให้มั่นคง ให้เป็นการอธิษฐานจิตเด็ดเดี่ยวว่า ต่อไปนี้ จะต้องสร้างเด็กไทยให้เป็นผู้มีจิตสำนึกของความเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้ เลิกกันที่กับการเป็นผู้ตาม หรือเป็นผู้รับ ผู้ได้แต่รอ

ในการที่จะเป็นผู้นำนั้น เราจะต้องเป็นผู้ซึ่งมีอะไรที่จะให้แก่เขา เมื่อเรามีอะไรให้แก่เขา เราก็จะเป็นผู้นำได้

คนไทยเราเคยสำรวจตัวเองใหม่ว่า เรามีอะไรที่จะให้แก่ผู้อื่นบ้าง อย่างน้อยก็ให้ได้ชื่อว่าประเทศไทยเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์อารยธรรมของโลก ไม่ใช่เป็นผู้ด้อย มีแต่คอยตามเขาอยู่ โดยไม่มีความสำคัญอะไรเลยในประวัติการสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติ

พอเรามีอะไรที่จะให้แก่อารยธรรมของโลกบ้าง เราก็จะมีความเป็นผู้นำขึ้นมาทันที

ถ้าเราสร้างจิตสำนึกนี้ขึ้นมาได้แล้ว เราก็จะมองเห็นตัวเองแล้วเราก็จะรู้ว่า เรามีอะไรที่จะให้แก่ผู้อื่น แล้วความเป็นผู้นำก็จะเกิดขึ้น

ข้อสำคัญก็คือ จะต้องสร้างจิตสำนึกของความเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ขึ้นมาให้ได้ การศึกษาจะต้องสร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นที่จุดยืนนี้

สภาพจิตที่เคยชิน ที่ฝังลึกกันมานานเป็นร้อยปี จะต้องเปลี่ยนแปลงเสียที มิฉะนั้น การศึกษาของประเทศไทยจะไม่เดินหน้า

**เอาอย่างด้วยปัญญา ถึงแม้เลียนแบบก็ต้องทำให้ดีกว่า
จึงจะมีคุณค่า ให้เขายอมรับถือ**

ขอแทรกนิดหน่อยก่อนจะผ่าน ในสภาพปัจจุบันที่ประเทศเขาเจริญ เราก็ต้องยอมรับความจริงว่าเขามีความเจริญนำหน้าอย่างน้อยก็ในบางเรื่องหรือบางอย่าง เช่น ในทางเทคโนโลยี เป็นต้น และเราก็จะต้องไม่แข็งทื่อ ไม่ใช่ว่าจะต่อต้านไม่ยอมรับยอมตามใครเลย แต่ต้องทำอย่างมีหลัก

ถ้าเรามีจุดยืนที่ชัดเจน คือ มีความสำนึกในความเป็นผู้นำและผู้ให้แล้วนี้ เวลาเราจะทำตามเขา อย่างน้อยเราก็จะสำรวจตัวเอง จะพิจารณาแล้วเตือนตัวเองว่า ถ้าจะทำตามเขา ก็ต้องรู้และเข้าใจในสิ่งที่จะทำตามนั้น อย่าทำตามเพียงเพราะเห็นเป็นความโก้

ครูต้องบอกนักเรียนว่า ถ้าเธอจะทำตามเขาในอารยธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมตะวันตก ให้ถามตัวเองก่อนว่า ที่เราทำนี้ทำเพียงเพราะเห็นว่าโก้เท่านั้น ไซ้หรือเปล่า

ถ้าจะทำเพียงเพราะเห็นว่าโก้ ก็อย่าทำ แต่ทำตามเขาได้ ทำตามโดยรู้เข้าใจในสิ่งที่จะทำตามนั้นก่อน ว่าอะไรเป็นอะไร และทำไมเราจึงทำ

วันวาเลนไทน์เข้ามา เราตามกันด้วยความรู้สึกโก้ หรือด้วยความเข้าใจ มีความเข้าใจเป็นพื้นฐานหรือเปล่าที่จะทำ ถ้าทำด้วยความรู้เข้าใจ ก็เป็นผู้ที่มีสติปัญญา ถ้าทำตามเพียงเพราะความรู้สึกโก้ ก็เป็นคนหลงใหลกลางมวงาย ก็เท่านั้นเอง

ในเรื่องตามเขานี้ พฤติกรรมอย่างหนึ่งก็คือ การเลียนแบบ ซึ่งก็จะต้องมีการเตือนสติตนเอง นี่คือขั้นตอนของการแก้ไขในการที่จะเปลี่ยนจิตสำนึกเสียใหม่

จุดเริ่มใหม่ในสำนึกนี้ก็คือ ถ้าจะเลียนแบบเขา ก็ต้องมีอะไรดีกว่าเพิ่มเข้ามา ที่จะให้แก่เขา หรือที่จะให้เขาเห็นในการเลียนแบบนั้น อันนี้สำคัญมาก

ถ้าจะเลียนแบบเขา ก็ต้องมีอะไรที่ดีกว่าเดิมเพิ่มเข้ามา ถ้าเลียนแบบเขาเพียงเพราะเห็นว่าโก้ แล้วพยายามทำจะให้เหมือนเขา แต่ไม่เหมือนจริง ก็หมดความหมาย เขามาเห็น เขาก็ดูถูก

แม้แต่พูดภาษาอังกฤษ เราจะพูดได้ชัดอย่างฝรั่งหรือ ถ้าเราพูดด้วยความรู้สึกว่าโก้ เราพูดไม่ได้ชัดอย่างเขา ฝรั่งมาเห็นก็ดูถูกเอา เราก็ได้แต่พูดอวดคนไทยพวกเดียวกันเท่านั้นเอง

ในทางตรงข้าม ถ้าเรามีของดีที่จะบอก มีดีอยู่ในคำพูดของเรา แล้วเราไปพูดภาษาอังกฤษ ถึงเราจะพูดไม่ชัด ถึงเราจะไม่คิดอวดใคร การพูดของเราก็มีคุณค่า ถึงจะไม่อยากอวดก็ มันก็โก้ ไม่ต้องอวดพวกเดียวกันหรอก อวดฝรั่งก็ได้

นึกถึงคนญี่ปุ่นพูดภาษาอังกฤษ คนญี่ปุ่นนั้นโดยมากพูดภาษาอังกฤษไม่ได้เรื่อง ญี่ปุ่นเป็นชาติหนึ่งที่พูดภาษาอังกฤษแย่มากที่สุด แต่คนญี่ปุ่นพูดภาษาอังกฤษเมื่อไร ฝรั่งต้องฟังและฟังด้วยความตั้งใจ แล้วไม่รู้สึกละเลยว่าคุณ ไม่กล้าดูถูกด้วยซ้ำ

ทำไมเป็นอย่างนั้น เพราะในคำพูดของคนญี่ปุ่นนั้นๆ คนอื่นเห็นสำคัญที่จะรอฟังว่าอาจมีอะไรดี ที่จะให้แก่ผู้อื่น เขามีอะไรดีอยู่ เป็นหลักของเขา หรือว่าเขาอาจจะมีอะไรบางอย่างที่เหนือกว่า

เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะพูดภาษาอังกฤษ ก็อย่าพูดเพียงเพื่อแสดงว่าเราโก้ที่ได้พูดภาษาอังกฤษ หรือได้พูดภาษาของฝรั่ง เพราะเราจะไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ดีอย่างเขา เขาจะดูถูกเอา เราจะต้องมีอะไรที่ดี ที่จะให้หรือแสดงแก่เขา

เราเอาภาษาอื่นนั้นมาเป็นเครื่องมือรับใช้เรา ในการถ่ายทอดความรู้ความคิดที่ดีๆ หรือมีเหตุผลสมควรในกรณีนั้นที่จะพูด เพื่อประโยชน์บางอย่าง หรือมองในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ดีอย่างหนึ่ง ที่จะใช้ไปตามเหตุตามผล

การกระทำอย่างนี้ จึงจะทำให้ไม่เป็นการทำตามเขาด้วยความหลงมงายิ่งเขลา หรืออวดความด้อยเพราะไม่มีอะไรของตัวที่จะภูมิใจ อันนี้เป็นข้อหนึ่งที่ต้องเตือนใจตัวเองไว้

ถ้าเราจะใช้ภาษาอังกฤษ ก็ต้องมีเหตุผลในทางสติปัญญา ว่าเรามีอะไรที่จะเสนอ ที่จะให้แก่ผู้อื่น ที่เขาจะต้องรับฟัง ไม่ใช่มา ฟังแต่ภาษาสำเนียง แต่เนื้อหาที่พูดต่างหากที่สำคัญ

ตามเป็น เอาอย่างเป็น

นับเข้าได้ในองค์ประกอบของการพัฒนา

เวลานี้ถึงตอนขึ้นปีใหม่ นอกจากมีการโฆษณาต่างๆ ก็มีการ ส่ง ส.ค.ส. เดียวนี้ก็นิยมส่งการ์ดกัน

การ์ด ส.ค.ส. เท่าที่สังเกตเห็นใน ๔-๕ ปีนี้ จะมีคำ ภาษาอังกฤษมากขึ้นๆ จนเดี๋ยวนี้แทบจะมีทุกแผ่น สมัยก่อน ไม่ค่อยมี ภาษาอังกฤษที่ใช้มากก็คือ Best Wishes for a Merry Christmas and a Happy New Year แม้แต่หน่วยงานต่างๆ ใน กระทรวงศึกษาธิการ ก็พลอยไปกับเขาด้วย

ขึ้นปีใหม่ปีนี้ อาตมาก็ได้รับ เมื่อวานนี้ มาถึงสำนักสงฆ์ก็ได้รับ การ์ดที่เขาเก็บไว้ให้ ๓ การ์ด แล้วก็มีภาษาอังกฤษควบภาษาไทย ทั้งนั้น ดูเหมือนจะทั้ง ๓ การ์ดมีคำว่า A Merry Christmas and a Happy New Year นี่คืออะไร มันแสดงถึงความรู้สึกอะไร

ผู้ส่งบางทีอาจจะไม่ได้รู้สึกอะไร แต่ธุรกิจก็มุ่งจะสนองหรือ กระตุ้นความรู้สึกตามค่านิยม คือความรู้สึกก็ได้ใช้ภาษาอังกฤษ ไช้หรือเปล่า

ผู้ทำการ์ดเอง บางทีก็ไม่ค่อยรู้ภาษาอังกฤษ ไม่รู้ว่าฝรั่งเขามี ข้อความใช้กันก็แบบ เพียงแต่จะให้มีความภาษาอังกฤษ แล้วก็ใช้ ข้อความอย่างฝรั่ง ก็เลยใช้ตามกันไป ไม่ได้คิดให้ถึงเหตุถึงผล

คนไทยมีกี่คนที่จะรับ Merry Christmas ไม่ใช่เราใจแคบ แต่เราปฏิบัติอย่างมีเหตุผลหรือไม่ ในประเทศไทยนั้นมีคนที่เป็นคริสต์ เป็นฝรั่งนับตัวได้ เวลาเราเขียนส่งถึงคนที่เป็นคริสต์เป็นฝรั่ง เราก็เขียนใส่เพิ่มเติมไปได้ว่า Best Wishes for a Merry Christmas ฝรั่งจะดีใจเพิ่มขึ้น ด้วยซ้ำว่าเราตั้งใจเขียนข้อความนั้นให้เขา แต่คนไทยทั่วไปก็ไม่รู้เรื่อง ไม่เกี่ยวข้องกัน Merry Christmas สักหน่อย ก็ใส่เข้าไป

ไหนๆ จะใช้ภาษาอังกฤษของเขา ก็น่าจะคิดหาทางเอามาสื่อความคิดหรือของดีอะไรของเราสักอย่าง เช่นสร้างคำอวยพรภาษาอังกฤษที่เป็นแบบของเราขึ้นมา

ดังนั้น จึงน่าจะสำรวจตัวเองว่า อันนี้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาจากจิตสำนึกหรือสภาพจิตอะไร อย่าทำอะไรเพียงเพราะเห็น ว่าโก้ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่นั้น และอย่างน้อยต้องกระตุ้นเตือนจิตสำนึกในความเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้

ก่อนจะผ่านไป ขอย้ำอีกครั้งหนึ่ง อย่างที่พูดไว้แล้วข้างต้นว่า ในเรื่องการเอาอย่างหรือเลียนแบบนั้น ไม่ใช่เราจะไม่ยอมรับหรือต่อต้าน แต่จะต้องรู้จักเอาอย่าง และรู้จักเลือกรับ ด้วยการใช้ปัญญา และกว้างท่าทีของจิตใจให้ถูกต้อง

ฝรั่งมีดีที่สำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือการรู้จักรับ หรือเอาอย่างเป็นการยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกที่เราเห็นว่าเจริญมากนั้น ก็เป็นการรับเอาเข้ามาจากภายนอก โดยรู้จักรับเอาของคนอื่นเข้ามาพัฒนาของเดิมของตัวเองบ้าง รับเอาของคนอื่นเข้ามาแล้วก็พัฒนาของที่รับเข้ามานั้น ให้ดียิ่งขึ้นบ้าง จึงกลายเป็นกระแสอารยธรรมที่ใครๆ มองเห็นว่ายิ่งใหญ่เจริญงอกงาม แม้จะมาประสบปัญหาติดตันในปัจจุบัน ก็ยังมีดีอยู่อีกมาก

แต่ฝรั่งไปเสียตรงที่พัฒนาด้วยความคิดที่จะมีพลังอำนาจไป
 สำแดงเดชครอบงำคนอื่น ถ้าจะเอาอย่างเขา ก็น่าจะเอาอย่างวิธี
 เอาอย่างของเขา โดยเอามาใช้ในทางสร้างสรรค์

ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ ก็คือ ภาษาอังกฤษ ที่ปัจจุบันเป็นภาษา
 อันอุดมสมบูรณ์ ก็เกิดจากการรับเอาเข้ามาจากภาษาอื่นๆ มากมาย

ที่เห็นชัดๆ ก็คือ ตัวเลขอาระบิก ที่ฝรั่งใช้กันอยู่ทุกวันนี้ และ
 ชาติอื่นๆ ก็นิยมใช้กันทั่วไปหมด ฝรั่งก็รับเอามาจากอาหรับ แล้วก็
 เข้าใจว่าเป็นของอาหรับ จึงเรียกว่า เลขอาระบิก แต่ที่จริงเป็น
 ตัวเลขของอินเดีย อาหรับรับไปจากอินเดียอีกต่อหนึ่ง ต่อมาจึง
 ปรากฏมีการใช้ในเมืองฝรั่งเมื่อราว ค.ศ. ๙๗๖

เลขอาระบิก ทำให้การคิดคำนวณต่างๆ สะดวกรวดเร็ว เป็น
 ส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้คณิตศาสตร์เจริญก้าวหน้า ถ้าฝรั่งมัว
 นับตัวเลขโรมันอยู่ ก็คงแย่

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การพิมพ์หนังสือ การทำแบบพิมพ์ก็เกิด
 ในจีน แล้วฝรั่งก็รับเอาเข้ามาใช้ จนการพิมพ์ในตะวันตกเจริญ
 มากมาย หรืออย่างดินปืน ดินระเบิด ฝรั่งก็ได้มาจากจีน

ข้อสำคัญ ฝรั่งรับของคนอื่นเข้ามาแล้ว ก็เอาของนั้นมา
 พัฒนาต่อ ทำให้ดียิ่งขึ้นๆ ทั้งเอาของนั้นมาพัฒนาตัวเอง และ
 พัฒนาของนั้น แล้วกลับดียิ่งกว่าของเจ้าของเดิม

น่าจะพิจารณาว่า อินเดียเจ้าของตัวเลขอาระบิก และจีนต้น
 คิดแบบพิมพ์ ดินปืน และลูกคิด ใช้ของของตัวเองกันมาอย่างไร
 ก้าวหน้าไปถึงไหน และทำไมจึงเป็นอย่างนั้น นี่เป็นสิ่งที่จะต้องคิด
 พิจารณา

การเอาอย่าง การรับของเขา และการเลียนแบบนั้น เมื่อจะทำ ก็ต้องทำให้เป็น ทำอย่างมีหลักอย่างที่ว่าแล้ว

ถ้าจะรวบรัด อาจสรุปเป็นวิธีปฏิบัติได้ว่า

๑) ถ้าจะเอาอย่างเขา ก็ต้องจับเอาสิ่งที่ดีที่สุดของเขา มาเอาสิ่งที่เขาเองก็ภูมิใจของเขา แต่ต้องดูด้วยว่าเป็นสิ่งที่ดี และเหมาะสมกับเรา

๒) เมื่อเอาอย่างเขา หรือเลียนแบบเขาก็ตาม จะต้องมียะไรดีพิเศษที่เราเพิ่มเข้าไปในสิ่งที่เขาอย่างหรือเลียนแบบนั้น ที่ดีกว่า หรือเหนือกว่าของเดิมของเขา อย่างน้อยก็ในแง่ใดแง่หนึ่ง

๓) เมื่อเลือกรับเอาเข้ามาแล้ว ก็เอาสิ่งนั้นมาพัฒนา มาเสริมตัวเราให้เจริญงอกงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วก็พัฒนาสิ่งที่รับเข้ามา นั้นให้เจริญก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นด้วย

การที่รับเอาสิ่งใหม่เข้ามาพัฒนาเสริมตัวเองนั้น อาจจะมาเสริมมาพัฒนาทั้งเนื้อหาหรือหลักการของเราให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และพัฒนารูปแบบและวิธีการ

ถ้าหลักการของเราสมบูรณ์อยู่แล้ว หรือดีกว่าของเขา ก็อาจจะเลือกรับเอากระบวนการ โดยเฉพาะรูปแบบและวิธีการเข้ามาเอา มาพัฒนาให้เป็นเครื่องรับใช้หลักการที่ดีและสมบูรณ์ของเรา นั้น อย่างน้อยก็เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือสำหรับเอาหลักการที่ดีของเรานั้นไปให้ไปเสนอแก่เขา ให้เป็นประโยชน์แก่เขาอย่างเหมาะสม และเข้ากันได้กับตัวเขาที่จะเอาไปใช้ต่อไป

ถ้ารู้จักเอาอย่าง รู้จักเลือกรับ และปฏิบัติด้วยจิตสำนึกที่ถูกต้อง และใช้ปัญญา ก็จะทำให้เจริญงอกงามดียิ่งขึ้น

การรู้จักเขาอย่างนั้นเป็นประโยชน์ยิ่ง แม้แต่คนที่ถูกเขาอย่างที่ไม่กล้าดูถูก และเราก็จะมีความเป็นตัวของตัวเอง พร้อมทั้งช่วยเสริมสร้างอารยธรรมส่วนรวมของโลกให้เจริญยิ่งขึ้นด้วย

ถ้าเขาอย่างเขา เลียนแบบเขา เพียงด้วยความรู้สึกที่ว่า ใ้ และเอามาใ้รอดกันเอง ภายใต้ความรู้สึกด้อยหรือยอมรับและแสดงความด้อยโดยไม่รู้ตัว ก็มีแต่จะกดตัวเองลง จะเจริญพัฒนาได้ยาก

คนเรานั้น ถ้ายังรู้สึกตัวไร้เกียรติด้อยค่าลงไป มองเห็นตัวด้อย ตีค่าตัวต่ำ ก็ยิ่งทำการที่ต่ำลงไปๆ ลดคุณค่าของตัวเองลงเรื่อยๆ คำพระเรียกว่า “โสมานะ” – ถือตัวต่ำ หันมาดูถูกตัวเอง ตรงข้ามกับ “อติมานะ” – ถือตัวล้ำ หันไปดูถูกคนอื่น ไม่ดีทั้งคู่

ความผิดเพี้ยนในวัฒนธรรมไทย บทเรียนให้ช่วยกันแก้ไข

พูดมาถึงเรื่องนี้แล้ว ก็เลยขอแทรกความหมายของคำว่า “มานะ” เสียหน่อย

ความถือตัว หรือความสำคัญตัวยิ่งใหญ่ ตลอดจนการสำคัญตัวเองว่าด้อยนี้ ทางพระเรียกว่ามานะ

เห็นตัวเองยิ่งใหญ่กว่าเขา ก็เป็นมานะ ถือตัวว่า เขาแค้ไหนฉันก็แค้ นั้น ก็เป็นมานะ ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา ก็เป็นมานะ คือถือตัวทั้งนั้น เป็นการมองตัวเองโดยเทียบกับคนอื่น

มานะนี้ ภาษาไทยนำมาใช้กลายเป็นศัพท์ดีไป ที่จริงมานะเป็นกิเลส คือความถือตัว อยากเด่น อยากยิ่งใหญ่ พระอรหันบุคคลต้องละกิเลสเหล่านี้ แต่ละยากมาก เพราะเป็นกิเลสละเอียดลึกซึ้ง แม้แต่พระอนาคามีก็ยังมี ต้องพระอรหันต์เท่านั้นจึงจะได้หมด

แต่พระอริยบุคคลท่านมีมานะนี้เหลืออยู่เพียงในลักษณะที่ ละเอียดอ่อน คือยังมีความรู้สึกถือตัวอยู่บ้าง ยังภูมิใจ แต่ไม่พอง ส่วนมานะอย่างต่ำ ที่หยาบ ที่จะเป็นเหตุให้เบียดเบียนกัน ก่อ ความเสียหาย จนเกิดทุกข์โทษ ต้องละได้หมด

คนไทยเรานี้ได้เอามานะมาใช้ในความหมายที่ดี อันนี้ก็เป็น เรื่องของความเคลือบแคลงในความรู้เข้าใจหลักของพระศาสนา อย่างหนึ่ง ที่เตือนเราว่า จะต้องสำรวจวัฒนธรรมของเราเองด้วย

ผู้เฒ่าผู้แก่บางที่สอนเด็กให้ตั้งใจเล่าเรียนหนังสือ โดยบอกว่า เออ ตั้งใจเล่าเรียนขยันหมั่นเพียรไปนะ ต่อไปจะได้เป็นใหญ่ เป็นโต หรือบอกวาทให้มานะพากเพียรเรียนไปเถิด ต่อไปจะได้เป็น เจ้าคนนายคน นี่เป็นคำพูดที่ค่อนข้างติดปากในสังคมไทย

คำที่ใช้ในความหมายอย่างนี้ ยังไม่ได้สืบให้ชัดว่าเกิดขึ้นมานานแค่ไหน อาจจะเป็นช่วงศตวรรษเดียว หรือมีมาก่อนก็ได้ แต่มัน ส่อแสดงถึงการที่คนไทยเราได้เอากิเลสตัวมานะนี้มาใช้ปลุกเร้าคน ให้เพียรพยายามทำความดี และเป็นการเร้ากิเลสที่ได้ผล

เราจะได้ยินคนพูดทำนองว่า โน่น ดุชิ เขาแค่นั้น ทำได้ เธอ แค่นี้ ทำไมทำไม่ได้

เศรษฐีอาจจะบอกลูกว่า โน่นเขาถูกคนกระຈอก โน่นลูกคน ยากคนจน เขายังทำได้ เธอหรือแกเป็นถึงลูกเศรษฐี ทำไมทำไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่าปลุกเร้ามานะ ปลุกเร้าแล้ว ฮึดขึ้นมา ทำให้ทำการ อะไรก็ได้ มีความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า หรืออาจจะถึงกับ รุนแรงที่สุด

อย่างค่าเก่าว่า ชัดตียมานะ ก็บอกถึงตัวเร้าที่ยิ่งใหญ่ ถ้าเกิดชัดตียมานะขึ้นมาแล้ว ก็จะพยายามทำจนสำเร็จให้ได้

มานะนี้เป็นตัวปลุกเร้าที่สำคัญ แต่ในทางพระพุทธศาสนา ท่านไม่สรรเสริญ เพราะเป็นการเอากิเลสมาใช้ปลุกเร้า แม้จะทำให้ทำความดี ก็จะมีโทษแฝงอยู่ด้วย เพราะเป็นการทำดีอย่างเห็นแก่ตัว ทำเพื่อตัวเองจะได้จะเป็น ทำให้ไม่คำนึงถึงคนอื่น อาจก่อความเบียดเบียนได้มาก

จะให้ขยันหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียน ก็เอามานะมาปลุกเร้า กระตุ้นให้อยากเป็นใหญ่เป็นโต เป็นเจ้าคน เป็นนายคน ทางพระเรียกว่า เอากุศลมาเป็นปัจจัยแก่กุศล ท่านแสดงไว้ในหลักอภิรรม ใช้ได้ เป็นไปได้จริง แต่มีโทษ

ปัจจุบันนี้เปลี่ยนจากการเอามานะเป็นตัวเร้า หันไปเอาตัณหาเร้า เอาตัณหาเร้า คือกระตุ้นให้อยากได้ผลประโยชน์ อยากได้เงินทอง ว่าต่อไปจะได้ร่ำรวยมีเงินทองใช้มากมาย ให้ขยันเล่าเรียนไป จะได้ปริญญาไปประกอบอาชีพ ได้งานดี มีเงินเดือนแพง หรือได้ค่าตอบแทนมากมาย

บางทีก็เอาทั้งสองอย่างประกอบกันว่าจะได้มียศตำแหน่งใหญ่โต แล้วจะได้มีเงินทองใช้มาก การที่อยากจะได้มีเงินทองใช้มาก เป็นตัณหา อยากได้เป็นใหญ่เป็นโตมีฐานะตำแหน่งสูง ก็เป็นมานะ เอาสองอย่างนี้มาเร้าทำให้คนเพียรพยายามทำความดี แต่มีอันตราย เป็นเรื่องของความเห็นแก่ตัว ทำเพื่อตัวทั้งนั้น

ไม่อยาก ก็พลาด แต่พออยาก ก็ผิด จะพัฒนาสัมฤทธิ์ ต้องอยากให้เป็น

ทั้งต้นหาและมานะนี้ พระพุทธเจ้าให้ละเสีย สิ่งที่พระองค์ต้องการคือ ให้ปลูกฉันทะขึ้นมา

“ฉันทะ” คือความอยากรู้ความจริง อยากให้สิ่งนั้นๆ ดีงาม อยากทำให้มันดี ให้มันงาม ให้มันสมบูรณ์เต็มหรือสมตามสภาวะของมัน รักงาน รักจะทำสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์

ยกตัวอย่าง เช่น ต้องการพัฒนาชีวิต ต้องการพัฒนาสังคม ต้องการทำให้สังคมไทยร่มเย็นสงบสุข อยากทำให้ทุกคนอยู่ดีกินดี มีสุขภาพดี อยากทำให้บ้านเมืองสะอาดเรียบร้อยเป็นระเบียบ อยากให้บ้านเมืองไทยเป็นสังคมที่ดี ให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี อยากให้เกิดมีคุณภาพชีวิต ความอยากอย่างนี้เรียกว่า *ฉันทะ*

ถ้าเอาสิ่งที่ดีงาม เอาความสำเร็จที่ดีอย่างนี้มาเป็นตัวปลูก ไร่ว่า เออ เธอเล่าเรียนไปนะ ต่อไปจะได้มาช่วยกันพัฒนาชุมชนของเรา ให้พ้นจากความยากจน พ้นจากความเจ็บไข้ได้ป่วย ให้คนมีสุขภาพดี มีสติปัญญา มีความสงบสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่กันร่มเย็นเป็นสุข ถ้าอย่างนี้เรียกว่า เอาฉันทะมาปลูก

แต่คนไทยเรา แทนที่จะใช้ฉันทะปลูก กลับเอาต้นหากับมานะมาปลูก หรือไม่ก็เลยเถิดไปเสียอีกข้างหนึ่ง คือไม่ให้มีความอยาก กลัวว่า ถ้าอยาก จะเป็นต้นหา ก็เลยไม่ให้อยาก จะไม่ให้อยากอะไรทั้งนั้น กลับตรงข้ามไปอีก เสียทั้งคู่ เพราะไม่รู้หลัก หรือจับหลักไม่ถูก

อย่าให้เขาตีเตียนได้ว่า คนไทยนี้ยุ่งกันมาอย่างไร คนไทยนี้ นับถือพระพุทธศาสนากันมาอย่างไร แค่ความอยากก็แยกไม่ออก แยกแยะไม่ได้ รู้จักแต่ตัณหา ไม่รู้จักฉันทะ แล้วจะเอาประโยชน์จากพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

ความอยาก มี ๒ อย่าง ความอยากที่เป็นกุศล เรียกว่า **ฉันทะ** ความอยากที่เป็นกิเลส เรียกว่า **ตัณหา**

ความอยากที่พระพุทธเจ้าให้ละนั้น หมายถึงความอยากประเภทตัณหา ซึ่งหมายถึงความอยากได้วัตถุสามิสมาสเทพปรนเปรอตา หู จมูก ลิ้น และร่างกายของตน ความอยากได้ อยากเอา อยากเป็น อยากไม่เป็น เพื่อตัว

แต่สิ่งที่พระองค์สนับสนุน คือความอยากประเภทฉันทะ ซึ่งตรงข้ามกับตัณหา

มองง่าย ๆ **ตัณหา** คืออยากเพื่อตัว อยากเอาให้แก่ตัว แต่ **ฉันทะ** คืออยากเพื่อสภาวะของสิ่งนั้น ๆ อยากเพื่อความดี ความงาม ความเต็ม ความสมบูรณ์ เพื่อความอุดมหมจดผ่องแผ้วของสิ่งนั้น ๆ

ท่านจึงสอนให้เรามีความใฝ่รู้ ให้เรารักงาน ให้เราอยากทำสิ่งที่ดีงาม ให้เรามุ่งหวังเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ดีงาม ให้ตั้งใจเด็ดเดี่ยวที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นกุศล ให้บำเพ็ญบารมีธรรม เมื่อเห็นด้วยปัญญาว่าอะไรดีงามมีคุณค่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ก็ให้อธิษฐานจิตอุทิศใจในการที่จะทำให้สำเร็จ

ความต้องการให้ชีวิตมีคุณภาพ ต้องการให้สังคมมีความสุข สงบสุข มีความมั่นคงในด้านต่างๆ มีความสะอาดสงบเรียบร้อย สบายงาม เป็นต้น อย่างนี้เป็นฉันทะ

เราควรจะเอาตัวนี้ คือฉันท์นี้ มาเป็นตัวเร้าให้คนอยากเล่าเรียนศึกษา ไม่ใช่เอาความอยากได้ผลประโยชน์ อยากได้เงินตอบแทน หรือยศฐาบรรดาศักดิ์ตำแหน่งส่วนตัวมาปลุกเร้า อันนั้นเรียกว่า **ตัณหา-มานะ**

ประเทศไทยในยุคพัฒนาระยะที่ผ่านมานี้ พัฒนาผิดพลาดไปมาก เพราะไปเอาตัณหาเร้า ให้คนอยากได้อยากเอา อยากมี วัตถุอุกามิสมาเสพมาบริโภคมากๆ นี่กว่าเขาอยากอย่างนั้นแล้ว จะขยันทำงานพัฒนาประเทศชาติ

แต่คนอยากได้ อยากเอา เขาไม่อยากทำงาน เมื่ออยากจ้ำรวย ก็เลยเล่นการพนัน กู้หนี้ยืมสินดีกว่า ไม่ต้องไปทำงาน ก็จะได้เงิน ไม่ได้พัฒนาปัญญา ก็เลยกลายเป็นพัฒนาปัญญา

ความอยากที่ผิด และความอยากที่ถูกนี้ เป็นเรื่องสำคัญ เกี่ยวกับการเรียนการสอนด้วย จะต้องปลุกเร้าเอาฉันท์มาใช้กัน

จากรับ-ตาม สู่อำนาจเป็นผู้นำ-ผู้ให้ ก้าวยิ่งใหญ่ที่ทำทลายความสำเร็จ

ที่นี้ กลับมาเรื่องมานะอีกทีหนึ่ง มานะนี้ ในเมื่อเป็นปุถุชนกันอยู่ แทนที่จะเลิกพรอดพราดไป เราก็เอามาใช้ประโยชน์เสีย แต่ใช้ประโยชน์อย่างมีเป้าหมาย คุณให้ดี จัดการมัน อย่าให้มันเสีย

จัดการอย่างไร คือ เราต้องเลิกมานะอย่างต่ำ เลิกมานะเพื่อตัว ชนิดที่เต็มไปด้วยโมหะ และเอามานะชนิดที่ประณีตขึ้นมา ที่มีโมหะน้อยลง มาแทนที่ อย่างนี้เรียกว่ามีการพัฒนาขึ้นมาบ้าง แล้วค่อยก้าวไปสู่ความหมดมานะ หรือกำจัดมานะอีกทีหนึ่ง

ยกตัวอย่างมานะที่เต็มไปด้วยโมหะเป็นอย่างไร คือความถือตัว ความอยากอวดโก้กันเอง หรืออยากจะได้ อวดพวกตัวเอง ไม่รู้เลยว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นอย่างไร ไม่รู้พื้นเพภูมิหลังในสิ่งที่กระทำ เห็นว่าเป็นของฝรั่ง ก็เห็นว่าโก้ แล้วทำเพียงด้วยความรู้สึกโก้

อย่างนี้ เรียกว่ามานะที่เต็มไปด้วยโมหะ ประกอบด้วยโมหะ หรืออยู่ใต้ความครอบงำของโมหะโดยสิ้นเชิง

เพื่อละมานะอย่างหยาบนี้ เราก็ขยับขึ้นมามีมานะอีกชั้นหนึ่ง มานะที่ดีชั้นก็คือ ความรู้สึกมีความภูมิใจในตัวเอง โดยมีความรู้เข้าใจเหตุผลในสิ่งที่กระทำ

ความภูมิใจในตัวเอง ที่รู้เข้าใจเหตุผลในการกระทำ ก็เป็นมานะเหมือนกัน แต่เป็นมานะที่ประกอบด้วยปัญญามากขึ้น โมหะน้อยลง เราเอามานะตัวนี้มาแทนที่ ให้คนมีมานะที่ถูกต้อง

แม้แต่การสร้างจิตสำนึกในการเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ สำหรับปุถุชนก็อาจเป็นการสร้างมานะชนิดหนึ่ง เพราะทำให้มีความรู้สึกภูมิใจในสถานะที่จะเป็นผู้นำ และอยากจะมีสถานะของความเป็นผู้นำนั้น ซึ่งทำให้เกิดการกระตุ้นเร้าตัวเอง ทำให้สร้างความรู้สึกลึกซึ้งอยู่เสมอ ว่าเราจะต้องเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้

นี่เป็นมานะ แต่ประกอบด้วยปัญญา เข้าสู่วิถีของการที่จะพัฒนาต่อไปได้ เมื่อเรารู้เท่าทันอยู่ เราก็ก้าวไปสู่การพัฒนาคนให้ดีขึ้นไปอีกตามลำดับ จนกระทั่งต่อไปก็ทำด้วยเหตุผลและปัญญา ล้วนๆ เพราะเราไม่ต้องการจะมาวิ่งแข่งกับเขา เพื่อให้เราเหนือเขา หรืออะไรอย่างนั้น ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่พึงประสงค์

อย่างลัทธิชาตินิยม ก็ใช้มานะมาปลุกเร้าทั้งสิ้น แต่ก้าวจากมานะเพื่อตัว ขึ้นไปสู่ขั้นของมานะเพื่อชาติ ทำให้ทำการทุกอย่างได้สำเร็จ เพื่อให้ชาติของตนยิ่งใหญ่ เช่น ชาตินิยมของญี่ปุ่น ก็ให้คนญี่ปุ่นทำได้ทุกอย่าง เพื่อให้ชาติญี่ปุ่นยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะอะไรๆ ญี่ปุ่นต้องเป็นหนึ่งในโลก

อย่างไรก็ตาม มานะแบบชาตินิยมนี้ แม้จะทำให้สร้างความสำเร็จได้ดี แต่ในที่สุดก็เป็นไปเพื่อการข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น เอาแต่ประโยชน์ของพวกตน ใครจะเป็นอย่างไรก็ช่าง

ต่างจากจิตสำนึกในความเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ ซึ่งเมื่อพัฒนาไปถึงที่สุดแล้ว ก็จะไม่หลงตัวเอง แต่จะมีปัญญารู้ว่า ที่เราจะเป็นผู้นำนี้ ไม่ใช่เพื่อจะยกตัวข่มใคร หรือจะไปครอบงำใคร แต่มุ่งสู่ความเป็นมิตร และในที่สุดแล้ว เราทำเพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งหมด เพื่อความเป็นสุขร่วมกันในโลกนี้ เพื่ออารยธรรมของมนุษย์ที่ดีงาม และงอกงาม

ฉะนั้น เราจะต้องก้าวไปตามลำดับ ในเรื่องของการให้การศึกษานี้ เราไม่ใช่จะมองอยู่แค่เฉพาะตัวบุคคล แต่มองไปถึงอารยธรรมของโลกมนุษย์ทั้งหมดด้วย และเมื่อก้าวไปในวิถีที่ถูกต้องแล้ว ชีวิตบุคคล กับอารยธรรมของสังคมมนุษย์ทั้งหมด ก็จะมีสัมพันธ์ในทางที่ประสานเกื้อกูลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตกลงว่า ตอนนี้ก็ขอผ่านเรื่องนี้ไปก่อน

เอาเป็นว่า เรื่องการแก้ปัญหาการเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกด้วยมานะที่เต็มไปด้วยโมหะนี้ ควรละเลิกเสีย แล้วขยับขึ้นมาสู่สภาพที่ประณีตยิ่งขึ้น คือการมีมานะที่ประกอบด้วยปัญญา โดยสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ขึ้นมา

เพิ่งตั้งใจมุ่งเน้นไปว่า เราจะแก้ไขละเลิกสภาพจิตที่ฝังราก
ลึกในประเทศไทยมาเป็นร้อยปี คือสภาพจิตของความเป็นผู้ตาม
และเป็นผู้รับ ให้หมด หรือให้บรรเทาเบาบางเสียที

สภาวะการณ์ของโลก

เปิดตาดูโลกกว้าง

จะได้แก้ปัญหาและพัฒนาไม่ผิดพลาด

เริ่มต้นวันนี้ เรามองจากแคบที่สุด คือมองจากสภาพในคณะสงฆ์ที่เป็นแกนกลางของวงการพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นก็มองไปที่สภาพของชาวพุทธไทยทั้งหมด แล้วก็มองเมืองไทยทั้งหมด

ต่อไปนี้ เราจะมองกว้างออกไปทั่วโลก เปิดตาไปดูทั่วโลก นอกประเทศไทยด้วย ไปดูโลกกว้าง ดูตัวอย่างสังคมที่ว่าเจริญ แล้วด้วยความรู้เท่าทัน

แล้วที่นี้ ถ้าเรารู้เท่าทันความเป็นไปในโลก รู้เท่าทันความเจริญของโลก ว่าสังคมที่พัฒนาแล้วมีสภาพที่แท้จริงเป็นอย่างไร ก็กลับมาช่วยให้เราไม่หลงเพื่อตามเขา ไม่หลงตามไปด้วยความเพ้อฝันเลื่อนลอย แต่มีปัญญาที่จะรู้จักตามเขาอย่างถูกต้อง ซึ่งจะกลับมาเป็นตัวแก้ปัญหาในการตามเขา และจะสามารถสร้างความเป็นผู้นำได้ดีขึ้น และมองเห็นด้วยว่าเรามีอะไรที่จะให้แก่เขา

ถ้าชาวพุทธเปิดตากว้างออกไปดูโลก มองดูสังคมของประเทศที่พัฒนาเจริญมากแล้ว ก็จะมองเห็นสถานการณ์ของพระพุทธรูปศาสนาได้ชัดยิ่งขึ้น และกลับจะมองเห็นได้ดีขึ้นว่าตัวเรามีอะไรที่จะให้แก่โลกนี้ และก็จะพัฒนาความเป็นผู้นำได้ดีขึ้น เพราะฉะนั้น ตอนนั้นเราก็มาเปิดตากว้างออกไป ดูสภาพความเป็นไปในโลกทั้งหมด

(เรื่องที่พูดไว้ฉบับถึงพิมพ์ใหม่ปี ๒๕๕๖ ก็คือ ๒๐ ปีแล้ว แต่ปัญหาที่ยังสตออยู่ ไม่เก่า แถมทวีความรุนแรงขึ้น จึงควรฟังทวนไว้ ให้รู้ทันกระแสธาร)

โลกนี้ ขณะนี้ก็มีพัฒนาเจริญพัฒนาไปมาก แต่พัฒนาไปๆ พอมาถึงปัจจุบันนี้ เขาบอกว่าได้มาถึงจุดที่เกิดเป็นปัญหา และเป็นปัญหาที่ร้ายแรงมากด้วย

ความสำนึกในปัญหาการพัฒนาของยุคปัจจุบันนี้ ได้เริ่มมีขึ้นมาหลายปีเป็นทศวรรษๆ แล้ว ยิ่งมาถึงปัจจุบันนี้ ก็ยิ่งมองเห็นปัญหาหนักยิ่งขึ้น จนยอมรับกันแล้วว่า ถ้าขึ้นพัฒนากันแบบนี้ต่อไป ก็จะต้องประสบความพินาศ เป็นการพัฒนาที่ติดตัน อับจน จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่

การพัฒนาสมัยปัจจุบันนี้ เป็นที่รู้กันดีว่าเป็นการพัฒนาแบบตะวันตก คือประเทศตะวันตกเป็นผู้นำ ดังที่ประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย ส่วนมากก็เป็นประเทศตะวันตก แล้ววิถีของการพัฒนาแบบตะวันตกนี้ ก็ได้เป็นแบบอย่างประเทศทั้งหลายเอาอย่างพยายามถือตามกันทั่วไปหมด ประเทศไทยเราก็เป็นไปอย่างนั้น

จนกระทั่งอย่างทีบอกเมื่อกี้ว่า ในช่วงเป็นสิบๆ ปีมานี้ จึงได้เริ่มตระหนักเห็น “ทุกข์” ขึ้นมา เนื่องจากได้เกิดปัญหาจากการพัฒนานั้นมากมาย ทั้งด้านชีวิตมนุษย์ หรือตัวมนุษย์ และปัญหาสังคม แล้วมาสุดท้ายที่หนักที่สุด คือ ปัญหาธรรมชาติแวดล้อม

มองดูคนที่เดินนำหน้า อย่าให้พาเราเดินหลงทาง

ปัญหาชีวิตของคนแบ่งเป็นสองส่วน คือ ชีวิตด้านกาย กับ ชีวิตด้านใจ

สำหรับชีวิตด้านกายนั้น ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ประสบปัญหา มาก แม้ว่า จะสามารถพิชิตโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ไปได้แล้วมากมาย มีการแพทย์ที่พัฒนามาก ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันอยู่

แต่พร้อมกันนั้น ในด้านลบ ปัญหาด้านนี้ของมนุษย์ก็ไม่ได้ลดน้อยลงเลย ประเทศที่พัฒนาเจริญมากแล้ว กลับมีโรคร้ายไข้เจ็บที่ร้ายแรง ที่ยังไม่มีในประเทศด้อยพัฒนา หรือมีก็น้อย เช่น โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันในเส้นเลือดมาก เป็นเหตุให้เส้นโลหิตในสมองตีบบ้างแตกบ้าง หรือทำให้หัวใจวาย ตลอดจนโรคเบาหวาน เป็นต้น (เหล่าประเทศที่พัฒนาตามเขา ก็ได้พัฒนาโรคจำพวกนี้ตามไปด้วย)

นอกจากนั้น การที่ปัจจุบันนี้เคยภูมิใจกันว่าโรคระบาดต่างๆ ได้หมดไปๆ นั้น ขณะนี้องค์การอนามัยโลกก็หันมายอมรับแล้วว่า ไม่สามารถพิชิตโรคระบาดบางอย่างได้ โดยเฉพาะโรคมาลาเรีย ซึ่งขณะนี้อัตราการอนามัยโลกก็ยอมรับแล้วว่า ไม่สามารถพิชิตได้ และกลับมีกำลังเฟื่องฟูขึ้น

อีกโรคหนึ่งคือ วัณโรค ซึ่งแทบจะหายไปแล้ว ขณะนี้กำลังกลับเฟื่องฟูขึ้นมาอีก แม้แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกา วัณโรคก็กำลังเพิ่มขึ้น และจะเป็นโรคสำคัญที่คุกคามมนุษย์ต่อไปภายหน้า ในยุคของโรคเอดส์ด้วย เพราะวัณโรคและโรคปอดทั้งหลายจะเป็น

ตัวข้าเดิมคนที่ เป็นโรคเอดส์ โดยทำหน้าที่เป็นตัวพินชาติ เพราะโรคเอดส์นั้นเป็นตัวนำทางเท่านั้น แต่ตัวสังหารก็ได้แก่โรคปอดบวม และวัณโรคที่กำลังฟื้นตัวขึ้นมา

ส่วนตัวโรคเอดส์เองไม่ต้องพูดถึงว่าร้ายแค่ไหน ก็ยังยำแย่งกันอยู่ อหิวาต์ก็กลับขึ้นมาอีก ดังปรากฏในเปรูเมื่อ ๒ ปีที่แล้วนี้ (ก่อนถึงปี ๒๕๕๖ โรคอ้วนได้เป็น “โรคระบาด” ใหม่ นับเฉพาะประชากรอเมริกันเป็นโรคนี้ ๑ ใน ๔ แล้ว)

นี่คือสภาพปัญหาด้านร่างกาย ที่คุกคามมนุษย์อยู่ไม่วาย เพราะฉะนั้น การพัฒนานี้จึงไม่พ้นจากภัยอันตราย แม้แต่ในขั้นพื้นฐานทางร่างกาย

ด้านจิตใจยิ่งหนักเข้าไปอีก ในประเทศที่พัฒนาแล้ว คนมีปัญหาจิตใจมาก เป็นโรคจิตเป็นโรคประสาทมาก มีความเครียดสูง ว้าวุ่น โดดเดี่ยวเดียวดาย จิตใจเร่าร้อนเป็นทุกข์

ปัญหาด้านจิตใจมากมายเหลือเกิน จนกระทั่งคนยุคนี้ ในประเทศที่พัฒนานำหน้า แม้แต่พวกชั้นนำในวงการบันเทิงแสนจะสนุกสนาน คือพวกดารา ต้องมีจิตแพทย์ประจำตัว มีการฆ่าตัวตายกันมาก นี่เป็นเรื่องที่ตัวมนุษย์

ต่อไปก็ปัญหาสังคม เริ่มตั้งแต่อาชญากรรมก็มากมาย รุนแรง ประเทศที่พัฒนาแล้ว อย่างประเทศอเมริกา ขณะนี้กำลังประสบปัญหาอย่างหนัก ต้องพัฒนาเทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อสู้กับโจรกรรม ฯลฯ หนักกว่าประเทศไทยมาก เป็นมานานหลายปีแล้ว

แต่ละบ้าน ประตูต้องปิดล็อก ๒ ชั้น และมีช่องแวนขยาย สำหรับมองดูว่าใครมา จะเปิดประตูที่หนึ่งไม่ใช่เปิดง่าย ๆ ถ้าขึ้น

เปิดออกไป ดีไม่ดีโดนจับโดนลักของบิบบคอรถยนต์ก็ต้องติดเครื่องเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อจะสู้กับโจรกรรมที่ทันสมัยยิ่งขึ้น โจรก็มีเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาเช่นกัน ฝ่ายเราก็พัฒนาเทคโนโลยีสู้กันเข้าไป ขณะนี้หนักเข้าไปทุกที ถ้าไม่แก้ที่จิตใจ การพัฒนาก็ต้องมาเน้นด้านการแก้ปัญหาใหม่ๆ มากขึ้น ผลที่สุดก็ไปไม่รอดด้วยกัน

ปัญหายาเสพติดก็หนักเหลือเกิน กระทบทั้งว่าเด็กที่เกิดมาใหม่จำนวนมากติดยามาตั้งแต่อยู่ในท้อง ติดก็ถูกขังเป็นเรื่องธรรมดา ต่อมาก็เฮโรอีน โคเคน จนกระทั่งโรงพยาบาลบางแห่งต้องจัดแผนกเด็กที่คลอดจากแม่ที่ติดโคเคน เพราะว่าติดมาจากในท้อง

ปัญหาการแบ่งแยกสีผิวและเชื้อชาติก็หนักมากในอเมริกา หนังสือบางเล่มบอกว่าไม่เห็นทางที่จะแก้ไขได้ คนอเมริกันมีความรู้สึกสิ้นหวังกันอยู่ไม่น้อย

คนข้างหน้าติดตัน หันรีหันขวาง

เพราะเจอเหวดตักหน้า ต้องหาทางกันใหม่

มาสุดท้าย ปัญหาหนักที่สุดที่ทนไม่ได้ คือปัญหาธรรมชาติแวดล้อมเสีย

ปัญหาจิตใจและร่างกายในชีวิตของมนุษย์ก็ดี ปัญหาสังคมก็ดี ถึงจะหนักหนาร้ายแรงแค่ไหน ก็ยังรู้สึกว่าจะมองข้ามและเลี่ยงหนีไปก่อน โดยหันไปแสดงภูมิฐานครอบงำไล่เบียดเอากับประเทศเล็กๆ และล้าหลังทั้งหลาย แต่พอมาถึงปัญหาธรรมชาติแวดล้อม คราวนี้หลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นปัญหาร่วมกัน ถึงจะเสียที่อื่นก็มาถึงตัวด้วย ก็เลยต้องตื่นตัวกันใหญ่

แต่ก่อนนี้ ถึงจะมีปัญหาชีวิต ทั้งจิตใจและร่างกาย จนถึงปัญหาสังคม ก็ยังพอมีที่อยู่ แต่ปัจจุบัน พอมาเจอปัญหาสิ่งแวดล้อมเสีย โลกจะอยู่ไม่ได้ จะไม่มีที่อยู่แล้ว มนุษย์ก็เลยหวาดผวา (ถึงแม้บางคนจะบอกว่า ไม่เป็นไร รอดได้ ค่อยย้ายหนีไปโลกพระอังคาร)

ประเทศที่พัฒนาแล้ว ตอนนี้อย่างต้องตื่นตัวมาก กลัวปัญหาธรรมชาติแวดล้อมเสียเป็นที่สุด เพราะฉะนั้น มาถึงยุคนี้ เขาจึงกลับมาพิจารณาทบทวนกันว่า ปัญหาเหล่านี้เกิดจากอะไร ในที่สุดก็ลงข้อสรุปว่า เป็นปัญหาจากการพัฒนาที่ผิดพลาด

ปัจจุบันนี้ลงมติแน่นอนแล้ว จนกระทั่งในการพัฒนานั้นได้เกิดคำศัพท์ใหม่ขึ้นมาใช้ เดียวนี้ไปที่ไหน ก็เป็นคำฮิต เป็นคำที่เด่นมาก คือคำว่า sustainable development

คำว่า sustainable development นี้ เพิ่งเกิดเมื่อไม่กี่ปีนี้เอง หมายความว่า จะต้องเลิกการพัฒนาแบบเก่า เพราะการพัฒนาแบบเก่ามัน unsustainable เราแปลกันง่ายๆ ว่า sustainable development คือการพัฒนาที่ยั่งยืน และ unsustainable คือไม่ยั่งยืน แต่คำแปลนี้ยังไม่ถึงใจ ยังหาคำแปลที่ดีทีเดียวไม่ได้

Sustainable development เป็นการพัฒนารูปแบบที่พากันไปรอดได้ หรือการพัฒนาที่เหตุปัจจุบันรองรับไหว ถ้าการพัฒนานั้นเป็น unsustainable ก็หมายความว่า เป็นการพัฒนาที่เหตุปัจจุบันรองรับไม่ไหว มันจะไปกันไม่รอด

ปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันอย่างชัดเจนใจแจ้งว่า การพัฒนาที่ผ่านมาแบบตะวันตกได้นำมาสู่ปัญหาที่ว่ามานี้ และจะนำโลกไปสู่ความพินาศแน่นอน จึงจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลง

กระบวนการพัฒนาใหม่ทั้งระบบ เพราะฉะนั้นจึงได้มีคำนี้เกิดขึ้น
ไปไหนก็จะต้องพูดกันว่า sustainable development

เดี๋ยวนี้ฝรั่งพากันเอาคำว่า sustainable นี้ไปใช้กับเรื่อง
ต่างๆ ทั่วไปหมด เช่น sustainable future อนาคตที่ sustainable
ที่ไปรอดได้ อะไรทำนองนี้

เรื่องการยอมรับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ อันนี้
เราจะต้องทราบ ในฐานะที่เป็นครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ที่
เป็นวิชาแห่งความรู้ แห่งปัญญา จะต้องรู้ว่าโลกได้เคลื่อนไหวไปถึง
ไหน เวลานี้ยอมรับกันทั่วไปหมด องค์การโลกก็ได้ตื่นตัวขึ้นมา
เร่งรัดความเอาใจใส่เกี่ยวกับเรื่องนี้

การตื่นตัวในเรื่องปัญหาธรรมชาติแวดล้อมนี้ ปรากฏขึ้นมา
เพิ่งนับได้ ๒๐ ปี เท่านั้นเอง และมาเมื่อปี ๒๕๓๑ องค์การ
สหประชาชาติโดยข้อเสนอขององค์การยูเนสโก ก็ได้ประกาศให้ปี
๒๕๓๑ - ๒๕๔๐ เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม
เขาเรียกว่า The World Decade for Cultural Development

ในคำบรรยายเหตุผลที่อ้างว่าจะต้องมีการพัฒนาอย่างนี้ ก็
ได้ชี้แจงรายละเอียดไว้มากกว่า การพัฒนาที่ผ่านมาแล้วมีความ
ผิดพลาดอย่างไร นำมาสู่ปัญหาอย่างไร

รวมความก็คือ เขามองเห็นว่า การพัฒนาที่ผ่านมา นั้น เป็น
การพัฒนาที่เอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเจ้าบทบาทใหญ่
และมุ่งเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ คือเอาเศรษฐกิจเป็น
เป้าหมายสำคัญ การพัฒนาแบบนี้แหละได้เป็นตัวสร้างปัญหาที่
ทำให้โลกและสังคมมนุษย์จะไม่รอด

เพราะฉะนั้น จะต้องเปลี่ยนแนวหรือวิถีทางและกระบวนการพัฒนาใหม่ และองค์การสหประชาชาติก็ประกาศให้ยึดเอา cultural development ซึ่งเป็นการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าแก่มิติด้านจิตใจ

นี่ก็เป็นการเคลื่อนไหวขององค์การโลก ซึ่งขณะนี้เราก็อยู่ในทศวรรษโลกนั้นด้วย แต่คนไทยน้อยคนที่จะรู้ เราควรจะไปอ่านว่า ทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร มีเหตุผลอย่างไร และมีแนวทางอย่างไร

เรื่องนี้ครูจะต้องรู้เท่าทัน มันเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสอนของเราด้วย แทนที่จะมองแคบๆ อยู่แค่ตัวเรา ต้องมองไปทั่วโลก

โดยเฉพาะในเมื่อเมืองไทยของเราไปตามประเทศตะวันตก เราจะต้องก้าวเลยเขาไปดูในมุมกลับย้อนมาจากตะวันตก ว่าตอนนี้ตะวันตกเขาเป็นอย่างไร ซึ่งก็จะได้เห็นว่ ขณะนี้ตะวันตกกำลังพลิกกลับแล้ว

รวมความก็คือ การพัฒนาแบบตะวันตกที่ผ่านมา นี้ไปไม่รอดแล้ว เขาต้องเปลี่ยนวิถีการพัฒนาใหม่มาเป็นแบบที่เรียกว่า sustainable development

เมื่อก้าวขึ้นมาสู่ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ ก็ทำให้เขาแสวงหาวิธีการที่จะเปลี่ยนแปลงว่าจะทำอย่างไร

ความก้าวหน้าที่แสนจะภูมิใจ กลายเป็นการหาภัยมาทำลายตัว

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก ใหญ่จริงๆ ถึงขั้นที่เรียกว่าจะต้องปฏิวัติประวัติศาสตร์กันทีเดียว เพราะฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องกินลึกลงไปถึงรากฐานทางความคิดทีเดียว เพราะในที่สุดแล้ว การพัฒนาทางวัตถุหรือทางเทคโนโลยีที่ก้าวดำเนินมาทั้งหมดนี้ เกิดขึ้นมาจากตัวนำคือความคิดก่อน

แนวทางการพัฒนาและวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่นี้ สืบเนื่องมาจากค่านิยม แล้วก็สืบสาวลงไปถึงความคิด ที่เป็นเรื่องของ ภูมิปัญญา

ตอนนี้ ฝรั่งจึงกลับไปทบทวนรากฐานทางความคิดในภูมิปัญญาของตนเอง ก่อนที่จะมาพัฒนาแบบนี้ ว่าอะไรกันที่ทำให้เดินเข้าสู่การพัฒนาที่ผิดพลาด

นี่หมายความว่า การที่ได้เอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมา รับใช้วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจในแนวนี้ นั้น จะต้องมีความเชื่อ มีค่านิยม มีแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลัง เป็นรากฐาน ตอนนี้เขากำลังคิดค้นไปจนถึงจุดนี้

เพราะฉะนั้น จึงจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ที่ยังลึกลงไปจนกระทั่งถึงการเปลี่ยนแปลงในจิตใจของมนุษย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นภูมิปัญญา

เพราะฉะนั้น ตอนนี้ฝรั่ง ผู้นำในการเดินทางผิวนั้น จึงบอกว่า โลกนี้จะต้องมีการปฏิวัติครั้งใหม่ และเป็นครั้งใหญ่ที่สุด เป็นการปฏิวัติทีเดียวพร้อมกันทั่วทั้งโลก และในเวลาที่สูงชันฉบับพลันที่สุด

โลกนี้ได้มีการปฏิวัติที่เป็นเรื่องของอารยธรรมมาก่อนแล้ว ๒ ครั้ง แต่เป็นการปฏิวัติในดินหนึ่งแห่งหนึ่งก่อน ไม่พร้อมกัน และต้องใช้เวลา นานกว่าการปฏิวัตินั้นๆ จะเสร็จสิ้นไปทั่ว กล่าวคือ

การปฏิวัติครั้งที่หนึ่ง เรียกว่า Agricultural Revolution คือ การปฏิวัติทางการเกษตร ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อหนึ่งหมื่นปีมาแล้ว โดยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือมนุษย์ได้ตั้งถิ่นฐานแน่นอนแล้ว จึงเกิดอารยธรรมขึ้น

แต่ก่อนนั้นมนุษย์เที่ยววิ่งล่าสัตว์ แล้วก็เก็บอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติมากิน ไม่มีอารยธรรม จนกระทั่งเมื่อประมาณหมื่นปีมาแล้ว มนุษย์รู้จักอยู่กับที่ รู้จักปลูกพืชขึ้นมาเอง และเอาสัตว์มาเลี้ยง มีการทำคอกเก็บรักษาและมีที่เลี้ยงสัตว์

พออยู่กับที่แล้ว ก็สร้างบ้านสร้างเมือง เกิดมีกิจกรรม และกิจการต่างๆ เช่น การค้าขาย การช่างฝีมือ ศิลปวิทยา มีความเจริญขึ้นมา อารยธรรมมนุษย์ก็เกิดขึ้น เป็นการปฏิวัติอารยธรรมครั้งที่ ๑ เรียกว่า Agricultural Revolution

ต่อมา เมื่อมนุษย์เจริญขึ้น มีอารยธรรม มีความเจริญทางกิจการต่างๆ มากมาย ศิลปวัฒนธรรมพัฒนาขึ้นมาในยุคเกษตรกรรม ก็มีปัญหาอีก เพราะมนุษย์มีจำนวนมากขึ้น ประชากรเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว

ในระยะสองล้านปีก่อน ในโลกนี้มีมนุษย์เพียง ๒-๓ ล้านคน ต่อมา พอถึงยุคปฏิวัติเกษตรกรรม ประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น ๒,๐๐๐ ล้านคน

เมื่อประชากรเพิ่มมาก อาหารการกินที่ผลิตด้วยวิธีการเกษตรก็ไม่เพียงพอ และการทำมาหากินของมนุษย์ได้ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในธรรมชาติด้วย ที่ดินทำกินก็น้อยลง มีคุณภาพลดลง มนุษย์จึงหาวิธีการใหม่ที่จะผลิตให้พอบริโภค ที่จะแก้ไขความขาดแคลน

มนุษย์ดิ้นรนกันไป ในที่สุดก็เกิดการปฏิวัติยุคที่สอง เรียกว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรม หรือ Industrial Revolution

การปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นแค่ประมาณ ๒๕๐ ปีนี้เอง (ถือกันว่า ในอังกฤษมีในช่วงประมาณ ค.ศ. ๑๗๕๐ ถึง ๑๘๕๐) และเริ่มขึ้นในเขตยุโรปตะวันตกเท่านั้น แล้วจึงขยายออกจนขณะนี้ ก็ยังไม่ทั่วโลก

การปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ แม้ว่าจะยังไม่ทั่ว ก็ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ในระบบสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะการผลิตที่เพิ่มอย่างมหาศาล และประชากรก็ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นับต่อจากยุคปฏิวัติเกษตรกรรมนั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ จากสองพันล้าน เป็นห้าพันห้าร้อยล้านคน

การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้โลกเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นฐาน และโดยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบที่ใช้ในตะวันตกปัจจุบัน ที่ขึ้นยว่า ผลิตให้มากที่สุด จะเจริญที่สุด และบริโภคได้มากที่สุด ก็คือมีความสุขมากที่สุด

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พร้อมทั้งแนวความคิดตามนัย เศรษฐศาสตร์ตะวันตก แบบที่ว่านี้ได้ครอบงำวิถีการพัฒนาคงของ ตะวันตกตลอดมา และเมื่อตะวันตกขยายอิทธิพลมาสู่ตะวันออก เราก็ตตามวิถีการพัฒนาระบบนั้นไปด้วย

วิถีการพัฒนาระบบตะวันตกนั้น จึงได้เป็นวิถีการพัฒนาคงของโลกในปัจจุบัน ที่บอกว่าได้นำมาสู่ปัญหาดังที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อรู้ว่าทางตัน แม้จะหันไปหาทางใหม่ แต่ก็สูญเสียความหวัง ความมั่นใจก็หมดไป

การปฏิวัติครั้งที่สอง ที่เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ได้ผ่านไปแล้ว แม้ว่าหลายประเทศจะยังไม่ทันได้เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม และยังคงพยายามอยู่ แต่ตอนนี้เขาบอกว่า จะต้องมีการพลิกประวัติศาสตร์ใหม่ หนังสือตำราของตะวันตกที่ทันสมัยกำลังร่ำร้องกันถึงการปฏิวัติครั้งที่ ๓

การปฏิวัติครั้งที่ ๓ นี้ หนังสือบางเล่มเรียกว่า Sustainability Revolution อาจจะแปลว่าการปฏิวัติเพื่อความคงอยู่ยั่งยืน

แต่หลายคนไม่เอาคำนี้ ก็ใช้คำใหม่ใ้่ง่ายและตรงเข้าไปอีก เรียกว่า Environmental Revolution คือการปฏิวัติในด้านสิ่งแวดล้อม นี่เป็นการปฏิวัติครั้งที่ ๓ ที่ร่ำร้องกัน

ที่เรียกว่าเป็นการปฏิวัติ เพราะจะต้องพลิกประวัติศาสตร์ จะต้องพลิกกระบวนการพัฒนา จะต้องพลิกแนวความคิด และจะต้องแสวงหาภูมิปัญญาใหม่ หนังสือบางเล่มบอกว่า นี่คือการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของอารยธรรม

ตอนนี้ อเมริกามีประธานาธิบดีคนใหม่ซึ่งเพิ่งปฏิญาณตัวเข้ารับตำแหน่งเมื่อวานขึ้นนี้ คือวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๓๖ ได้แก่ ประธานาธิบดี บิล คลินตัน ซึ่งมีรองประธานาธิบดีชื่อ นายแอล กอร์

ให้สังเกตว่า Al Gore นี้เป็น environmentalist คือเป็นนักอนุรักษ์ธรรมชาติ เขาเอาจริงเอาจังกับเรื่องนี้มานานแล้ว ถึงกับแต่งหนังสือออกมาเล่มหนึ่งชื่อเรื่อง *Earth in the Balance* อาจเรียกว่าได้ว่าเป็นนักต่อสู้เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เมื่อไม่นานมานี้ ตอนที่ยังเป็นว่าที่รองประธานาธิบดี ก็ได้นำคณะผู้แทนของอเมริกันไปประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แกสนใจเรื่องนี้มาก

ในหนังสือเล่มที่ว่านั้น ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของอารยธรรม ซึ่งหมายถึงอารยธรรมตะวันตก ว่าอารยธรรมตะวันตกจะต้องมีการพลิกผันเปลี่ยนแปลงครั้งมหิฬาร และจะต้องลงลึกถึงสาระทางจิตใจ มนุษย์จะต้องปฏิวัติตัวเอง ไม่ใช่เฉพาะภายนอก แต่ต้องเปลี่ยนแปลงถึงรากฐานทางด้านจิตใจทีเดียว และมีหนังสืออื่นๆ ที่พูดถึงเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มาก

ไหนๆ ก็ได้พูดถึงการเข้ารับตำแหน่งของประธานาธิบดี คลินตันแล้ว ขอแทรกเรื่องนี้เข้ามาหน่อย

เมื่อวานขึ้นที่ บิล คลินตัน ปฏิญาณตนเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีนั้น คนเป็นอันมากมัวชื่นชมกับพิธีการที่ยิ่งใหญ่ มหิฬาร ตื่นเต้น

แต่สิ่งสำคัญที่สุด คือคำปราศรัยของท่าน เราจะต้องมองดูว่า เขาคิดอย่างไร และเขาจะทำอะไร ขอให้สังเกตในคำปราศรัยของท่าน

คำปราศรัยตอนหนึ่งของท่านคลินตัน บอกด้วยความภูมิใจว่า American idea คือแนวความคิดของอเมริกัน ได้รับการยอมรับปฏิบัติตามไปทั่วโลก

นี่เป็นความภูมิใจของคนอเมริกัน ซึ่งก็เป็นความจริง แนวความคิดที่คนอเมริกันภูมิใจ ที่คนอื่นพากันทำตามนี้ คืออะไร

ที่จริง อันนี้เขาพูดกันมาก่อนแล้ว ก่อนที่ท่านคลินตันจะปราศรัย เพราะฉะนั้น เมื่อท่านคลินตันพูด ก็ไม่ต้องบอกว่าอะไร

อันนั้นก็คือ ความคิดในเรื่อง democracy และ free market economy คือ ประชาธิปไตย และเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี หรือ ทรัพย์สินนิยมนั่นเอง

หนึ่ง ก็ความคิดประชาธิปไตย สอง ก็ความคิดตลาดเสรีตามระบบทุนนิยม นี่เป็นสิ่งที่คนอเมริกันภูมิใจมากในขณะนี้ เขียนภูมิใจอวดกันไว้ในหนังสือต่างๆ

ขณะที่โลกคอมมิวนิสต์แตกกระจาย และอาณาจักรโซเวียตล่มสลาย ยุโรปตะวันออกเปลี่ยนพลิกจากระบบคอมมิวนิสต์มาหาระบบตลาดเสรี ที่ไหนๆ ก็ยอมรับหมดว่า โลกคอมมิวนิสต์ไปไม่รอด เพราะฉะนั้น ตอนนี้ก็มาสมาทานทรัพย์สินนิยม และประชาธิปไตยไปตามๆ กัน

นี่คือความภูมิใจของคนอเมริกัน ก็ควรที่จะภูมิใจ เพราะเขาเป็นผู้นำซึ่งเป็นที่ยอมรับว่า มีสิ่งที่ดีให้แก่ผู้อื่น

แต่เบื้องหลังความภูมิใจนี้ คืออะไร เบื้องหลังความภูมิใจนี้ ก็คือปมในใจ

ที่ท่านบิล คลินตันพูดอย่างนี้ ไม่ใช่มีแต่ความภูมิใจอย่างเดียว แต่มองให้ลึกลงไป ก็จะมองเห็นว่า ท่านพูดอย่างนี้ขึ้นมาในท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางจิตใจของคนอเมริกัน ที่กำลังขาดความมั่นใจ

คนอเมริกันในระยะ ๑๐ ปีมานี้ ได้สูญเสียความมั่นใจลงโดยลำดับ มีความไม่มั่นคงทางจิตใจมาก ทั้งในด้านความหวัง และความเชื่อถือ

ฉะนั้น คำของท่านคลินตันในฐานะผู้นำ จึงเป็นการพูดขึ้นในสภาพภูมิหลังอย่างนี้ เพื่อปลอบใจ และปลุกใจคนอเมริกัน เมื่อปัญหามีอยู่ และผู้คนหวั่นใจกันอยู่ แต่บ้านเมืองยังมีอะไรที่ภูมิใจได้ ในฐานะของผู้นำ เขาก็หยิบเอาจุดนั้นขึ้นมาพูด

ถ้อยคำส่วนอื่นๆ ของ บิล คลินตัน นั้น ส่อแสดงปมความรู้สึกลี้ๆ ถ้าวางไปอ่านดู จะเห็นว่า เขามีปมอะไรในใจอยู่บ้าง แต่เขาเป็นว่า เขามีความภูมิใจอันนี้อยู่ และความภูมิใจนี้เขาพูดขึ้นมาจากภูมิหลังที่มีปมในใจ คือการขาดความมั่นใจในตนเอง

เมื่อผู้เดินนำหน้าเกิดอาการหวั่นไหว คนมีปัญญาต้องนำทางออกใหม่

ขณะนี้สังคมอเมริกันก็อย่างที่ว่ามีก็ว่า ขาดความมั่นใจในตัวเองมาก แม้แต่ความภูมิใจใน democracy และ free market economy ก็ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคง เราอย่าหลงไปตาม

ประชาธิปไตยอเมริกันกำลังมีสิ่งทำลายมาก ขณะนี้อเมริกันกำลังประสบปัญหาหนักๆ มากมาย

แม้แต่ประชาธิปไตยที่ภูมิใจมากนี้ ก็มีปัญหาว่าจะไปรอดด้วยดีหรือเปล่า ปัญหาการแบ่งแยกสีผิว และแบ่งแยกเชื้อชาติ เป็นต้น ยิ่งเด่นยิ่งแรง และคุกคามประชาธิปไตย

ส่วน free market economy หรือเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี ในลัทธิทุนนิยม ก็ตั้งอยู่บนฐานของลัทธิเศรษฐศาสตร์แบบที่ก่อให้เกิดปัญหาการทำลายธรรมชาติ เพราะฉะนั้น ในระยะยาวก็ จะไปไม่รอด ถึงแม้ว่าตอนนี้จะชนะโลกคอมมิวนิสต์ แต่ที่จริงก็อยู่ในระบบความคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบเดียวกัน

เศรษฐศาสตร์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กับเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม นั้น คนทั่วไปมองว่าตรงกันข้าม นี้ถือว่าเป็นคนละพวก แต่พอ ลงไปถึงรากฐานแล้ว ก็มาจากแนวความคิดพื้นฐานอันเดียวกัน แต่มาแยกกันออกเป็นทุนนิยม กับสังคมนิยม เราจะต้องจับไปให้ ถึงจุดนี้ให้ได้

ตอนนี้ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ความมั่นใจในภูมิปัญญา ที่เขาบอกว่า American idea ได้รับการยอมรับทั่วไปในโลกนั้น พุดง่าย ๆ ก็คือภูมิปัญญาอเมริกัน

เขาต้องการพูดว่า ภูมิปัญญาอเมริกันได้รับการยอมรับนับถือ นานาชาตินานาชาติประเทศพากันปฏิบัติตาม โดยเลียนแบบหรือเอาอย่างกันทั่วไป แต่ขณะนี้คนอเมริกันเองก็ไม่มี ความมั่นใจในภูมิปัญญานี้

American idea เกี่ยวกับ democracy หรือประชาธิปไตย และ free market economy หรือเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีของระบบทุนนิยม นั้น บัดนี้ไม่มีรากฐานที่มั่นคงเสียแล้ว เพราะปัญหา

ที่ใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติทั้งหมดขณะนี้ คือปัญหาธรรมชาติแวดล้อมเสีย ที่จะทำให้โลกนี้อยู่ไม่ได้ ที่จะพาอารยธรรมมนุษย์ไปสู่ความพินาศ ซึ่งเขากำลังมองหาทางออกกันอยู่ และกำลังก้าวเข้ามาถึงขั้นของการพิจารณาทบทวนถึงผลร้ายของความคิดพื้นฐานที่เป็นสาระของภูมิปัญญาอเมริกันที่ว่านี้

ขณะนี้ การแก้ปัญหาการพัฒนาของโลกทั้งหมด ไม่ใช่ของอเมริกาประเทศเดียว ได้โน้มเข้ามาสู่วิถีที่ชาวพุทธจะต้องสังเกตเป็นพิเศษ เพราะพวกนี้หันมามองดูแนวความคิดแบบพุทธด้วย

ในหนังสือที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาการพัฒนาของโลกและอารยธรรมของโลกในปัจจุบัน ที่วิเคราะห์ปัญหาสืบลึกลงไปถึงรากฐานของความคิดและภูมิปัญญา บ้างก็หันมาสนใจในแนวความคิดของพระพุทธศาสนา

ต้องหยั่งรู้สาเหตุของปัญหา จึงจะมองเห็นทางแก้ไข

ขอเล่าสักหน่อยว่าเรื่องนี้เป็นมาอย่างไร เขาสืบลงไปว่า การพัฒนาที่ผิดพลาดของตะวันตกทั้งหมดนั้น ในที่สุดแล้วก็เกิดจากแนวความคิดที่ผิดพลาด เริ่มแต่ท่าที่ต่อธรรมชาติ

ชาวตะวันตกนั้นมีรากฐานทางความคิดที่มองธรรมชาติต่างหากจากมนุษย์ โดยมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และมองธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีไว้สำหรับเอามารับใช้สนองความต้องการของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้ที่จะครอบครองธรรมชาติ และจัดการกับธรรมชาติตามพอใจ เพื่อสนองจุดหมายของตน

เวลานี้ หนังสือของอเมริกันก็ตาม ของฝรั่งอื่นก็ตาม ที่วิเคราะห์เรื่องนี้ที่กำลังหาทางเปลี่ยนแปลงลงมาถึงขั้นรากฐานทางความคิด ต่างก็ยอมรับมตินี้ ฉะนั้นในการแก้ปัญหาจึงมีการย้ำอยู่บ่อยๆ ว่า ต่อไปนี้มนุษย์จะต้องมองตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

ขอให้สังเกตดูเถิด ที่เป็นอย่างนี้เพราะอะไร ก็เพราะพวกฝรั่งมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติมาโดยตลอด

หนังสือบางเล่มบอกชัดเจนว่า อารยธรรมของเรา คือตะวันตกนั้น สอนให้มนุษย์มองตัวเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ ความคิดของตะวันตกทุกอย่างสอดคล้องกันในแง่ที่สืบทอดขยายออกมาจากรากฐานความคิดอันนี้เหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ หรือศาสนา หรือปรัชญา ตลอดจนเศรษฐศาสตร์ก็มองอย่างนี้

ดังนั้น แม้จะมองในแง่การเมืองและระบบเศรษฐกิจของโลก ไม่ว่าจะเป็นค่ายทุนนิยม หรือค่ายสังคมนิยม ก็มองแบบนี้หมด คือมองด้วยแนวความคิดพื้นฐานเดียวกันว่า มนุษย์เป็นต่างหากจากธรรมชาติ มนุษย์จะเป็นผู้ครอบครองธรรมชาติ มนุษย์จะเป็นผู้จัดการกับธรรมชาติเพื่อเอามาสนองความต้องการของตน ซึ่งได้กลายมาเป็นต้นตอของปัญหาที่ร้ายแรงที่สุดของโลกในปัจจุบัน

ฉะนั้น แนวความคิดนี้จะต้องเปลี่ยน เพราะแนวความคิดนี้เป็นรากฐานของการพัฒนาของตะวันตกทั้งหมด ที่ได้ดำเนินมาเป็นพันๆ ปี แล้วยังเพิ่งมารู้ว่าผิดพลาด เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน

Al Gore เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ได้เขียนยอมรับไว้ อาตมาจะอ่านให้ฟัง ในหนังสือ *Earth in the Balance* Al Gore ที่เป็นรองประธานาธิบดีอเมริกาในปัจจุบัน ได้วิเคราะห์ แล้วลงมติว่า

It is certainly true that our civilization is built on the premise that we can use nature for our own ends without regard to the impact we have on it.

ขอแปลว่า: เป็นความจริงอย่างแน่นอนว่า อารยธรรมของเรา (คืออารยธรรมตะวันตก) สร้างขึ้นบนฐานความเชื่อที่ว่า เราสามารถใช้ธรรมชาติ เพื่อสนองวัตถุประสงค์ของเรา โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อธรรมชาตินั้น

อันนี้เป็นคำของ Al Gore ซึ่งได้ยอมรับว่า การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างผิดพลาดนั้น เป็นความจริงที่ได้มีมาในอารยธรรมตะวันตก อย่างแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย

เมื่อจับจุดปัญหาได้แน่ ก็สืบสาวเพื่อแก้ ให้ตรงกับเหตุปัจจัย

หนังสือบางเล่มสืบลึกลงไปจนถึง Socrates, Plato, Aristotle รวมความก็คือว่า ตอนนี้ ฝรั่งเศสที่เคยภาคภูมิใจกับบรรพบุรุษผู้สร้างรากฐานอารยธรรมตะวันตกนั้น ได้เปลี่ยนท่าที เปลี่ยนใจ เปลี่ยนความเห็นใหม่แล้ว

ตอนนี้ Plato, Aristotle กำลังถูกตี หรือกำลังไม่เป็นที่สบายใจของพวกนักคิดสมัยใหม่ของตะวันตก ในแง่หนึ่ง บางที่เหมือนว่าจะเป็นผู้ร้ายไปแล้ว เพราะกลายเป็นผู้ทำให้การพัฒนาของตะวันตกนี้นำมนุษย์ไปสู่ความหายนะ

ขอยกตัวอย่าง เช่น Mr. Clive Ponting เขียนหนังสือวิชาการเล่มหนึ่งชื่อว่า *A Green History of the World* บทหนึ่งก็สืบประวัติความคิดของตะวันตกว่า เป็นฐานความคิดที่นำมาสู่ความผิดพลาดในการพัฒนาปัจจุบันอย่างไร เริ่มตั้งแต่ Socrates

เขากล่าวถึงความคิดของ Socrates ที่ได้บอกไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายถูกสร้างขึ้นมา และเลี้ยงดู เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ แล้วก็ยกหลักฐานคำกล่าวของปราชญ์และศาสนาของฝรั่งในอดีตมาอ้างมากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความคิดของตะวันตกนั้น สอดคล้องกันหมด ที่ให้มองธรรมชาติเป็นเครื่องมือรับใช้สนองความต้องการของมนุษย์

Aristotle ในหนังสือชื่อ *Politics* ก็ได้บอกไว้ว่า ธรรมชาติสร้างสัตว์ทั้งหลายมาเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน

จนมาถึง Christian Bible คือคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ ซึ่งมีคัมภีร์ Genesis ที่รับมาจากยิว ก็บอกว่า พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างสัตว์เดรัจฉาน พืชพรรณธัญญาหาร และทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นโลกนี้ เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ เพื่อเป็นอาหารแก่มนุษย์ ให้มนุษย์มี dominion คือมีอำนาจครอบครอง

จนกระทั่งมาถึง Descartes ซึ่งเป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้นำของ modern science คือวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ก็ได้พูดถึงจุดมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์ว่า วิทยาศาสตร์นั้นมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้มนุษย์นี้ สามารถเอาความรู้ที่เพิ่มขึ้นนั้น มาใช้เพื่อทำตนเองให้เป็นเจ้าเป็นนาย เป็นเจ้าของธรรมชาติ

ต่อมาอีก Francis Bacon นักปราชญ์ใหญ่และรัฐบุรุษสำคัญของอังกฤษ ก็บอกทำนองเดียวกันว่า เมื่อเรารู้จักธรรมชาติแล้ว ธรรมชาตินั้นจะได้ออกครอบครอง เราจะได้เป็นเจ้าของจัดการเอาธรรมชาติมาใช้สนองความต้องการเป็นบริการแก่มนุษย์

ส่วน Immanuel Kant นักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ได้ไปไกลถึงขนาดที่สอนว่า มนุษย์นั้นสามารถจัดการกับธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีความรับผิดชอบในทางจริยธรรมเลย

ใกล้เข้ามาอีก Sigmund Freud ซึ่งหลายท่านจะต้องเคยได้ยินชื่อ เพราะเป็น psychoanalyst คือนักจิตวิเคราะห์ที่ยิ่งใหญ่ ท่านผู้นี้บอกว่า อุดมคติของมนุษย์ก็คือ การที่จะเข้ารกใจมตีธรรมชาติ บังคับธรรมชาติให้เชื่อฟังเจตจำนงของมนุษย์ภายใต้การนำทางของวิทยาศาสตร์

ในวงการคอมมิวนิสต์ฝ่ายโลกสังคมนิยม ก็แบบเดียวกัน นักประวัติศาสตร์โซเวียตคนหนึ่งชื่อว่า M.N. Pokrovskiy ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ *Brief History of Russia* บอกว่า เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีบรรลุถึงความสมบูรณ์พร้อมแล้ว ธรรมชาติจะกลายเป็นเหมือนกับขี้ผึ้งอันอ่อนเหลวอยู่ในมือของมนุษย์ ที่เขาสามารถจะปั้นมันให้เป็นรูปอย่างใดก็ได้ตามปรารถนา

นี่คือแนวคิดตะวันตก ที่ฝรั่งสมัยปัจจุบันสืบค้นเอามาให้ช่วยกันดูมากมาย ในที่นี้ได้ยกมาให้เห็นเพียงเป็นตัวอย่าง ซึ่งเขาสรุปว่า โลกตะวันตกทั้งหมดคิดแบบเดียวกัน มีฐานความคิดอย่างเดียวกัน มีภูมิปัญญาอย่างเดียวกัน

ถึงแม้จะไปแยกกันเป็นแบบสังคมนิยม และเป็นทุนนิยม ก็ไม่ไปไหนเลย แนวความคิดพื้นฐานก็ยังคงเป็นอย่างเดียวกันทั้งสิ้น

ถึงตอนนี้อยู่ จุดยุติไม่ใช่อยู่แค่การแข่งขันระหว่างทุนนิยมกับสังคมนิยมเท่านั้น

แม้ว่าสังคมนิยมคอมมิวนิสต์จะล้มลงไป แต่ทุนนิยมแล้ว แต่ทุนนิยมเองก็ไปไม่รอด เพราะทุนนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดอันเดียวกันนั่นเอง จึงจะต้องเปลี่ยนแนวความคิดพื้นฐานของตนเสีย

อารยธรรมถึงจุดหักเห โลกหันหาทางเลือกใหม่

เป็นอันว่า ตอนนี้อยู่ ฝรั่งยอมรับว่าแนวความคิดของตะวันตกตลอดประวัติศาสตร์ของอารยธรรมนับพันปี ได้สอนอย่างเดียวกันหมด มีเพียงกันอยู่ชนิดกึ่งในตอนที่ว่าด้วยรายละเอียด ซึ่งบางอย่างก็ไม่เหมือนกันบ้าง

อย่าง Mr. Clive Ponting นี้ตีศาสนาคริสต์หนักเลย เขาบอกว่า เป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์มองธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องรับใช้ มนุษย์ มนุษย์จะต้องครอบครอง ครอบงำ จัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ เอาธรรมชาติมารับใช้สนองความต้องการของมนุษย์

Al Gore คำนตรงนี้ว่า ศาสนาคริสต์ไม่ได้สอนถึงขนาดนั้น ศาสนาคริสต์สอนแต่เพียงว่า พระเจ้าสร้างธรรมชาติ คือสัตว์และพืช สร้างชีวิตทั้งหลายขึ้นมา ให้อยู่ในความดูแลของมนุษย์ โดยเป็นสมบัติของพระเจ้าเป็นเจ้าของ ให้มนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อจะได้ดูแลสมบัติของพระเจ้าเป็นเจ้าไว้ เรียกว่าให้มนุษย์ทำหน้าที่ของสจ๊วต Al Gore เถียง Clive Ponting เป็นต้นอย่างนี้

ตอนนี้ ในรายละเอียด ฝรั่งมีความเห็นแตกต่างกันบ้าง แต่ในความคิดรวบยอด หรือในความคิดโดยสรุปแล้ว เหมือนกัน

Al Gore เลียงว่า ไม่อยากให้ศาสนาคริสต์ต้องรับผิดชอบเรื่องนี้ เขายอมรับว่าศาสนาคริสต์สอนว่า พระเจ้าสร้างธรรมชาติให้อยู่ในอำนาจครอบงำของมนุษย์ แต่เขาตีความว่ามนุษย์จะต้องดูแลรับผิดชอบธรรมชาติ ในฐานะเป็นสมบัติของพระเจ้า ไม่ใช่จะทำตามชอบใจตนเอง มนุษย์มีหน้าที่ดูแลธรรมชาติแทนพระองค์เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม Al Gore ก็ยอมรับว่า พวกนักบวชคริสต์ หรือสถาบันศาสนาคริสต์ ไม่เข้าใจความคิดเดิมของคัมภีร์ จึงไปสมათานแนวความคิดของกรีก แล้วแนวความคิดของกรีกก็เข้ามาครอบงำคำสอนของคริสต์ศาสนาตลอดมา

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเจตนารมณ์เดิมของคริสต์ศาสนาจะสอนว่าอย่างไรก็ตาม แต่คำสอนที่มีผลในทางปฏิบัติก็ออกมาเป็นแบบเดียวกัน ตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา คือสอนให้มนุษย์มองธรรมชาติในแง่ที่ตนจะเข้าไปจัดการเอามารับใช้สนองความต้องการของตน และ Al Gore ก็ติเตียนพวกนักเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในปัจจุบัน ที่ยังคงสอนให้คนมองธรรมชาติตามแบบปรัชญากรีก

แล้ว Al Gore ก็ตี Plato บอกว่า ความคิดและคำสอนของศาสนาคริสต์ที่ให้จัดการกับธรรมชาตินั้น ได้รับอิทธิพลมาจาก Plato อันนี้เป็นรายละเอียดที่เราไม่จำเป็นต้องพูดมาก

เขาเป็นว่า ขณะนี้ฝรั่งกำลังเดินมาถึงจุดแห่งความสำนึกนี้แล้ว

ดังที่ได้ยกตัวอย่าง Clive Ponting ที่ได้นำหลักฐานมาแสดงให้เห็นว่า แนวความคิดของศาสนา ปรัชญา และศาสตร์ทั้งหลายในตะวันตกทั้งหมด ได้มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และเป็นเจ้าเป็นนายที่จะเข้าไปจัดการกับธรรมชาติ

แล้วเขาก็บอกต่อไปว่า แนวคิดของตะวันตกนี้แตกต่างตรงข้ามกับศาสนาตะวันออกทั้งหลาย ซึ่งไม่ได้มองมนุษย์แยกจากธรรมชาติ แต่มองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

อันนี้เป็นเรื่องของเราเอง ที่จะต้องวิเคราะห์ดู ฝรั่งเขามองได้เท่าที่เขาเห็น เราเป็นเจ้าของของเรื่องเอง จะต้องมาพิจารณาว่าตัวเรามีรากฐานความคิดอย่างไร

ใจความก็คือว่า เวลานี้ ฝรั่งปัจจุบันเกิดความผิดหวัง ไม่พอใจกับความคิดหรือภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานแห่งอารยธรรมของตน และหันมาสนใจความคิดตะวันออกในพระพุทธศาสนาเป็นต้น ที่มีความเป็นมิตรกับธรรมชาติ เราก็คควรรู้เท่าทันความเคลื่อนไหวนี้ด้วย

พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบของความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ตามกระบวนการของธรรมชาติ พูดง่ายๆ ว่า เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การกระทำและความเป็นไปของมนุษย์ทั้งทางกายและในจิตใจทั้งหมด อยู่ในระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ฉะนั้น ทุกอย่างในโลกจึงอยู่ในระบบเดียวกันทั้งนั้น

การเคลื่อนไหวทุกอย่างที่เกิดขึ้นมา เป็นกรรม เป็นการกระทำแล้ว ย่อมมีผลกระทบส่งต่อๆ กันไป

อันนี้เป็นแนวความคิดที่ฝรั่งกำลังสนใจกันมาก

ฉะนั้น เมื่อชาวพุทธมองกว้างออกมาถึงความเป็นไปในโลกจริงๆ แล้ว ก็จะเป็นสิ่งให้แกโลกทัศน์ที่พร้อมทั้งรู้ด้วยว่า ฝรั่งเป็นอะไร เป็นอย่างไร ต้องมองฝรั่งให้ทั่วตลอด อย่าไปมองแค่ภาพตื่นเต้นทางโทรทัศน์เท่านั้น

ผู้เคยเดินนำ ไม่แน่ว่าจะคลำหาทางไหว ผู้ใดเห็นทาง ผู้นั้นควรลุกขึ้นเดินนำไป

อนึ่ง ขณะนี้ เมื่อฝรั่งมองเห็นตระหนักรู้ว่าโลกถูกภัยอันตรายคุกคาม จะไปไม่รอด ดังที่ว่าแล้ว เขาเกิดความคิดใหม่ว่า การพัฒนาแบบที่ทำกันมานี้จะต้องพลิก จะต้องปฏิวัติกันใหม่ อารยธรรมของโลกจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ และต้องเปลี่ยนแปลงถึงขั้นรากฐานทางความคิดหรือทางภูมิปัญญา โดยจะต้องแสวงหาแนวทางปรัชญาที่ใหม่

ในขณะที่เขากำลังคิดเรื่องนี้กันอยู่ เขาได้รู้สึกตระหนักขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง คือ มองเห็นความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรม นั้น มีความสำคัญทั้งในทางจิตใจ ในทางสังคม และทางธรรมชาติแวดล้อม แต่ในโลกตะวันตก และสังคมที่คิดอย่างตะวันตก มักจะมองความหมายของจริยธรรมเพียงในแง่สังคมเท่านั้น ครั้นมาถึงตอนนี้ เขาได้หันมาเน้นในการที่จะเอาจริยธรรมมาใช้ในแง่ของการรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมด้วย

ที่นี้ พอฝรั่งจะยกเอาจริยธรรมขึ้นมาให้ความสำคัญ ฝรั่งก็ประสบปัญหา

แต่ก่อนจะพูดถึงปัญหา ขอพูดแทรกนิดหนึ่งว่า ขณะนี้ฝรั่งให้ความสำคัญแก่จริยธรรมมาก จนกระทั่งมีวิชาใหม่ๆ เช่น Business Ethics คือจริยธรรมธุรกิจ ซึ่งกลายเป็นวิชาที่สอนในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง รวมทั้งมหาวิทยาลัยชั้นนำอย่างฮาร์วาร์ด พร้อมทั้งมีตำรา Business Ethics เกิดขึ้น และพร้อมกันนั้น วิชาจริยธรรมอื่นที่มีอยู่ก่อน เช่น Medical Ethics คือจริยธรรมทางการแพทย์ หรือจรรยาแพทย์ ก็ได้รับความเอาใจใส่มากขึ้นด้วย

เดี๋ยวนี้ องค์กรและบริษัทใหญ่ๆ พวกกันว่าจ้างพวกนักปรัชญา ที่ชำนาญจริยศาสตร์เข้าไปทำงาน เพื่อเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับเรื่อง จริยธรรม นักจริยธรรมกลายเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ

ในหนังสือ *Megatrends 2000* บอกว่า พวกนักศีลธรรม ที่ สมัยก่อนตกงาน ไม่มีงานทำ เดี่ยวนี้กลับเป็นที่ต้องการ เป็นที่ขังอง กอน นี่เป็นความเคลื่อนไหวในโลกที่พัฒนา

อย่างไรก็ตาม พอมีความสนใจในเรื่องจริยธรรม หรือ ethics ขึ้นมา ฝรั่งก็เกิดปัญหาติดขัด เพราะอะไร เพราะจริยธรรมของ ตะวันตกได้ถูกตีตกไปนานแล้ว พร้อมกับที่วิทยาศาสตร์เจริญ ขึ้นมา อันนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิหลังของจริยธรรมตะวันตกเอง

จริยธรรมตะวันตกนั้น เกิดจากคำสอนของศาสนาที่ถือว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้าง ผู้ดูแลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะฉะนั้น จริยธรรมตะวันตกจึงเป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา

จริยธรรมเทวบัญชา คือจริยธรรมที่เป็นไปตามคำสั่งของพระเจ้า เป็นเจ้าหรือเทพเจ้าว่า ให้มนุษย์ทำและไม่ทำอย่างนั้นๆ มนุษย์ต้อง เชื่อคำสั่งนั้นเพราะถ้าเชื่อและปฏิบัติตาม ก็จะได้รับความปลอดภัย ประทานรางวัล แต่ถ้าฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ก็จะถูกลงโทษ

ทีนี้ พอวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นมา วิทยาศาสตร์ก็ตีว่า ความ เชื่อทางศาสนานั้นมลาย มีที่ไหน พระเจ้าสั่ง พระเจ้าสร้าง เป็น เรื่องเหลวไหล ไม่มีเหตุผล ทำให้ชาวตะวันตกเลื่อมจากความ เชื่อถือในจริยธรรมแบบเทวบัญชา

แต่พอตีจริยธรรมเทวบัญชาตกไปแล้ว วิทยาศาสตร์ก็ไม่ได้ ให้หลักอะไรมาแทน เพียงแต่ทำให้คนตะวันตกหันไปมองใหม่ว่า

จริยธรรมนี้เป็นเรื่องที่มีมนุษย์คิดกันขึ้นเอง เพื่อหาทางที่จะอยู่กันด้วยดี เป็นเรื่องสมมติเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ตามทัศนะเชิงวิทยาศาสตร์ (แบบปฏิกริยา) สิ่งที่เราเรียกว่าความดีและความชั่วในแต่ละสังคม จึงไม่เหมือนกัน ในสังคมนี้อาจบอกว่าเป็นดี แต่อีกสังคมหนึ่งบอกว่าเป็นไม่ดี ในสังคมนี้อาจบอกว่าเป็นไม่ดี แต่อีกสังคมหนึ่งบอกว่าเป็นดี มันก็ขัดแย้งกัน เพราะฉะนั้น จริยธรรมจึงไม่มีจริง ไม่เป็นสัจธรรม เป็นเรื่องที่มีมนุษย์กำหนดกันขึ้นเอง

เมื่อวิทยาศาสตร์ที่จริยธรรมตกไปแล้ว และไม่สนใจ ไม่ได้ให้หลักอะไรในเรื่องนี้ ฝรั่งเศสก็ว่าง จริยธรรมก็เลือนลอย คนทั่วไปไม่สนใจ ไม่ให้ความสำคัญแก่จริยธรรม

ครั้นมาถึงบัดนี้ เมื่อจริยธรรมกลับมีความสำคัญขึ้นมาอีก เพราะความจำเป็นที่ถูกภัยคุกคาม ฝรั่งเศสก็ไม่ว่าจะยึดจริยธรรมที่ไหน

พวกหนึ่งก็หันกลับไปหาจริยธรรมของศาสนาเทวบัญชานั้นแหละ แต่ก็เจอปัญหาหนักถึงสองประการ คือ นอกจากจริยธรรมเทวบัญชานั้นจะถูกวิทยาศาสตร์ตีตกไปแล้ว ก็มีปัญหาในวงการศาสนาเอง ที่ไม่มีเอกภาพ มีความขัดแย้งกันมาก

นั่นเพราะว่า ศาสนาของฝรั่งเศส แม้จะเป็นศาสนาเดียวกัน แต่ก็แตกแยกกันเป็นร้อยๆ นิกาย แต่ละนิกายก็สอนไม่เหมือนกัน จะเอาของนิกายไหนก็ลงตัวไม่ได้ จึงเกิดการถกเถียงขัดแย้งกันอยู่

อีกพวกหนึ่งก็หันไปเอาจริยธรรมแบบของนักปรัชญา หรือ นักคิดทางการศึกษา เอา Kohlberg บ้าง เอา Simon บ้าง มาอ้าง ซึ่งที่จริง จริยธรรมพวกนี้ ก็คือการหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาที่ว่าไม่มีจริยธรรมที่จะเอามาใช้

ในแง่นี้ก็ไม่น่านิยามที่เข้าใจใฝ่แสวงปัญญา แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่จะนำ
ภูมิใจ

ตกลงว่า ในเรื่องจริยธรรมนี้ ปัจจุบัน เมื่อเกิดความต้องการ
จริยธรรมอย่างสูง และจำเป็นจะต้องส่งเสริมจริยธรรม ฝรั่งเศสก็เกิดมี
ปัญหาขึ้นสองชั้น ปัญหาที่หนึ่งคือ ทำอย่างไรจะให้คนมีจริยธรรม
และปัญหาที่สองคือ จะเอาจริยธรรมที่ไหนมาใช้

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ต้องแก้ปัญหายจริยธรรม แต่ไม่มี
จริยธรรมที่จะเอามาใช้แก้ปัญหาย จริยธรรมที่เอามาพิจารณาก็
หลากหลาย ลงตัวกันไม่ได้

ที่ว่ามานี้ ก็เป็นข้อเสียเปรียบของฝรั่งที่ว่า พอจะแก้ปัญหาย
ขึ้นมา ก็เกิดความเคืองเคืองขึ้น เริ่มตั้งแต่ปัญหาว่าจะเอาจริย-
ธรรมที่ไหนมาใช้ ตอนนี้ก็ยังคงเถียงกันอยู่ เป็นปัญหามากในเรื่องนี้

เพราะฉะนั้น เราจึงต้องรู้เท่าทันสภาพความเป็นไปในโลก

สำหรับสังคมไทยเวลานี้ นับว่าโชคดีทั้งสองประการ คือ ทั้งใน
แง่ที่เรามีเอกภาพในเรื่องของคำสอนในทางพระศาสนา และในแง่
ของหลักการที่ว่า จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็น
จริยธรรมตามธรรมชาติ เป็นจริยธรรมแห่งสัจธรรมที่วิทยาศาสตร์
ไม่สามารถจะมาโค่นล้มได้ เพราะจริยธรรมนี้เป็นเรื่องของความ
เป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในธรรมชาติ

กฎแห่งจริยธรรมนั้น เป็นกฎธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมดา
ของมัน ไม่มีใครสั่ง ไม่มีใครสร้าง พระพุทธศาสนาสอนให้รู้ความจริง
อย่างนั้น เพราะฉะนั้น เราจึงไม่มีความวิตกหรือหวั่นไหวในเรื่องนี้

นี่คือสภาพที่โยงมาจากความเป็นไปในตะวันตกปัจจุบัน ที่
ตะวันตกกำลังขาดความมั่นใจ ที่เราจะต้องรู้เท่าทัน

แต่มองย้อนกลับอีกที ตะวันตกเห็นปัญหาและความขาด
พร่องของตน เขายอมรับและหาหลักทางปัญญาเพื่อจะแก้ปัญหา

ระหว่างนั้น ในทางปฏิบัติ หลายประเทศที่พัฒนาแล้ว มี
สังคมที่ประชาชนมีวินัยและเคารพกฎหมายหลักเกณฑ์กติกา ซึ่ง
ได้ฝึกปฏิบัติกันมาเป็นประเพณี อะไรที่ชัดว่าต้องทำ เขาจึงทำได้

วินัย แสดงถึงการบังคับควบคุมปกครองตนเองได้ เป็นฐานให้
จริยธรรมตั้งอยู่ได้ และให้ประชาธิปไตยเป็นจริง เช่น เมื่อรู้ว่า ในการ
แก้ปัญหาล้างแวลดล้อม การจัดการขยะเป็นองค์สำคัญอย่างหนึ่ง เขาก็ตรา
กฎหมายออกมา และมีการปฏิบัติได้จริงจัง จึงช่วยผ่อนเบาปัญหาไปได้บ้าง

หันมาดูสังคมไทย ที่ว่ามีหลักจริยธรรมที่ดีเป็นความจริง แต่
คนไทยน้อยนักจะรู้จักหรือสนใจจริยธรรมที่ว่านั้น และไม่เป็นคนมี
วินัยที่จะทำให้ปฏิบัติจริยธรรมและถือกฎหมายได้จริง เมื่อการทำ
จริงไม่มี คำกล่าวข้างต้นจึงเหมือนบอกความภูมิใจที่เลือนลอย

ในที่สุด เรื่องของเขาก็อันตรธานไป แต่ภารกิจที่ตรงแท้ คือ
อะไรดีอะไรถูกต้อง ก็ต้องจัดการกับตัวเองให้ได้จริง

มิใช่ว่า จะทำอะไร ก็ไม่เอาจริง ทำได้ไม่จริง

สังคมไทยมีทุนดี แต่ทุนนั้นจะมีความหมาย ต่อเมื่อคนไทยมี
สำนึกที่จะรู้เข้าใจ และมีวินัยที่จะทำให้ได้จริง

ถ้าคนไทยเป็นคนจริง เมื่อมีทุนดีอยู่แล้ว คนไทยรู้จริง ทำจริง
ก็ลุกขึ้นเดินนำหน้า พาอารยธรรมมนุษย์ให้พัฒนาถูกทางได้

ครูอาจารย์วิชาพระพุทธศาสนานี้แหละ คือผู้นำที่จะต้องแสดง
ความรับผิดชอบต่อสังคมไทย โดยถือเป็นงานอันท้าทายข้อแรกที่จะ
ต้องฝึกสอนพัฒนาเด็กไทยให้เป็นคนมีวินัย เคารพกฎหมาย
เพื่อให้จริยธรรมมีฐานที่จะตั้งต้น และมีหลักประกันให้มั่นคงต่อไปได้

สรุป

เราก็ได้มองสถานการณ์พระพุทธรูปค้ำเสาทั้งในวันนี้ ตั้งแต่ช่วง แคน คือวงการคณะสงฆ์ ออกไปสู่วงการพุทธศาสนิกชนฝ่าย คฤหัสถ์ แล้วขยายออกไปถึงสังคมของประเทศไทยทั้งหมด แล้วก็ ออกไปทั่วโลก โดยเน้นประเทศผู้นำ คือประเทศที่พัฒนาแล้ว

ในฐานะที่เป็นครุวิชาพุทธศาสนา ต้องถือตนว่าเป็นผู้นำทาง ปัญญา รู้ทัน รู้ธรรม ไม่ใช่เป็นผู้นำทางความประพฤติอย่างเดียว

การสอนจริยธรรมในปัจจุบันจะได้ผล ต้องมีปัญญารองรับ และมีความเป็นผู้นำทางปัญญามาสร้างศรัทธาให้เกิดความ เชื่อถือ แล้วความประพฤติที่ดีจึงจะไปได้

มิฉะนั้นจะถูกอิทธิพลของค่านิยมแห่งยุคสมัยเข้ามาขัดขวาง กล่าวคือ เวลานี้ เราอยู่ในยุคของการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะประเทศไทยนี้ แม้โลกเขาจะหักเหลี่ยม หันกลับมา ทบทวนแนวทางพัฒนากันใหม่ แต่ไทยเรายังวิ่งตามเขาอยู่ในอดีต เพราะฉะนั้น ค่านิยมทางวัตถุแบบอุตสาหกรรม และค่านิยมแบบ เทคโนโลยี ก็จะต้องครอบงำสังคมไทยอยู่ต่อไปอีกนาน

ในสังคมแบบนี้ เรามีค่านิยมที่ไม่ยกย่องผู้มีความประพฤติดี ถ้าหากว่าคนนั้นไม่มีวัตถุ และไม่มีปัญญา

ในแง่ของการมีวัตถุนั้น เราไม่ต้องการ เพราะเราไม่อยากจะให้ คนมาวัดกันด้วยความมีวัตถุพรั่งพร้อม แต่เราต้องเอาปัญญามาเป็นตัวนำ ถ้าเรามีความเป็นผู้นำทางปัญญาแล้ว ความประพฤติ ของเราก็จะได้รับการยอมรับเชื่อถือได้

นอกจากนั้น ความเป็นผู้นำทางปัญญา^๕ จะเป็นตัวกลับมาช่วยแก้ปัญหาได้ด้วย ทั้งในแง่ของการแก้ปัญหาความประพฤตินี้ และช่วยชี้แนะแนวทางของการพัฒนาแบบใหม่

อนึ่ง เราต้องรู้ตระหนักว่า ปัญหาของมนุษย์ในปัจจุบันนี้ ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง แต่เป็นปัญหาทั่วทั้งโลก ซึ่งมีผลกระทบต่อกัน โดยเฉพาะก็คือ ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมอย่างที่ว้ามาแล้ว

ปัจจุบันนี้ เขานิยมใช้คำว่า global อะไรต่ออะไรก็ต้องเป็น global คือเป็นเรื่องของทั้งโลก

เวลานี้ สิ่งที่มนุษย์ทำแม้ในที่ใดที่หนึ่ง ก็มีผลกระทบไปทั่วโลก และความคิดสำคัญๆ ในโลก โดยเฉพาะในส่วนที่นำทางการพัฒนานั้น เป็นสิ่งที่เราจะต้องตามให้ทัน

เราจะต้องรู้จักจุดอ่อนจุดแข็งของตะวันตก ต้องรู้ว่า ปัจจุบันนี้ตะวันตกไปถึงไหน ติดตันอย่างไร มีปัญหาอย่างไร และเขากำลังหาทางออกอย่างไร ตลอดจนกระทั่งว่าเรามีอะไรที่จะให้แก่เขาได้บ้าง

ถึงตอนนี้ ก็จะต้องกลับมาย้ำเน้นเรื่องสำคัญที่พูดมาแล้วว่า แนวทางที่จะแก้ไขปัญหานี้ก็คือ การแก้ไขสภาพจิตที่ฝังรากลึกมาในสังคมไทยประมาณหนึ่งศตวรรษ คือสภาพจิตของความเป็นผู้ตาม และเป็นผู้รับ โดยสร้างจิตสำนึกของความเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ ขึ้นมาแทน

ท่านอาจารย์และครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาทุกท่าน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ กำลังทำหน้าที่ที่สำคัญ ขออย่าได้ทอดเลย

แต่เราจะต้องจับจุดให้ถูกว่า ในพระพุทธศาสนาของเรานี้ ตัวหลักการอยู่ที่ไหน ปัญหาในบ้าน ในเมือง ในสังคมของเรา แม้แต่ในหมู่ชาวพุทธ หรือชุมชนชาวพุทธนั้น คืออะไร จุดที่จะแก้ไข ปัญหาอยู่ที่ไหน และจะทำอย่างไร

ถ้าเรารู้หลักการของเรา เราจะแก้ปัญหได้ง่าย แต่ถ้าจับหลักการ จับจุด จับประเด็นไม่ถูกแล้ว การแก้ปัญหาก็จะนัวเนีย วุ่นวาย สับสน

นอกจากในหมู่ของเราเองแล้ว เราต้องมองปัญหากว้าง ออกไปทั่วโลก โดยเฉพาะปัญหาของประเทศพัฒนาแล้ว ที่มีอิทธิพล ต่อความเป็นไปของประเทศอื่นๆ ในโลกทั้งหมด เพราะประเทศไทย เรากำลังเดินตามวิถีทางการพัฒนาตามแบบของตะวันตก และเรา จะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหของโลกนั้นด้วย

เพราะฉะนั้น จะต้องมองกว้างทั่วโลก อย่ยมองแคบๆ เฉพาะ สังคมไทยเท่านั้น ไม่เพียงพอ

เป็นอันว่า ทั้งหมดนี้เป็นความรับผิดชอบของครูผู้สอนวิชา พระพุทธศาสนา ท่านมีภารกิจอันยิ่งใหญ่ ซึ่งวิชาอื่นๆ ไม่สามารถ จะทำได้ หรือไม่สนใจที่จะทำ

อย่างที่กล่าวแล้วว่า วิชาการส่วนมากนั้น ถ้าพูดว่าเป็น การศึกษา ก็ไม่ได้เป็นตัวการศึกษาที่แท้จริง เพราะวิชาการ ส่วนมากที่เราศึกษาในปัจจุบันนั้น เป็นวิชาที่จะนำไปใช้ประกอบ อาชีพ ซึ่งเป็นการศึกษาประเภทสนองสังคมเท่านั้น

การศึกษาที่แท้ ไม่ใช่เป็นเพียงการศึกษาเพื่อสนองสังคมเท่านั้น การศึกษาที่แท้จริงนั้น เป็นเนื้อตัวของการพัฒนาสังคม เป็นตัวแก้ไขปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาของสังคม และเป็นผู้นำทางให้แก่สังคม เราจะต้องตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบอันนี้

จากสถานะที่มีอยู่อย่างชัดเจนนี้ เราก็จะก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้นำทางปัญญาอย่างแท้จริง

ฉะนั้น ถ้าครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาจับจุดจับหลักของตน ได้ถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นผู้นำทางให้แก่วงการของวิชาการและการศึกษาอย่างแท้จริง

เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านมีความภูมิใจในตัวเองอย่างนี้ แล้วก็สร้างภูมิใจนี้ให้ถูกหลักถูกเรื่องกัน

ไม่ใช่มีแต่ความภูมิใจเลื่อนลอย ที่เป็นมานะ อันแฝงด้วยโมหะ แต่จงเป็นมานะที่แม้จะมีส่วนเป็นกิเลสอยู่บ้าง แต่ประกอบด้วยปัญญา แล้วเราก็จะพัฒนาไปสู่ความมีปัญญามากยิ่งขึ้นๆ จนกระทั่งไม่ต้องอาศัยมานะอีกต่อไป

อาตมภาพได้กล่าวมา บัดนี้ก็สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยายธรรม เรื่อง สถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เพียงแค่นี้

ขออนุโมทนาทุกท่าน และขอให้ทุกท่าน ทั้งที่เป็นพระสงฆ์ และอาจารย์ ครูในโรงเรียน และในวงการวิชาการทุกท่าน จงเจริญพร้อมด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังปัญญา ที่จะปฏิบัติภารกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม ประเทศชาติ และอารยธรรมของมนุษยชาติ ให้ประสบความสำเร็จด้วยดี โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ

บันทึกท้ายเล่ม

สถานการณ์พระพุทธรูปศาสนา: พลิกหายนะเป็นพัฒนา นี้ เกิดขึ้นเมื่อ ๒๐ ปีก่อน ในปี ๒๕๓๖ เป็นงานที่ปรับปรุงจากปาฐกถาธรรม เรื่อง “สถานการณ์พระพุทธรูปศาสนาในปัจจุบัน” ในการสัมมนาเรื่อง ปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการสื่อสารพระพุทธรูปศาสนาในโรงเรียน ณ หอประชุมพุทธมณฑล เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๓๖ มีการพิมพ์ใหม่อีกสัก ๕ ครั้ง ใน ๒ ปีต่อมา หลังจากนั้นก็เหมือนถูกลืมเงียบหายไป

จนกระทั่งถึงปีนี้ เมื่อมีบางท่านคิดจะพิมพ์ขึ้นอีก (พร้อมกับเรื่อง สถานการณ์พระพุทธรูปศาสนา: ทวนกระแสไสยศาสตร์) ก็ไม่มีข้อมูลต้นแบบ ยิ่งกว่านั้น ข้อมูลเดิมในระบบ MAC ก็สูญหายไปแล้ว แต่ยังดีว่า คุณวีระสันติบุรุษ ได้แปลงข้อมูลเดิมนั้นเข้าไปในฐานข้อมูลระบบ PC และมอบให้รักษาไว้ที่วัด จึงนำข้อมูลนั้นมาใช้ทำงานครั้งนี้

ในการจัดทำเป็นรูปเล่มหนังสือขึ้นใหม่ ได้ถือโอกาสจัดปรับให้อ่านง่าย ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น เช่น ซอยย่อหน้าถึขึ้น รวมทั้งได้เขียนเพิ่มแทรกเข้าไปอีก ๒ หัวข้อ (หน้า ๑๙ “คนสร้างสังคม สังคมสร้างคน ถ้าไม่ตัดวงจร ไม่แปรปัจจัย คนสร้างสังคมไว้อย่างไร ก็ได้คนอย่างนั้นมาสร้างสังคมต่อไป” และหน้า ๒๕ “ฉลาดเชิงกลไก แต่ไม่พัฒนาปัญญา ท่องไปทั่วหล้า แต่ปัญญาอ้างว่าง”)

เข้าใจว่า ท่านผู้คิดจะพิมพ์หนังสือขึ้นใหม่นี้คราวนี้ (แจ้งต่อๆ มา ไม่ได้พบกัน) คงปรารถนาเหตุการณ์ในวงการศาสนาที่กระทบศรัทธาในช่วงนี้ จึงอยากจะได้อนสติ-ให้ปัญญาแก่ประชาชน ซึ่งควรอนุโมทนา

เมื่อมองย้อนหลังไป หนังสือเล่มนี้เอง ก็เกิดขึ้นจากการพูดโดยปรารถนา เหตุการณ์คล้ายกันอย่างไร้ในวงการศาสนาครั้งนั้น โดยเฉพาะเป็นการพูดกับครูอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธรูปศาสนา จึงมีแนวและลักษณะตลอดจนจุดเน้นของเนื้อหาไปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้อ่านพึงสังเกตด้วย

ขออนุโมทนาท่านผู้ดำริให้การบุญตั้งต้น และขอให้กุศลออกงามต่อไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๖